

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN DİJİTAL MATERYALLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAKİNE KOCAOĞLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Dilara TINAS

GAZİANTEP, Ocak 2025

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Dijital Materyaller Açısından Değerlendirilmesi

Adı ve Soyadı: Sakine KOCAOĞLU

Tez Savunma Tarihi: 28/01/2025

Dr. Öğr. Üyesi Dilara TINAS danışmanlığında hazırlanan bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından oybirliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyeleri: (Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Dr. Öğr.Üyesi Dilara TINAS (Jüri Başkanı)

Doç. Dr. Ayşe EROĞLU

Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN

Bu tezin gerekli şartları sağlayarak yukarıda belirtilen jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edildiğini onaylarım.

Prof. Dr. Nazım HASIRCI
Enstitü ABD Başkanı

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Sakine KOCAOĞLU

Öğrenci Numarası: 210003960002

Tezin Savunma Tarihi: 28.01.202

ÖZET

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNİN DİJİTAL MATERYALLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

KOCAOĞLU Sakine

Yüksek Lisans Tezi,

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Din Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Dilara TINAS

Ocak-2025, 102 sayfa

Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler merkezi bir yere sahiptir. Her yaştan insan da teknoloji ile bir yaşam sürmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve her alanda dijitalleşmenin artması eğitimi de etkilemiştir. 2020 yılında başlayan pandemi ile dijitalleşme etkisini daha da göstermiştir. Eğitimde dijitalleşmenin artması, öğrencilerin dijital çağ olarak isimlendirdiğimiz bu çağın içine doğması ve teknolojik hazır bulunuşluklarının yüksek olması Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde dijital materyal kullanmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü baş döndüren bir hızla hayatımıza dahil olan teknolojik gelişmeler karşısında, dini şüphe ve sorgulama dönemi içerisinde bulunan lise öğrencilerinin, dini konulardaki eksikliklerini ve ihtiyaçlarını karşılamamız gerekmektedir. Bu ihtiyacı dersimizde sadece geleneksel yöntemleri kullanarak karşılayamayacağız. Bu şartlarda teknolojinin de eğitimi bu denli etkilemesiyle artık dijital materyallerin öğretim ortamına dahil edilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın da mevcut 2018 öğretim programı ile yeni yayınlanan ve pilot uygulama aşamasında olan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne bakıldığında teknoloji ile entegrasyon çabası olduğu görülmektedir. Bu bağlamda okullarda bulunan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini öğrencilerin hazır bulunuşlukları ve MEB'in teknolojik girişimleri ışığında dijital materyallerle desteklemek gerekmektedir. Zengin içerikler sunan dijital materyaller teknolojinin gelişmesiyle çeşitlilik arz etmektedir. Burada önemli olan bizlerin kazanımlara ve öğrenci özelliklerine uygun materyalleri seçmektir. Böylece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğrencilerin ilgisini daha fazla çekecektir.

Anahtar Sözcükler: Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Dijital Materyal, Lise Dönem

ABSTRACT
EVALUATION OF RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS COURSE IN
TERMS OF DIGITAL MATERIALS

KOCAOĞLU Sakine
Master's Thesis,
Department of Philosophy and Religious Sciences
Branch of Religious Education
Thesis Advisor: Asst. Prof. Dilara TINAS
January-2025, 102 pages

In today's world, technological advancements hold a central place, and people of all ages live their lives with technology. The development of technology and the increasing digitalization in all fields have also impacted education. The COVID-19 pandemic that started in 2020 further highlighted the effect of digitalization. The increase in digitalization in education, the fact that students are born into this digital age, and their high technological readiness make the use of digital materials in the Religious Culture and Ethics course essential. This is because, in the face of rapidly advancing technological developments, it is necessary to address the religious doubts and questioning that high school students may experience, and to fulfill their religious knowledge needs. This need cannot be fully met using only traditional methods in our lessons. Therefore, with the influence of technology on education, the integration of digital materials into teaching environments has become a necessity. Looking at the current 2018 curriculum and the newly introduced, pilot-stage "Turkey Century Education Model" by the Ministry of National Education (MEB), it is evident that there is an effort to integrate technology into education. In this context, it is necessary to support the Religious Culture and Ethics course with digital materials, considering both students' technological readiness and MEB's technological initiatives. Digital materials, which offer rich content, have become increasingly diverse with the advancement of technology. The key here is to choose materials that are suitable for the learning objectives and the characteristics of the students. This way, the Religious Culture and Ethics course will capture students' interest more effectively.

Key Words: Religious Education, Religious Culture and Ethics, Digital Material, High School Period

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında yetişen gençlerin dini konulardaki bilgilerini etkileyecek birçok değişken bulunmaktadır. Gençlerin farklı inanç anlayışlarına ilgisi olabilmektedir. Bu nedenle gençlere doğru bilgileri vermek ve her anlamda onlara yardımcı olabilmek için okullarda bulunan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini daha ilgi çekici hale getirmek gerekmektedir. Bunu sağlamak için zengin içerik barındıran ve birden fazla duyu organına hitap ederek anlamlı öğrenmeye yardımcı olabilecek dijital materyallerden yararlanabiliriz.

Bu çalışmada lise (9,10,11,12.sınıf) mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı dikkate alınarak üniteler ve konular bağlamında dijital materyallerin uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Amaç, bu dönem öğrencilerinin mevcut teknolojik değişimler karşısında hazır bulunuşlukları da dikkate alınarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde dijital materyallerin de kullanılabileceğini açıklamaya çalışmaktır.

Çalışmamız giriş, beş bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş kısmında çalışmamızın konusu, amacı, önemi, yöntem ve sınırlıklarından bahsedilmiştir.

Birinci bölümde çalışmamızla ilgili olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, dijitalleşme, dijital materyal ve lise kavramları açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde materyal tasarlama ilkesi olan “öğrenciye görelilik” gereği lise dönemi öğrencilerinin içinde bulunduğu ergenlik dönemi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Buradaki amaç öğrencileri bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlar açısından tanımak ve seviyelerine uygun materyal seçmede yardımcı olmaktır.

Üçüncü bölümde şu an lise sınıf kademelerinde yürürlükte olan 2018 öğretim programı ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli hakkında bilgiler verilmiş ve bu iki program karşılaştırılmıştır. Yürürlükte olan program dikkate alınarak üniteler inanç, ibadet ve ahlak konularına ayrılmıştır.

Dördüncü bölümde dijitalleşmenin eğitime etkisinde bahsedilerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bizlere yardımcı olacağını düşündüğümüz materyal çeşitlerine yer verilmiştir.

Beşinci bölümde ise bu materyallerin inanç, ibadet ve ahlak konuları üzerinde kullanılabilişliği örneklerle değerlendirilmiştir.

Sonuç ve öneriler kısmında ise genel değerlendirme ile birlikte ulaşılan sonuçlara, görülen eksikliklere ve eksiklikleri gidermek için önerilere yer verilmiştir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman yol gösteren ve yardımcı olan kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Dilara TINAS’a teşekkürü borç bilirim. Yine bu süreçte her zaman yanımda olan aileme ve en yakın arkadaşlarım Hatice Anıl ÖZÜBERK ile Elif KARUÇ’a teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu	2
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
C. Araştırmanın Yöntemi	3
D. Sınırlılıklar	4

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (DKAB).....	5
1.2. Dijitalleşme	6
1.3. Dijital Materyal	8
1.4. Lise	12

BÖLÜM II

LİSE DÖNEMİ GENÇLERİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

2.1. Ergenlerde Fiziksel Gelişim	15
2.2. Ergenlerde Bilişsel Gelişim.....	16
2.3. Ergenlerde Psikososyal Gelişim.....	17
2.4. Ergenlerde Dini Gelişim	18

BÖLÜM III

DKAB DERSİ LİSE ÖĞRETİM PROGRAMININ İÇERİK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (9,10,11,12).....	24
---	----

3.2. 2018 ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli DKAB Öğretim Programı	
Karşılaştırması	26
3.2.1. İki Programın Uygulanma Esasına İlişkin Benzer ve Farklı Yönler.....	31
3.2.2. Sınıf Kademelerine Göre İçerik Analizi.....	32
3.3. Öğretim Programının İnanç, İbadet ve Ahlak Konularına Göre	
Değerlendirilmesi	41
3.3.1. İnanç Konuları.....	42
3.3.2. İbadet Konuları	44
3.3.3 Ahlak Konuları	45

BÖLÜM IV

EĞİTİM SÜRECİ İÇERİSİNDE DİJİTAL MATERYALLER

4.1. Dijitalleşme Süreci	48
4.2. Dijitalleşmenin Eğitime Etkisi	51
4.3. Dijital Materyal Çeşitleri ve Uygulama Alanları	54
4.3.2.Kavram Öğretimi ve Kavram Materyalleri	58
4.3.2.1.Cmap Tools	59
4.3.2.2.Coggle	60
4.3.2.3.MindMeister	61
4.3.3. Karikatür ve Çizgi Roman Oluşturma	61
4.3.3.1. Pixton	62
4.3.3.2.Voki	63
4.3.4.Görsel Materyaller	63
4.3.4.1. Canva	64
4.3.4.2. İnfogram.....	65
4.3.4.3. Freepik	65
4.3.4.4.Paint Maps.....	66
4.3.4.5. Google Earth	66
4.3.5. Etkileşimli Çalışma Kâğıdı Materyalleri	67
4.3.5.1. Crossword Labs.....	68
4.3.5.2. Eclipse Crossword.....	68
4.3.5.3. Wizer	69
4.3.5.4. Kahoot.....	70
4.3.5.5. Online Test Maker	70

4.3.6. Dijital Oyun Materyalleri.....	72
4.3.6.1. Baamboozle.....	73
4.3.6.2. Blooket	73
4.3.6.3. Educaplay	74
4.3.6.3. Im-a-puzzle	74
4.3.6.4. Wordwall	75

BÖLÜM V

DKAB DERSİNİN DİJİTAL MATERYALLERLE DESTEKLENMESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Dijitalleşme ve Din Eğitimi	77
5.2. Dijital Materyallerin İnanç Konuları Açısından Uygulama Olanağı	79
5.3. Dijital Materyallerin İbadet Konuları Açısından Uygulama Olanağı	83
5.4. Dijital Materyallerin Ahlak Konuları Açısından Uygulama Olanağı.....	85
5.5. Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Yararları	89
5.6. Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanmanın Olası Sakıncalar	90
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2018 Öğretim Programına göre 10.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri	32
Tablo 2: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 9.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati	33
Tablo 3: 2018 Öğretim Programına göre 10.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri	34
Tablo 4: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 10.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati	35
Tablo 5: 2018 Öğretim Programına göre 11.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri	37
Tablo 6: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 11.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati	37
Tablo 7: 2018 Öğretim Programına göre 12.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri	39
Tablo 8: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 12.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati	39

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Erdem-Değer-Eylem	29
Şekil 2: EBA 10.sınıf 1.üniteye ait içerikler	58
Şekil 3: EBA 11.sınıf 1.üniteye ait içerikler	58
Şekil 4: Cmap Tools ile hazırlanan bir kavram haritası	60
Şekil 5: Coggle ile hazırlanan kavram haritası	60
Şekil 6: Beyin fırtınası şablonu.....	61
Şekil 7: Not alma şablonu	61
Şekil 8: Pixton çizgi roman karakterleri	63
Şekil 9: Voki karakter oluşturma ekranı	63
Şekil 10: Canva hazır şablon örnekleri.....	64
Şekil 11: İnfogram resim hazırlama ekranı.....	65
Şekil 12: Freepik hazır şablon örnekleri.....	66
Şekil 13: Paintmaps ile renklendirilen dünya haritası	66
Şekil 14: Google Earth arayüzü.....	67
Şekil 15: Google Earth Kâbe	67
Şekil 16: Uygulama giriş sayfası	68
Şekil 17: Hazır bulmaca örnekleri	68
Şekil 18: Wizer ile hazırlanan etkinlik örnekleri	70
Şekil 19: Kahoot ile hazırlanan bir test	70
Şekil 20: Online Test Maker test hazırlama ekranı	71
Şekil 21: Baamboozle ana ekranı	73
Şekil 22: Blooket oyun ekranı	74
Şekil 23: Educaplay oyun türleri seçenekleri	74
Şekil 24: Im a puzzle ile hazırlanan yapboz örneği	75
Şekil 25: Wordwall ile hazırlanabilecek etkinlikler şablonu	76
Şekil 26 : İmanın insana kazandırdıkları ile ilgili kavram haritası	81
Şekil 27 : Allah'ın zati ve subuti sıfatları eşleştirme etkinliği.....	82
Şekil 28: İslam ve İbadet konulu kutu açma etkinliği örneği	84
Şekil 29 : Ahlakın Temel Unsurlar bulmaca örneği	86

KISALTMALAR

EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
FATİH	: Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TYMM	: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

İnsan fıtrat olarak tüm hayatı boyunca bir anlam arayışı içerisine girmektedir. Bu anlam arayışı biz insanlar için bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın karşılanmasında dini kurumların, okullarda yer alan DKAB dersinin önemli bir yeri vardır. Özellikle dini şüphe ve dini sorgulama döneminde olan lise öğrencileri için ayrı bir önem arz etmektedir.

Günümüzde dijitalleşmeyle beraber birtakım değişimler meydana gelmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet platformlarında çok fazla zaman harcayan öğrenciler din ile ilgili birçok yanlış ve yanıltıcı bilgilerle karşılaşabilmektedir. Bu durum öğrencilerde dine karşı şüphelerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu şüphelerin giderilmesi ve öğrencilerin ihtiyacı olduğu doğru bilgiye ulaşması gerekmektedir. Çünkü lise dönemi öğrencileri yaşları gereği değişken duygularıyla, özgürlük ihtiyaçlarıyla, kimlik kazanma ve kendini ispatlama çabalarıyla, heyecan ve anlam arayışlarıyla teknolojinin en yakın muhatabı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu nedenle doğru rehberliğin yapılması gereklidir.¹ Sadece geleneksel yöntem ve materyaller kullanarak öğrencilere rehberlik etmek yeterli olmamaktadır. Öğrencilerin bulundukları dönemin özellikleri dikkate alınarak okulda bulunan DKAB dersinin işlenmesi gerekmektedir.

Teknoloji çağı içerisine doğan öğrencilerin öğrenme biçimleri de değişmiştir. Bu bağlamda din öğretiminde kullanılan teknolojiler hususuna önem verme gerekliliği kendisini göstermektedir. Bu alanda “Milli Eğitim Bakanlığı” (MEB) ve “Diyanet İşleri Başkanlığı” (DİB)’nin çalışmaları olduğu görülmektedir. MEB’in 2014 yılında yayınladığı “Din Öğretiminde Materyal Geliştirme Kılavuzu” ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü dijital materyal sitesi bu alanda yapılmış temel çalışmalardandır. DİB’in “Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı” adı altında dijital alana yönelik bir birim açması

¹ Cüveyriye İltuş, “Din Eğitiminde Dijital Mecraların Kullanımın Önemi ve Sorunları”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8/3 (2021), 529.

ise din öğretiminde teknolojiye verilen önemi göstermektedir. Hem Milli Eğitim de esas olan mevcut öğretim programına hem de yeni yayınlanan “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” programına göre yeni eğitim felsefesinin öğrenciye çok yönlü beceri kazandırma temelli ortak metin olmasına rağmen din eğitimi uygulamalarında öğretmenlerin dijital materyal kullanma konusunda çekimser davrandıkları görülmektedir.²

A. Araştırmanın Konusu

Küreselleşen ve hızla gelişen dünyada her alanda değişim gerçekleştiği gibi eğitimde de bir değişim söz konusudur. Gün geçtikçe teknoloji ile ilgili beklentiler artmakta ve teknoloji her alanda kullanılabilecek bir araç olarak görülmektedir. Eğitimde geleneksel yöntemlerin etkisini yitirdiğini ve yeni yüzyılın farklı öğrenme özelliklerine sahip olan öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı düşünülmektedir.³

Teknoloji çağı içerisinde doğan öğrencilerin gün geçtikçe derslerde kullanılan geleneksel yöntem ve materyaller ilgilerini çekmemektedir. Bu bağlamda özellikle soyut konuları barındıran DKAB dersi de kullanılan geleneksel yöntem ve materyaller sayesinde öğrencilerin dikkatini çekmemektedir. Genel duruma bakıldığında insanlık sahip olduğu bilgi ve becerileri yeni nesillere aktarırken farklı yöntemler kullanmış ve çağın ihtiyaçlarını gözetmiştir. Zaman geçtikçe nesiller değişmekte ve her yeni nesil beraberinde yeni ihtiyaçlar ve talepler geliştirmektedir. Yeni nesillere eski metod ve teknikleri uygulamak onların geleceğini çalmaktır. Bu nedenle yeni nesiller için daha sağlam temellere dayanan ve ihtiyaçlara cevap verebilen yöntem ve tekniklere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı da gelişen teknoloji sayesinde sağlayabiliriz.

Bu çalışmada bizler genellikle anlatım yöntemiyle işlenen DKAB dersinin de dijital materyaller kullanarak işlenebilir olup olmadığını örnekler vererek açıklamaya çalıştık. Yaptığımız literatür taramasında din eğitiminde dijital materyal kullanımının az olduğunu gözlemledik. Alana katkı sağlaması amacıyla yapılan bu çalışmanın problem cümlesini; DKAB dersinde ne tür dijital materyaller

² Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi* (Muş Alparslan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024), 4.

³ Hüseyin Algur, *Nesiller Arası Farklılaşma ve Din Eğitimi* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2022), 47-48.

kullanılabilir? İnanç, ibadet ve ahlak konularının anlatımında hangi dijital materyalleri kullanabiliriz? soruları oluşturmaktadır.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, DKAB dersinde dijital materyallerin kullanılabilir olduğunu ve hatta günümüz şartları gereği bu derste, bu materyalleri kullanmanın bir ihtiyaç olduğunu ispatlamayı amaçlamaktadır.

Geleceğini güvence altına almak isteyen her toplum, eğitim ve öğretime önem vermiştir. İnsanlık var olduğu günden bu yana öğrendiklerini bir sonraki nesillere aktarmak istemiş ve bunu her dönem insanları farklı yöntemlerle yapmıştır. Din eğitimi özeline baktığımızda din olgusu da ilk insandan beri var olan bir olgudur. Soyut kavramları içerisinde barındıran din, çoğu zaman bu nedenden dolayı anlaşılmamaktadır. Bu nedenle din eğitiminin kalitesini artırmak ve çağın öğrencilerinin ihtiyaçlarına cevap vermek için yeni yöntemlere ihtiyaç vardır.

Lise dönemi öğrencileri gelişim özellikleri itibarıyla şüphe duymaya ve sorgulamaya açık, zor ikna olabilen ve çevreden çok fazla etkilenen bir dönem içerisindeyler. Yaptığımız gözlemler sonucunda bu dönem öğrencileri DKAB dersine yeterli ilgiyi göstermemektedir. Ayrıca derste kullanılan geleneksel yöntemlerden dolayı sıkılmakta ve aktif olamamaktadırlar. Çünkü geleneksel eğitim materyalleri sınırlı bir içerik sunmaktadır. Ancak dijital materyaller bilgisayar destekli yazılımlar, çevrimiçi içerikler, görseller ve videolar gibi geniş yelpazede içerik sunmaktadır. Bu materyaller, görsel, işitsel ve çok boyutlu destek sağlayarak soyut öğeleri somutlaştırmaya yardımcı olabilmektedir. Bu sayede öğrenci ve öğretmen deneyimlerini zenginleştirerek, öğrenmeyi daha etkili ve eğlenceli hale getirebilmektedir.⁴ Bu çalışmanın diğer bir önemi ise din eğitimi alanında bu materyallerin azlığına ve uygulama alanındaki eksikliğine katkı sağlayacak örneklerin bulunmasıdır.

C. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olan doküman incelemesi yapılmıştır. Bu yöntem ile konumuz ile ilgili belgeler taranıp veriler araştırma

⁴ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 7.

sorusuna göre analiz tasnif edildikten sonra yorumlanmıştır. Doküman incelemesi kapsamlı, eleştirel ve güncel olunmalıdır. Araştırmamızın amacına uygun bulduğumuz tüm kaynaklara yer vermeye çalıştık. Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu konuda çok az bir çalışma olduğunu fark ettik. Çalışmamızda Gülsüm Şahin'in *Din eğitiminde dijital materyal kullanımının öğrenci başarısına ve kalıcılığına etkisi (İmam Hatip Lisesi örneği)* tezi ve Fatih Bütün'ün *Dijital İçerik Geliştirme Araçları* adlı kitabı büyük katkı sağlamıştır.

D. Sınırlılıklar

Bu araştırma lise öğretim programı ile sınırlıdır. 9.sınıftan 12.sınıfa kadar uygulanmakta olan DKAB öğretim programında bulunan üniteler incelenip dijital materyallerin bu ünitelerde kullanılıp kullanılmayacağı üzerinde duruldu. Lise öğrencilerinin gelişim özelliklerinin anlaşılması için kısaca ergenlik döneminin fiziksel, bilişsel, psikososyal ve dini gelişimleri hakkında bilgi verildi.

DKAB dersinde bulunan soyut konuları somutlaştırmak ve öğrencileri derste daha aktif kılmak amacıyla öncelikle EBA platformu incelendi. Soyut kavramların çoğunluğundan dolayı kavram öğretimde kullanabileceğimiz ücretsiz, herkesin erişim sağlayabileceği ve kolaylıkla materyal hazırlayabileceğimiz uygulamalara yer verildi.

Öğrencilerin anlamlı öğrenmeler gerçekleştirmesine katkı sağlayacak görsel materyallere, dijital oyun materyallere ve karikatür oluşturma materyallerine yer verildi. Bu materyallerin herkes tarafından kolaylıkla kullanabilmesi dikkate alınmıştır.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (DKAB)

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanıyla beraber çağdaş, demokratik, eşitlikçi ve laik bir toplum hedeflenmiştir. Hedeflenen bu toplum için eğitime büyük görevler düşmüştür. Bu nedenle eğitim anlayışının felsefi olarak gelişmesi ve kurumsal olarak şekillenmesi biraz zaman almıştır. Din derslerinin olup olmaması tartışma konusu olmuş ve zaman içinde birden fazla değişikliğe uğramıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşuyla beraber yeni eğitim sistemi içerisinde din eğitim ve öğretimi Türkiye’nin kendi tarihi tecrübesi ve yapısına uygun olarak laiklik prensibi çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır.⁵ Buna göre laiklik ilkesine zarar vermeden ve dini herhangi bir amaç için kullanmadan sadece bireylerin ahlaki kişiliklerini geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde, uzman kişiler tarafından verilmesi hedeflenmiştir.

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Eğitim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Kanunu ile genel eğitim içerisinde din eğitimine de yer verilmiştir. Bugün Türkiye’de din eğitim ve öğretimi Anayasa ve yasaların teminatı altında yapılmaktadır.⁶ 1982 Anayasası’nın 24. Maddesi ile Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 12. Maddesi din öğretiminin yasal dayanaklarıdır. 24. Madde şu şekilde tarif eder: “...*Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.*

⁵ Nurullah Altaş, *Din Eğitimi* (Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 11.

⁶ Altaş, *Din Eğitimi*, 11-13.

Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır...”⁷

Bu maddeye göre bugün Türkiye’de DKAB dersi ilköğretim 4.sınıftan ortaöğretim 12.sınıfa kadar zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Ders, tüm kademelerde haftada iki saat olarak okutulmaktadır. Ayrıca 2012 yılında yapılan değişiklik ile DKAB dersine ilaveten ortaokul ve liselerde Temel Dini Bilgiler, Peygamberimizin Hayatı ve Kur’an-ı Kerim derslerinden oluşan seçmeli dersler paketi oluşturulmuştur.⁸ Zorunlu DKAB dersini almak istemeyen bireyler için herhangi bir alternatif ders bulunmamaktadır. Ancak Türkiye çeşitli dinlerin ve kültürlerin bir arada yaşadığı bir yer olduğundan Hristiyan, Musevi ve diğer dinlere mensup olan kişiler, mensubiyetlerini belgelemeleri ve ispat etmeleri halinde bu dersten muaf sayılmaktadırlar.

1.2. Dijitalleşme

Toplumlar tarih boyunca çeşitli dönemlerden geçmişlerdir. Yapılan çoğu çalışmalar, devrimler hepsi toplumları ve toplumu oluşturan bireyleri etkilemiştir. Şu an içinde bulunduğumuz dijital çağ şimdiki zamanı dijitalleştirirken güçlü bir şekilde geleceği şekillendirmektedir. Sözlük anlamı olarak dijital, sayısal manasına gelmektedir. Dijitalleşme kavramı ise fiziki verilerin bilgisayar ortamında sayısal formata çevrilerek depolanması ve istenildiği zaman üzerinde işlem yapılarak kullanılması kastedilmektedir.⁹ Veri işlenmemiş ham bilgi demektir. Veriler üzerinde işlem yapılması ve verilerin aktarılması dijitalleşmeyle birlikte kolaylaşmaktadır. Genellikle dijitalleşme denilince akla internet gelse de dijitalleşme internet ile mobil uygulamaları, tablet ve elektronik cihazların tümünü kapsamaktadır.¹⁰

Dijitalleşme kavramı köken olarak Latince parmak anlamına gelen “*digutus*”tan gelmektedir. Romalıların sayıları anlatmak için parmak kullanması bu kelimenin Avrupa dillerine “digit”, sayı, sayının bulunduğu hane gibi anlamlarla taşınması sonucunu doğurmuştur. Türk Dil Kurumu kelimenin kökenini Fransızca

⁷ “Anayasa | Anayasa Mahkemesi” (Erişim 26 Mayıs 2024).

⁸ Altaş, *Din Eğitimi*, 13.

⁹ Fatma Acun, “Dijital Tarih ve Dijital Tarihçiliğin Tarih yazımına Etkisi Üzerine”, *Tarih yazımı* 2/1 (21 Haziran 2020), 71.

¹⁰ Hilal Gökbayrak, *Dijital dinin kuramsallaştırılması: Paradigmalar, terimler, sorular, konular ve yöntemler* (Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021), 15.

olarak belirtmiş ve “benzer, eş” anlamı taşıdığını ifade etmiştir.¹¹ Bu tanımların yanında, dijitalleşmenin genel olarak toplumda elektronik sistemlerin gelişmiş bir teknoloji ile kullanılması ve bunun da daha hızlı biçimde, daha zengin bilgilere, daha az işgücü ile ulaşmak biçimde algılandığı söylenebilir.¹²

Dijitalleşme internet ağının gelişmesiyle birlikte, çeşitli bilgi ve içeriklerin sayısallaştırılmanın yanı sıra dijital bir yapıda yer almaktadır. İnternetin birçok yerde kendine yer bulması, kitle iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, bülten takip etmekten, iletişim kurmaya ve eğlenceye kadar birbirinden farklı tüm alanlarda var olması teknolojinin günümüz dünyasında elde ettiği önemi göstermektedir.¹³

Dijitalleşme bilginin üretilmesine ve aktarılmasına dayanan bir değişim sürecini ifade etmektedir. Bu değişim sadece bir alanda kalmamış hayata etki eden birçok farklı alana etki etmiştir. Dijitalleşme, insanı doğumundan ölümüne kadar ekonomik, sosyal, kültürel, dini yönleriyle ve eğitim, sağlık, iletişim yönlerinden bireysel ve toplumsal açıdan kuşatmaktadır. Bahsi geçen tüm alanlarda yeni oluşan bu platformu yönetebilmek için fert bazında bir zihniyet dönüşümüyle birlikte iş yapış şekilleri formatlanmalı ve altyapılar da buna uygun hale getirilerek yeniden tasarlanmalıdır.¹⁴ Hayatın neredeyse her alanına etkisi bulunan dijitalleşmenin din üzerinde ve dini pratiklerimize de etkisi bulunması kaçınılmazdır. Dinler benimsedikleri toplumları değiştirip dönüştürürler. Ancak din toplumu değiştirdiği gibi o toplumun içinde bulunduğu çevre de dinin yeniden anlamlandırılıp yorumlanmasına neden olmaktadır.¹⁵

Dijitalleşme kavramı, günümüzdeki süreçte tüm görsel iletişim teknolojilerinin gelişmişlik açısından en üst noktada olduğu bir sistem şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşme alışkın olduğumuz bilgiyi alma biçimlerinden farklı olarak

¹¹ Göksel Yücel, Burcu Adiloğlu, “Dijitalleşme-Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (ts.), 52.

¹² Göksel Yücel, Burcu Adiloğlu, “Dijitalleşme-Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (ts.), 52.

¹³ İlknur Beyaz Özbey, “Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu”, *İmgelem* 6/10 (15 Temmuz 2022), 146.

¹⁴ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2024), 8.

¹⁵ Mustafa Köylü, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* (Dem Yayınları, 2020), 24.

kodlama sistemine dayanır. Bu yüzden görsel iletinin dijital kodlardan oluşması sonucunda dijitalleşmenin insan hayatını kolaylaştırmada etkisi büyüktür.¹⁶

1.3. Dijital Materyal

Öğrenme, öğretme süreci bütün kademelerde özen gösterilmesi gereken bir süreçtir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için öğretmenin, öğrencilerine uygun yöntem, teknik ve materyal kullanması gerekir. Eğitim ve öğretim sürecinde materyal kullanımı oldukça önemlidir. Materyal kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda “her türlü araç, gereç, malzeme veya yazılı, sözlü ve görüntülü belge” olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Öğretim ya da ders materyali ise, “eğitim öğretim süreçleri içerisinde öğrenmeye veya öğretmeye yardımcı olabilecek eğitsel malzemeler” olarak tanımlanabilmektedir. Öğretim materyalleri denilince akla sadece elde hazırlanabilen araç ve gereçler gelmemeli, teknolojik destekli her türlü malzeme öğretim materyali içerisinde değerlendirilebilir.¹⁸

Eğitim öğretim sürecinde öğrenme-öğretme ortamlarını zenginleştiren materyallerin elektronik ortamlarda sunulan versiyonuna dijital öğretim materyali denilmektedir. Dijital materyal kullanımı, modern eğitim ortamlarında önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel materyallere ek olarak dijital içerikli materyaller, öğretmene ve eğitim sürecine bir dizi avantaj sağlayabilmektedir. Geleneksel yöntemlerden tamamen vazgeçmeden hibrit ve iç içe materyaller sayesinde eğitim süreçleri zenginleşebilmekte ve gelişimsel farklılıklara ve ayrı öğrenme stillerine sahip her türden bireye hitap edilebilmektedir.¹⁹

Eğitim ve öğretimde materyal kullanmanın en büyük artısı, anlamlı öğrenmeyi ve hedef kazanımlara ulaşmayı kolaylaştırmaktır. Materyaller, eğitim-öğretim sürecinde ilke ve yöntemlerin yardımcısıdır. Çünkü materyaller eğitim ilkelerini yerine getirmekte bizlerin en büyük yardımcısıdır. Şöyle ki, eğitimde teknoloji ve materyal kullanmadaki en büyük amacımız; eğitimi basitten karmaşığa, yakından uzağa, soyuttan somuta doğru tasarlamak ve öğrencinin birden fazla duyu

¹⁶ Dr. Gözde Sunal, “Sanal Gerçeklik ve Dijital Sinemanın Olanakları Üzerine Bir Değerlendirme” 1/2 (ts.), 300.

¹⁷ “materyal ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 07 Aralık 2024).

¹⁸ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 15.

¹⁹ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 3.

organına hitap ederek anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda materyal ve teknoloji kullanımı, eğitimdeki ekonomiklik ilkesi açısından önemlidir. Kazandırılması hedeflenen davranışa uygun materyal seçmek, eğitim sürecini daha işlevsel hale getirir. Böylece öğrencilerin okulda geçirdikleri zaman da daha verimli hale gelmektedir.²⁰

Eğitim-öğretimde amaçlar bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere üç kısma ayrılır. Bir derste hedeflenen amaç tek bir alana ait olabileceği gibi birden fazla alana da ait olabilir. Bu nedenle eğitim-öğretim sürecinde materyal hazırlarken veya kullanırken, göz önünde bulundurulması gereken hususların başında amaçlar yani öğrenciye kazandırılması hedeflenen davranışlar gelmelidir.²¹ Eğitim psikolojisi alanında zihinsel faaliyetlerle elde ettiğimiz öğrenmelere bilişsel öğrenme denilmektedir. Örnek vermek gerekirse herhangi bir tanımı ya da kuramı anlamaya çalışmak, olaylar arasında sebep ve sonuç ilişkisi kurmak bilişsel öğrenme alanına girmektedir. Bilişsel öğrenmede altı temel basamak yer almaktadır. Bunlar; “bilgi” , “kavrama” , “uygulama” , “analiz” , “sentez” ve “değerlendirmedir”.²² Din eğitiminde verilmesi gereken tanımlar ve konular arasında kurulması istenen ilişkiler bilişsel amaçlar içerisinde değerlendirilmektedir. Duyuşsal öğrenmeler bir olay, olgu ve konuya karşı ilgi, tutum, duygu ve tavırları içerir. Bir davranışın duygulara hitap eden bir yönü varsa veya bireyin seçim yapmasını gerektiriyorsa o davranış duyuşsal alana girer. Duyuşsal öğrenmeler bilginin his boyutuyla ilgili olup davranışsal öğrenmelere de zemin oluşturur. Din öğretiminde birçok konu duyuşsal alanla ilgilidir. İnanç ve ahlakla ilgili öğrenmeler ağırlıklı olarak duyuşsal alana hitap ettiği gibi ibadetler gibi bilgi ve davranış öğrenmelerinin ön planda olduğu konularda da duyuşsal öğrenmeler gereklidir. Duyuşsal alandaki öğrenmeler yeterli düzeye ulaşmadığında bilginin içselleştirilmesi ve tutumun davranışa dönüşmesi zordur.²³ Duyuşsal öğrenmelerde beş basamak bulunmaktadır. Bunlar; “alma” , “tepkide bulunma” , “değer verme” , “örgütlenme” ve “kişilik haline getirmedir”. Duyuşsal alanın çok geniş kapsamı

²⁰ Züleyha Öncü, *Din ve Ahlak Eğitim-Öğretiminde Materyal Kullanımı* (Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018) ((TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)), XI, 128 y./34-35.

²¹ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 23.

²² “Bilişsel Öğrenme Ansiklopediler- TÜBİTAK” (Erişim 08 Aralık 2024).

²³ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 24.

olduğundan bir sınır çizmek mümkün değildir.²⁴Bu nedenle din eğitiminde göz ardı edilmemesi gereken bir alandır. Ergenlik döneminde gençler inanç konularında şüpheyne düşebilir. Bir öğretmen öğrencilerinin tutumlarını değiştirmek isterse, öğrencilerin tutumları altında yatan inanç ve düşünceleri üzerine odaklanması gerekmektedir.²⁵ Davranışsal (Psikomotor) öğrenmeler belirli bedensel hareketlerin belli bir sırada ve belli bir hıza göre yapılması sonucunda ortaya çıkan davranışlardır. Yürüme, koşma, yemek yeme gibi günlük hayatımızda gerçekleştirdiğimiz basit beceriler ile araba kullanma gibi deneyim gerektiren beceriler bu alana girer. Din öğretiminde ibadetlerin öğretimi, Kuran'ı okuma ve yazma, hutbe gibi mesleki uygulamalar da bu alana girmektedir. Psikomotor davranışlar büyük ölçüde model alma ve pekiştirme yoluyla öğrenilir.²⁶ Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanları birbirinden bağımsız alanlar olarak düşünmemeliyiz. Bu üç alan da birbirini etkilemektedir. Öğrenci önce öğrenir bunu içselleştirir ve en sonunda yapar. Yeni yayımlanan Maarif Modeli'ne göre de insan zihinsel, duygusal, bedensel, sosyal ve manevi gelişim yönleriyle bütüncül ele alınır. Buradaki amaç insanı tasarruf, sabır, mahremiyet, sevgi, dostluk, dürüstlük, yardımseverlik gibi temel değerler doğrultusunda yetiştirmektir. Böylece ulaşmak istediğimiz erdemli insan profilini yakalayabiliriz. Ancak erdemli insan profiline ulaşmak istiyorsak öncelikle bu değerleri öğrencilerimize içselleştirmemiz gerekir. Bu nedenle bizler öğrencilerimizin özelliklerini ve öğretim programımızın genel amaçlarını da dikkate alarak dersimize uygun materyalleri seçmeliyiz. Böylece gerçekleşen öğrenmeler daha kalıcı olacaktır.

Din öğretiminde de genel öğretimde olduğu gibi materyal kullanımı çağın ihtiyaçlarından dolayı kullanılması gerekmektedir. Temelde bu durum iki nokta etrafında toplanmaktadır: Birincisi çağın devamlı gelişen ve değişen bilgi teknolojileri karşısında bilgiyi elde etmede bireyin pasif halden aktif hale evrilmesidir. Diğer ise din öğretimi programlarında yer alan vizyon, genel amaçlar ve eğitimsel yaklaşımların ders içinde çeşitli öğretim materyallerini kullanmayı zorunlu hale getirmesidir.²⁷ Günümüzde hızlı değişimler meydana gelmektedir. Dijitalleşme her alanı etkilediği gibi eğitimi de etkilemiştir. Bizler bugünün öğrencilerine dün öğrettiğimiz gibi

²⁴ İbrahim Karagöl- Oktay Cem Adıgüzel, “Duyuşsal Alan ve Duyuşsal Alan Taksonomileri”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/2 (30 Nisan 2022), 229.

²⁵ Karagöl- Adıgüzel, “Duyuşsal Alan ve Duyuşsal Alan Taksonomileri”, 229.

²⁶ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 25.

²⁷ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 18.

öğrettirsek günümüz öğrencilerinin yarınlarını çalmış oluruz. Bu nedenle dijital çağın içine doğmuş olan gençlere din eğitimi verirken geleneksel yöntem kullanmak yeterli olmayacaktır. Geleneksel yöntemlerle beraber gençlerin derse olan ilgilerini de çekmek için dijital materyaller kullanılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Günümüzde yaptığımız gözlemler neticesinde lise öğrencilerinin DKAB dersine olan ilgilerinin azaldığını görmekteyiz. Öğretim programında yer alan konuları bildiklerini söyleyerek dersi önemsememektedirler. Bu nedenle biz din eğitimciler, gençlerin ilgilerini çekmek için onların içinde bulunduğu çağı ve gelişimsel özelliklerini göz önünde bulundurarak materyal seçimi yapmalıyız. Materyal seçerken dijital din eğitimi materyalinin öğrencinin akademik düzeyine uygun çok kolay veya çok zor olmaması, öğrenciyi araştırma ve sorgulamaya teşvik edici olması gerekmektedir. Öğretim materyali görsel tasarım ilkesine uygun, doğru ve tutarlı bilgiler içeren, sürekli geliştirme ve yenilemeye müsait, tekrarlanabilir olması gerekmektedir.²⁸

Dijital materyaller, öğretme ve öğrenme deneyimlerini zenginleştiren dinamik, etkileşimli ve dikkat çekici içerik sağlamaktadır. Geleneksel bilgi kaynaklarının ötesine geçerek bireyselleştirilmiş öğretim ve kendi kendine öğrenme için fırsatlar sunmaktadır.²⁹ Sınıf ortamlarına teknolojik oyun unsurları, öğrencinin ilgi, hazırbulunuşluk ve akademik seviyesine uygun dijital materyaller dâhil edilerek öğrenci merkezli anlatımlar sağlanabilmektedir. Aynı zamanda birden fazla duyuya hitap edilerek öğretim zenginleştirilebilmektedir. Sürdürülebilir bir çevre için önem arz eden dijitalleşme kâğıt, kalem kullanımının azalmasına katkı sağladığı gibi öğreticinin derse hazırlık kısmında vakit kaybettiği fotokopi çekme, basılı ders materyali araştırma ve hazırlama, kâğıt tedariki gibi zahmetlerden de kurtarabilmektedir.³⁰ Öğrencilerin dijital ortamlarda aldıkları geri dönütler sayesinde motivasyonları ve derse olan ilgileri artabilir. Öğrenciler, artan motivasyonların ve ilgilerinin etkisiyle derste daha istekli ve aktif olabilirler. Dijital materyaller ders işleyişine eklenerek her öğrencinin seviyesine uygun bir öğrenme ortamının

²⁸ Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (Kimlik Yayınları, 2017), 99-100.

²⁹ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 67.

³⁰ Tuğrul Yürük Rıdvan Demir, *Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme* (ANKARA: Nobel Bilimsel), 24-25.

oluşmasına yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin öğrenme ortamları materyaller ile desteklendiğinde öğretmenler de mesleki anlamda doyum yaşar. Böylece hem öğretmenin hem de öğrencinin moral motivasyonuna olumlu anlamda etkide bulunur. Dijital materyaller sınıf dışındaki deneyimlerin sınıf ortamına taşınmasını sağlamaktadır. Böylece öğrenciler o an deneyimlenmesi zor olan olaylara kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bu durumda öğretmen ağır yükler altına girmeden ders materyalini yanında taşıyabilmekte veya öğrencilerin erişimine açabilmektedir.³¹

2020 yılında başlayan Covid19 pandemisi ile teknolojik gelişmeler eğitime hızlı bir şekilde dahil edildi. Ancak göz ardı edilmemesi gereken şey tüm öğrencilerin yeterli teknolojiye erişimi mümkün olmayabilir. Bu nedenle dijital materyallerin koşullar gereği kullanılmama riski vardır. Bu durumda fırsat eşitsizlikleri ve dijital uçurum oluşabilir. Buna ek olarak teknik sorunlar, internet bağlantı kesintileri, yazılım çökmeleri veya donanım arızaları gibi durumlar, eğitim trafiğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.³² Bu nedenle öğretmenlerin dijital materyalleri etkili bir tarzda kullanabilmesi için ihtiyaç duyulan teknik ve bilgi kaynaklarına sahip olması gerekmektedir.

1.4. Lise

Günümüzde Türkiye'nin eğitim sistemi, 14 Haziran 1973'te kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre oluşturulmuştur. Bu kanuna göre örgün ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılan eğitim sistemimizde, örgün eğitim dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar: okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimdir.³³

4306 sayılı yasa ile zorunlu ilköğretim beş yıldan sekiz yıla çıkarılmış, ardından 11.04.2012 tarihinde 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 25. Maddesinde yapılan bir değişikle 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir. Böylece öğrenciler 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl lise okumaktadır.

³¹ S. Sadi Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (Pegem Akademi Yayıncılık, 2014), 67-68.

³² Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, 25-28.

³³ "Milli Eğitim Temel Kanunu", 1739: § (1973), (www.mevzuat.gov.tr).

Türkiye’de liseler başlığı altında; Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Güzel Sanatlar Liseleri, Çok Programlı Liseler ve İmam Hatip Liseleri bulunmaktadır.³⁴ Bu liselerde okuyan öğrenciler genellikle 13-17 yaş aralığındadır.

³⁴ Altaş, *Din Eğitimi*, 4-5.

BÖLÜM II

LİSE DÖNEMİ GENÇLERİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

İnsan hayatı boyunca bazı önemli dönemlerden geçer. Bu dönemlerin en önemlisi hiç şüphesiz insanın kendini aradığı, yaşamına dair sorular sorduğu ergenlik dönemidir.

Literatürde ergenlik kavramı ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Ergen kelimesinin kökeni Latince “olgunlaşmak” ya da “büyümek” anlamında kullanılan *adolescere* fiiline dayanmaktadır.³⁵ Literatüre göre ilk ergenlik tanımı Oxford İngilizce Sözlüğünde 1482 yılında yapılmış olup çocukluk ve yetişkinlik arasında bulunan erkeklerde 14 ile 25 yaşlar, kadınlarda 12 ile 21 yaşlar arasında uzanan dönem olarak tanımlanmıştır.

Ergenlik tanımlarına genel olarak baktığımızda ergenliğin; erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olarak üç ayrı dönemde ele alındığını görmekteyiz. Bizler tezimizde genellikle orta ergenlik dönemi üzerinde duracağız. Orta ergenlik dönemi 14-17 yaş aralığını kapsamaktadır.³⁶ Kültürel bağlamda baktığımızda lise dönemi öğrencileri orta ergenlik dönemindedir. Bu dönem içerisinde bulunan bireyde bedensel değişim görülür, soyut düşünme dönemi başlar, kim olduğu, ne yaptığı, neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda çevreden etkilenme söz konusudur.³⁷

³⁵ Kim Gale Dolgin, *Ergenlik Psikolojisi* (Kaknüs Yayınları- Ders Kitapları, 2014).

³⁶ Alev Üstündağ, “Ergenliğin Tanımı, Sınıflandırılması ve Önemi”, *Gelişimsel Açıdan Ergenlik* (Ankara: Eğiten Kitap, t.y.),7.

³⁷ Canan Özlem Gözcü, “Orta ve Geç Ergenlik Dönemindeki Ergenlerde Tutum ve Davranış Farklılıkları”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (02 Temmuz 2012), 113-138.

Gençlik dönemi bir geçiş dönemidir. Kişiler bu dönemde başta fiziksel olmak üzere birçok gelişim alanında değişimler yaşar. Bu aşamalardan geçerken ergenlerin ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin desteği, dikkati ve rehberliğine ihtiyacı vardır. Ergenin gelişiminin olumlu yönde desteklenmesi için dışarıdan verilen destek ve yapılan müdahaleler önem arz etmektedir.³⁸ Çünkü bu dönemde kişinin kimlik anlayışı oluşmakta, benlik arayışı gerçekleşmekte ve kişinin sorduğu sorulara doğru cevap alması gerekmektedir.

İnsan yaşamına bakıldığında bebeklik döneminden sonra en hızlı gelişim ergenlik döneminde yaşanmaktadır. Ergenlik döneminde yaşanan değişimler genel düşüncenin aksine sadece fiziksel ve cinsel bir gelişim değildir. Bu dönemde kişi tüm gelişim alanlarında değişimler yaşar. Bizlerin burada her bir gelişim alanında öğrencilerde meydana gelen değişimlerden kısaca bahsetmemiz gerekmektedir. Çünkü her bir gelişim alanında meydana gelen değişim diğer gelişim alanını etkilemektedir. Bu nedenle bu dönemi değerlendirirken bir bütün halinde değerlendirmek gerekir.

2.1. Ergenlerde Fiziksel Gelişim

Fiziksel gelişim; kişinin hacim, boy ve ağırlık artışının yanısıra, vücut sistemlerinin gelişimi ve kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirmesi şeklinde tanımlanmaktadır.³⁹ Yani fiziksel gelişim kişide meydana gelen niteliksel ve niceliksel özellikleri ifade eder. Kişinin boyunun uzaması, hacminin artması niceliksel özelliklere örnek gösterilirken vücudu oluşturan sistemlerin büyümesi niteliksel özelliklere örnek olarak gösterilebilir.

Her bir gelişim alanı diğer bir gelişimi alanını etkilemektedir. Fiziksel gelişim alanı diğer alanların en önemlisi olarak görülebilir. Çünkü birey diğer alanlardaki gelişim görevlerini tamamlarken vücudunu kullanmaktadır. Örneğin iyi bir vücut imajına sahip olan erken olgunlaşan erkekler, geç olgunlaşan erkeklere kıyasla daha kendinden emin, güvenli ve bağımsızdır.⁴⁰

Fiziksel değişimler kız ve erkeklerde bazı farklılıklar göstermektedir. Kızlarda meydana gelen değişiklikler daha erken dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Bu

³⁸ Alev Üstündağ, "Ergenliğin Tanımı, Sınıflandırılması ve Önemi" 2.

³⁹ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, 24. (Ankara: Yargı Yayınevi, 2015).

⁴⁰ Alev Üstündağ, "Ergenliğin Tanımı, Sınıflandırılması ve Önemi", 78.

yaştaki kızların süratli bir biçimde boylarının uzadığı gözlemlenmektedir. Erkek çocuklarda gelişme ise kızlardan iki yıl daha geç başlamaktadır.⁴¹

Ergenlerde fiziksel gelişim ortalama 3-5 yıllık bir süreçte erişkin döneminde sahip olmaları gereken antropometrik ölçüm değerlerine ulaşır; özellikle salgı bezleri ve iç organların büyüklüklerinde, yağ kemik ve kas kütlelerinde gözle görülebilir bir artma meydana gelmektedir. İskelet kitlesi ve kalp, dalak, akciğer, karaciğer, pankreas tiroid ve böbrekler ergenlik döneminde ağırlık ve büyüklük açısından çocukluk dönemine nazaran iki katına çıkmaktadır.⁴² Tezimizin konusu gereği fiziksel gelişimin tüm ayrıntılarına değinilmemiştir. Sadece kısaca ne olduğu üzerinde bilgi verilmiştir.

2.2.Ergenlerde Bilişsel Gelişim

Ergenlik dönemi kişinin hem bedeninde hem zihninde değişimlerin meydana geldiği dönemdir. Bilişsel alanda meydana gelen değişimler ergenin davranışlarını da etkilemektedir.

Beyin, bilindiği üzere merkezi sinir sisteminin en gelişmiş organıdır. Milyarlarca sinir hücresinden oluşan beyin, sadece vücuttaki tüm organları kontrol eden değil duyguları, düşünceleri, bellek ve öğrenmeyi yönlendiren temel organdır.⁴³ Yakın zamana kadar beyin gelişiminin çocukluğun erken dönemlerinde tamamlandığına inanılırken günümüzde beyin görüntüleme cihazlarıyla yapılan çalışmalar sonucunda beynin ergenlikteki gelişimi fiziksel olarak devam eder. Ve yapılan araştırmalar beynin temel yapı taşlarının yirmi beş yaşına kadar geliştiğini bizlere göstermektedir.⁴⁴

Zeka gelişimi ergenlik dönemi bilişsel gelişim özelliklerinin ilkidir. Bu dönemde zekâ, bedensel gelişim olduğu gibi ani bir gelişim göstermez ve yirmi yaşına kadar yavaş bir seyir izlediği kabul edilmektedir.⁴⁵ J. Piaget bilişsel gelişim konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda bilişsel gelişim dönemini *duyu motor dönem, işlem*

⁴¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 31. (İstanbul: Remzi Kitabevi, t.y.), 345.

⁴² Alev Üstündağ, “Ergenliğin Tanımı, Sınıflandırılması ve Önemi”, 29.

⁴³ Füsün Akdağ, “Çocukta Beyin Gelişimi ve Erken Müdahale”, *Hacettepe University Faculty of Health Science Journal*, (11 Mayıs 2015), 97-100.

⁴⁴ Dolgin, *Ergenlik Psikolojisi*.

⁴⁵ Yusuf Acuner İbrahim Turan, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, *Din Eğitimi* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, ts.).

öncesi dönem, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemi olmak üzere dört döneme ayırmıştır. Piaget'e göre bu dört dönem değişmemekte ve belirli bir sıra içerisinde ilerlemektedir.⁴⁶ Piaget'e göre ergenlik dönemi bilişsel gelişim açısından "Soyut İşlem Dönemi" ne karşılık gelmektedir. Bu, aynı zamanda bilişsel gelişimin son aşamasını da oluşturur.⁴⁷

Soyut işlemler döneminde kişi, birden fazla düşünme becerisi kazanır. Tümdengelim, tümevarım, karşılaştırma, hipotetik düşünme, hipotez geliştirme gibi birçok bilişsel beceriyi kullanabilir ve birçok bilişsel işlemi gerçekleştirebilir. Bununla birlikte kendi düşüncelerini ve başkalarının düşüncelerini eleştirebilir, test edebilir. Bunun sonucunda da kişi kendi değer sistemini oluşturur.

2.3. Ergenlerde Psikososyal Gelişim

Ergenlik döneminde bireyler farklı rol, davranış ve ideolojileri keşfettikleri bir kişisel ve sosyal kimlik oluşumu süreci içerisinde geçer. Kimlik oluşumu bu dönemin en kritik gelişim görevidir. Kimlik oluşumu bireyin duygusal gelişiminde oldukça önemlidir. Çünkü duygusal gelişimdeki olgunluk, kimlik ve benlik saygısının gelişimiyle yakından ilgilidir.⁴⁸

İnsan gelişiminin tüm alanlarına kalıtım veya çevrenin etkisi vardır. Ancak her ikisinin etkili olduğu alanlar da vardır. Kişilik gelişimi de bu alanlardan biridir. Çünkü kişilik, bireyleri birbirinden ayıran doğuştan getirdiği ve sonradan kazanılan, tutarlı olarak sergilenen özelliklerin bütünüdür.⁴⁹

Ergenlik dönemi kişiliğin önemli ölçüde değiştiği bir aşama olarak görülmektedir. Çünkü birey bu dönemde sürekli kim olduğunu sorgular, kendini ve çevresini keşfetmeye devam eder. Erik Erikson'un psikososyal gelişimine baktığımızda gelişimi sekiz evrede açıklar. Erikson, ergenlik dönemindeki gençlerin 'kimlik kazanmaya karşı rol karışıklığı' evresinde olduğunu söyler. Bu evrede olan ergen sürekli *ben kimim, kim olabilirim* tarzında sorular sorarak kimlik oluşturmaya

⁴⁶ Nazan Kaytez, "Ergenlerde Bilişsel Gelişim", *Gelişimsel Açıdan Ergenlik* (Ankara: Eğiten Kitap, t.y.), 239.

⁴⁷ İbrahim Turan, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 239.

⁴⁸ Sevgi Aslan Baysal Aslı Kırmızı, "Ergenlerde Duygusal Gelişim", *Gelişimsel Açıdan Ergenlik* (Ankara: Eğiten Kitap, ts.), 134.

⁴⁹ Osman Özdemir vd., "Personality Development", *Psikiyatride Guncel Yaklasimler - Current Approaches in Psychiatry* 4/4 (2012), 566.

çalışır. Erikson'a göre başarılı kimliğin oluşmasında önceki evrelerin ve ebeveynlerin etkisi vardır. Bu nedenle daha önce de belirttiğimiz gibi bu dönemde ebeveynlerin ve öğretmenlerin desteği çok önemlidir. Kişilerin en doğru bilgiye ulaşmaları için onlara yardımcı olunmalıdır.

2.4. Ergenlerde Dini Gelişim

Kişinin yaşadığı bir takım gelişimsel özelliklere bağlı olarak ergenlik dönemi yani gençlik çağı diğer dönemlerden farklıdır. Gençlik dönemi, çocukluk döneminin birtakım sınırlarından kurtulma, dini hayat ve dünya hayatı ile ilgili birtakım görev ve sorumluluklarını yerine getirme zamanıdır. Özellikle İslam dini açısından buluş ile başlayan bu dönem dini sorumluluğun başlama dönemidir.⁵⁰ Bu bağlamda biz de öne çıkan kuramlar ışığında ergenlik dönemi dinî gelişimi açıklamaya çalışacağız.

Erikson, Levinson, Piaget ve Kohlberg gibi isimlerden etkilenen James Fowler'ın inanç gelişim teorisi yapısal-bilişsel gelenekleri içerisinde bulunmaktadır.⁵¹ İnançın sabit bir durum olmayıp hayat boyu değişen bir dinamik olması, kimi zaman inançta yenilenme, yeniden yapılanma ve değişimler meydana getirmektedir. Bu da bizlere Fowler'ın, inancı gelişimsel bir yaklaşımla ele aldığı ve hayat boyu devam ettiğini göstermektedir.⁵² Fowler'ın geliştirdiği inanç gelişimi kuramı ilksel, sezgisel/yansıtıcı, mitsel/lafzi, terkihi/geleneksel, bireyleştirici/yansıtıcı, birleştirici ve evrenselleştirici inanç olmak üzere yedi evreye ayrılmaktadır.⁵³

Fowler'ın dini gelişim kuramına baktığımız zaman terkihi/ geleneksel inanç evresi ergenlik dönemine denk gelmektedir. Bu evrede kişilik bunalımları ortaya çıkmaya başlar. Kendi kimliğini oluşturmaya başlayan birey için kişisel ilişkiler önemli hale gelir. Birey dini inançlarını genellikle çevreye göre şekillendirir. Önemseydiği kişilerin düşüncelerini benimseyerek inanç ve değerlerini oluşturmaya başlarlar. Oluşturdukları inanç ve değerler genellikle eleştirilere kapalıdır ve çoğu zaman sorgulanmadan bir ideoloji olarak algılanmaktadır.⁵⁴

⁵⁰ Turgay Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ts.), 108.

⁵¹ Adem Aygün, Mehmedoğlu Ali Ulvi, "James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 6/1 (2006), 122.

⁵² Adem Aygün, Mehmedoğlu Ali Ulvi, "James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi", 126.

⁵³ James Fowler, "İman Bilincinin Evreleri", çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2000), 103.

⁵⁴ Adem Aygün, Mehmedoğlu Ali Ulvi, "James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi", 128.

Dini gelişim ile ilgilenen bir diğer kuramcımız Ronald Goldman'dır. Goldman, Piaget'in bilişsel gelişim kuramından etkilenmiştir. Bilişsel süreçlerden hareketle "hayat merkezli" bir din önermiştir.⁵⁵

Bu kuram; işlem öncesi sezgisel düşünce dönemi, birinci geçiş aşaması, somut düşünce dönemi, ikinci geçiş aşaması ve soyut düşünce dönemi olmak üzere beş kategoride değerlendirilmektedir.⁵⁶ Soyut düşünce dönemi Goldman'a göre ergenliği ve ergenlik sonrası yılları kapsamaktadır. Bu dönemde ergenler sahip oldukları zihinsel yetileri ile kutsal kitaplardaki soyut hikayeleri anlamaya ve yorumlamaya çalışabilir.⁵⁷

Ergenlik dönemindeki dini gelişim diğer gelişim alanlarına paralel olarak gelişim göstermektedir. Bir alanda meydana gelen bir gelişme bu alanı da etkilemektedir. Bu dönemin en belirgin özelliği yukarıda da bahsettiğimiz gibi kişinin somut düşünceden soyut düşünmeye geçmesidir. Soyut düşünebilme kabiliyetiyle birey, dinin gerçeklerini daha doğru algılayabilmekte ve Allah, melek, cin, ahiret vb. gibi soyut kavramları daha iyi yorumlayabilmektedir. Gerçek dini uyanış ve dini hayat ergenlik döneminde filizlenmeye başlar.⁵⁸

Gençlik dönemi dini bilincin oluşmaya başladığı dönemdir. Ergenlik döneminin ilk yıllarında soyut düşünme kabiliyetinin gelişmeye başlaması ve sosyal çevrenin de tecrübelerinin yardımıyla ergende çevresindeki olayları araştırma, anlamaya çalışma, gerçeğini öğrenme ve üst düzeyde genellemeler yapma becerisi gelişir.⁵⁹ Dini bilincin uyanışında bilişsel gelişim kadar duygu gelişimi de önemlidir. Bu dönemde duygu hassasiyeti ve kapasitesi en üst seviyeye ulaşmaktadır. Bu bakımdan asıl anlaşılan ve kavranılan bir dini hayat, gençlik döneminde görülmeye başlar.⁶⁰ Buradan anlaşıyor ki çocukluk döneminde tam anlamıyla derine etki edilmeyen dini inanç ergenlikte bilinçli hale gelmektedir.

Psikososyal gelişim alanında bahsettiğimiz gibi kişi, bu dönemde kendini aramaya ve kendi kimliğini oluşturmaya çalışır. Bunları yaparken kendine sürekli

⁵⁵ Aslıhan Atik, "Dini Gelişim Kuramlarına Din Eğitimi Bağlamında Genel Bir Bakış", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/3 (27 Eylül 2015), 739.

⁵⁶ Gülistan Berkbasan, *Ergenlik Döneminde Duygusal Zeka Gelişimi Açısından Din Eğitimi* (Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024), 31.

⁵⁷ Aslıhan Atik, "Dini Gelişim Kuramlarına Din Eğitimi Bağlamında Genel Bir Bakış", 739-740.

⁵⁸ "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 108.

⁵⁹ M. Naci Kula, *Kimlik ve Din* (Ayışığı Kitapları, 2001), 51.

⁶⁰ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi (3.hm)* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 268.

sorular sorar ve çevresini anlamlandırmaya çalışır. Çünkü biz insanlar düşünen varlıklarız ve bu özelliğimiz sayesinde diğer tüm canlılardan ayrılmaktayız. İşte dünyaya karşı sorgulama ve kendi benliğine olan sorgulama bu dönemde en üst düzeye çıkmaktadır. Burada da gencin ruh dünyası sonsuz bir yolculuğa pencere aralar, dini uyanış denen hadise ergenin gelişim sürecinin tabii bir parçası olarak ortaya çıkar.⁶¹ Çağımızda özellikle ergenlik dönemi için sözü edilen kimlik bunalımının birçok sebebi bulunmaktadır. Kimlik bunalımı; bireyin kendine has bir yaşam tarzı ve dünya görüşü geliştiremediği, kendine has duygu, düşünce, amaç ve inançları olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır.⁶²

Değer ve anlam duygularının gelişmesi için ergenlik dönemi çok kritik bir dönemdir. Değer, sosyal bilim literatüründe, kullanışlı ya da arzulanan olma, bir şeyi arzu edilir veya yararlı kılan özellik veya nitelik; amaç veya araçlar hakkında inanç, bir şeye bağlanan ruhsal enerji miktarı⁶³ gibi anlamlarda kullanılan bir terimdir. Herhangi bir eylemi veya varlığı anlamlı kılan şey onun bir niyet, bir amaç ya da bir hedefle ilişkililik derecesiyle doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla değer ve anlam kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir.⁶⁴ Değer ve anlam duyguları insanın hem kendisine hem de çevresine davranışını belirleyen, ilişkisini etkileyen önemli duygulardır. Gelişim dönemlerine baktığımızda değer ve anlam duygularının tatmin arayışının şiddetlendiği dönemin ergenlik dönemi olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle bu dönemde gençlere kulak vermemiz ve onlara olan desteğimizi, rehberliğimizi arttırmalıyız. Nitekim yapılan araştırmalara baktığımızda gençlik döneminde dini inanç ve yaşantı ile hayatta amaçlı davranış arasında oldukça pozitif bir korelasyonun olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde ibadetleri yerine getirme ile ruhsal sağlık düzeyi arasında da olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bazı ülkelerde devlet okullarında öğrencilere okullarda ibadet edebilecekleri imkanlar oluşturmanın öğrencilerin psikolojik gelişimleri için yararlı olacağı ifade edilmiştir.⁶⁵

Ergenlik dönemi dini şüphe ve çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Her genç bu şüpheyi yaşayacaktır düşüncesi doğru değildir ama günümüz gençlerine

⁶¹ “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, 112.

⁶² Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar* (Özgür Yayıncılık, 2019), 110.

⁶³ Ömer Demir Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, ts.), 54.

⁶⁴ “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, 118.

⁶⁵ “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, 119.

baktığımızda birçok gencin bu bunalım ve şüpheyi yaşadığını görmekteyiz. Gencin kendine ait bir din algısına sahip olma sürecinde geleneksel dini kalıpları değerlendirmeye ve eleştirmeye tabi tutarken bazı şüphe durumları içine girebilir. Ergenlik döneminde dini şüphe ve çatışmaların yaşanmasında:

1. Kendi başına hareket etme duygusunun gelişmesiyle birlikte, her türlü otorite ve gücü reddeden isyankâr davranışların artmasına bağlı olarak yetişkinlere olan güvenin sarsılması,
2. Cinsellik duygularının ortaya çıkmaya başlamasıyla nefsi arzuların dini ahlaki kurallara aykırı olduğu düşüncesiyle suçluluk duygusu hissetmesi,
3. Ergenlik döneminde hayatın anlamsızlığı, mantıksızlığı duygusunun ağır basmaya başlaması,
4. Hem ailede hem de okuldaki din eğitiminin yeterli olmaması nedeniyle, başarısız bir dini sosyalleşme ortamının oluşması,
5. Günlük hayat olayları ve bazı bilimsel teorilerle dini inanç ve öğretiler arasında bir uzlaşmazlık ve çelişki görülmesi,
6. Dindar insanların ve din görevlilerinin bazı tutum ve davranışlarının gençlerde kafa karışıklığına sebep olması,
7. Dini konulardaki yeterli bilgiye sahip olmamak ve rehbersizlik ⁶⁶ etkili faktörlerdir.

Ergenlik döneminde yeterli din eğitimi almış olan gençler için yaşadıkları bu şüpheler aslında onların daha bilinçli bir din anlayışı oluşturmalarına katkı sağlar. Bu nedenle bizlerin din eğitiminde günümüz gençlerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Ergenlik döneminden sonra birey, yetişkinlik dönemine geçiş yapmaktadır. Eğer bu dönemde doğru bir din eğitimi verilir ve iyi bir rehberlik sağlanırsa, fertlerin eğilimleri inanma yönünde olacak ve dini kimlik oluşumları başarı ile tamamlanacaktır.

⁶⁶ Şaban Karaköse, *Etkili Din Öğretimi-* (İstanbul: Tedef Yayınları), 23.

BÖLÜM III

DKAB DERSİ LİSE ÖĞRETİM PROGRAMININ İÇERİK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğretim programı, okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir.⁶⁷ Öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması istenen hedef davranışlar yer almaktadır. Öğretim programlarının temel amacı ise eğitim sürecinde yapılacak etkinlikler ve uygulamalar hakkında öğretmenlere yol göstermesi ve rehberlik etmesidir. Öğretmenler sınıf içinde yapacağı etkinliklerde öğretim programının anlayışını ve oluşturulduğu temel felsefeyi göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bu nedenle öğretim programlarının uygulanabilir olması için öğretmenlerin programları incelemesi, bilmesi ve benimsenmesi gerekir.⁶⁸

Öğretim programları öğretmenler için bir rehberdir. Bu nedenle toplumun, bireyin ve çağın gerektirdiği ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekir. Değişimin hızlıca yaşandığı bir dönem içerisindeyiz. Dijital dönüşümle birlikte birçok alan etkilendi. Etkilenen bu alanların biri de eğitim oldu. Bu nedenle gerçekleştirilen eğitim uygulamaları öğrencilere çağın gerektirdiği bilgi ve becerileri kazandırmalı ve öğrencileri bu değişime hazır hale getirmelidir. Bu kapsam doğrultusunda 2018 yılında MEB, uluslararası sınav sonuçları (PISA, TIMSS), yeterlilik çerçeveleri, şura kararları, kalkınma planları ve 21.yy becerileri dikkate

⁶⁷ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme / Prof. Özcan Demirel* (Pegem Akademi Yayıncılık, 2017).

⁶⁸ Tuğrul Yürük - Kubatalı Topchubaev, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/1 (30 Haziran 2022), 416.

olarak yapılandırmacı bir yaklaşımla öğretim programları ve öğrencilere kazandırılacak hedefleri yeniden tasarlama yoluna gitti.⁶⁹ Şuan günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), ‘Türkiye Maarif Modeli’ ile yeniden bir düzenlemeye giderek öğretim programlarını yeniledi. 2024-2025 eğitim öğretim yılında öğretmenlere hizmetiçi eğitim ile bu modeli tanıtarak uygulamaya başladı.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Türkiye'nin eğitimdeki yenileşme hareketinin temelini oluşturan bir çerçeve olarak ortaya çıkmıştır. Bu model, eğitim sistemimizin karşı karşıya kaldığı tehditleri ele almak ve öğrencilerimizi uluslararası bir rekabet ortamında başarılı olmaları için hazırlanmıştır. Ancak sadece bu amaçlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda öğrencilerin bireysel yeterliliklerini keşfetmelerini, geliştirmelerini ve en üst düzeye çıkarmalarını hedeflemektedir.⁷⁰ Bu model hakkında yapılan değerlendirmelere baktığımızda modelin üç temele dayanarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bunlar:

1. Eğitim sistemindeki eksiklikleri gidermeye çalışmak.
2. Çağın gereksinimlerini karşılamak. Küreselleşen dünyada değişen dinamikler eğitim sistemlerinin de yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.
3. Sürdürülebilirlik. Eğitim sistemi sürekli değişiklik isteyen bir yapıdır. Bu nedenle hazırlanan programların esnek olması gerekmektedir. İşte bu Türkiye Maarif Modeli esneklik ve adaptasyon yeteneği ile donatılmıştır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, kapsamlı bir vizyona sahiptir. Bu model Türkiye'nin eğitim sisteminde köklü bir değişimi hedefleyen ve öğrencilerin başarılı, bilgili ve donanımlı bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır.⁷¹ Bu modelin amaç ve hedeflerini maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- Öğrencileri eğitimde aktif kılarak merkez konuma getirmek ve bireysel tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak.
- Öğrencilerin yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi üst düzey beceriler kazanmasını amaçlayarak onların zorluklarla başa çıkma yeteneğini de desteklemektedir.

⁶⁹ Yürük - Topchubaev, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”.

⁷⁰ Osman Ülçay, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Değerlendirmesi”, *Ulusal Eğitim Toplum ve Dünya Dergisi* 1/2 (26 Temmuz 2024), 70-75.

⁷¹ Ülçay, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Değerlendirmesi”.

- Öğrencilerin dijital okuryazarlık becerisini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü dijitalleşen dünyada teknolojinin eğitimdeki yeri ve etkisi göz ardı edilemeyecek durumdadır.
- Öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmeyi hedefler. Böylece öğrenciler empati, iş birliği ve liderlik becerilerini güçlendirir.⁷²

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli uygulanma sürecine baktığımızda Türkiye'nin eğitim sisteminde önemli bir değişimi başlatmak için yavaş yavaş ilerleyen kapsamlı bir süreç olduğunu görmekteyiz. Bu süreçte pilot uygulamalardan başlayarak eğitim kurumlarında yapılan değişikliklerin kademeli olarak hayata geçirilmesi ve sürekli değerlendirme, izleme ve iyileştirme sürecinin devam ettirilmesi önemlidir. Bu şekilde eğitimde kalite ve etkili öğrenme deneyimleri sunularak Türkiye'nin eğitim sisteminde önemli bir dönüşüm sağlanabilir. ⁷³ Şu an pilot uygulama aşamasında olan bu model okul öncesi, ilkokul 1, ortaokul 5 ve lise hazırlık ve 9.sınıflarda uygulanmaktadır. Model öğretmenlere hizmetiçi eğitim verilerek tanıtılmaktadır.

3.1. 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (9,10,11,12)

2018 DKAB öğretim programı; öğrencilere kazandırılmak istenen hedef davranışların, konu içeriğinin, öğretme sürecinin, ölçme ve değerlendirme boyutlarıyla bütün eğitim öğretim faaliyetleri içerisinde verilecek olan din eğitiminin çerçevesini oluşturmaktadır.⁷⁴

Eğitim sistemimizin temel amacı, değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılır. Değerlerimiz ve yetkinlikler ise bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bir köprü işlevi görmektedir.⁷⁵ Köprü işlevinde olan ve 2018 DKAB öğretim programında yer alan kök değerlerimiz şunlardır: *Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi,*

⁷² Ülçay, "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Değerlendirmesi".

⁷³ Ülçay, "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Değerlendirmesi".

⁷⁴ Çetin Doğru, "Din Eğitiminin Kültürel Temelleri: 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Bağlamında Bir İnceleme", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10 Mayıs 2024), 276.

⁷⁵ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 2.

*sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik.*⁷⁶ Bu değerler kazandırılması hedeflenen değerler arasında öncelikli öneme sahiptir. Değerler, bir toplumun geçirdiği yaşantı ve deneyimler sonucu insanların birlikte oluşturduğu ve önemli olarak gördükleri inanç ve fikirlerdir.⁷⁷ Bu değerler birbirinden önemli değerlerdir. Öğrenciler mezun olduklarında bu değerlere sahip olarak mezun olmaları hedeflenir.

DKAB Öğretim Programı'nın geliştirilmesinde; yapılandırmacı öğrenme modelini destekleyen çoklu zekâ (Gardner), öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Programda din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılması hedeflenmiştir. Böylece öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve araştırma, sorgulama, problem çözme gibi temel becerileri geliştirmeleri amaçlanmıştır.⁷⁸ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 9. sınıftan 12. sınıfa kadar haftada iki saat zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında öğrencinin pasif olmasında ziyade aktif, öğretmenin ise rehber olduğu bir eğitim anlayışı esas alınmıştır.⁷⁹

DKAB Öğretim Programı'nın Vizyonu; Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünün farkına varan, millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıkları zenginlik bilip bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmektir. Vizyon bizlere ulaşmak istenilen hedefleri gösterir. Bizler okullarda DKAB dersini verirken bu düşünceden hareketle öğrencilere rehber olmalıyız.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı; 9.sınıftan 12.sınıfa kadar her kademedede beş üniteye ayrılmıştır. Ünite ve konuların oluşturulmasında; öğrencilere kazandırılması hedeflenen davranışlar, dersin amaçları, öğrencilerin gelişim düzeyleri, hazır bulunuşlukları, konuların aşamaları ve birbiriyle olan ilişkisi göz önünde bulundurulmuştur. Kazanımlar; eğitim süreci sonucunda öğrencilerin edinecekleri bilgi, beceri, tutum ve değerleri ifade eder. Öğretmenin görevi de bu

⁷⁶ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 3.

⁷⁷ Tuğba Kılcan, "Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerlerin Önem Sırasına ve Eğitimine İlişkin Görüşleri", (2020), 135.

⁷⁸ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 8.

⁷⁹ Osman Aktan - Gülseher Yurtçu, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı Ders Kazanımlarının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 17 (28 Haziran 2024), 16.

kazanımların gerçekleşmesinde öğrencilere gerekli ortam ve imkânları sunarak öğrenme sürecine rehberlik etmektir.⁸⁰

Din öğretimi, kendine özgü kavramsal çerçevesi olan ve içerisinde çok fazla kavram barındıran bir yapıya sahiptir. Din öğretiminde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi, bu kavramların din dilinin özellikleri ve kullanıldıkları yere göre anlamları öğrencilere kazandırılmasına bağlıdır. Buradan hareketle öğretim programında, her bir ünite ile ilgili “Anahtar Kavramlar” bölümüne yer verilmiştir.⁸¹ Anahtar kavramlar öğrenmeye hazırlık aşamasında önemlidir. Konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur.

Bu bölümde şu an 10,11 ve 12.sınıflarda uygulanmakta olan 2018 DKAB öğretim programı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bir sonraki bölümde 2018 DKAB öğretim programı ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) programı karşılaştırılarak daha ayrıntı bilgi verilecektir. Böylece 9.sınıfta yeni uygulanmaya başlayan ve sonraki dönemlerde tüm kademelerde uygulanacak olan TYMM programı da daha iyi anlaşılacaktır. Sonraki bölümlerde iki programın amacı, felsefesi ve içerik analizleri yapılarak iki program tanıtılmaya çalışılacaktır.

3.2. 2018 ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli DKAB Öğretim Programı

Karşılaştırması

Programları incelediğimizde bu iki öğretim programı arasında bazı farklılıkların var olduğunu görebilmekteyiz. Konu, kazanım ve çıktılar arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Temel farklardan biri de maarif modelinde kazanım kelimesi yerine öğrenme çıktısı kelimesi kullanılmıştır. Şimdi sırayla bu iki programı felsefesi, amacı ve içerik açısından karşılaştırarak kapsamlı bilgi verip bir değerlendirmede bulunacağız.

Program değişikliğinin temel nedeni olarak iki noktaya dikkat çekilmektedir: Bunların başında sadeleştirme gelmektedir. Sadeleştirmeye beraber değer ve becerilerin tüm öğretim programlarını kapsayacak şekilde yansıtılması hedeflenmektedir. İkinci sebep ise yerellik, millilik ve köklere bağlılık vurgusudur.

⁸⁰ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 9-11.

⁸¹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 12.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi adına sadeleştirme diyebileceğimiz; öğrenme çıktıları sayısında bir azalma olmuştur ama ünite ve konular da bir azalma söz konusu olmamıştır.⁸²

2018 öğretim programına baktığımızda temel felsefe kısaca anlatılmaya çalışılmıştır. 2018 programına göre 9.sınıftan 12.sınıfa kadar DKAB öğretim programının geliştirilmesinde her zaman öncelik öğrenci olmuştur. Bu nedenle yapılandırmacılık (oluşturmacılık) modeli ve çoklu zeka yaklaşımı dikkate alınarak öğrenci ve beceri temelli bir program hazırlanmıştır. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumlar bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alınmıştır. Böylece öğrencilerin tüm din ve mezhepler hakkında bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir. Yaşayan diğer dinler ise bilimsel bir metotla, dinler açılımlı ve olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edilmiştir.⁸³

Bu temel felsefeye uygun olarak geliştirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programıyla; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak öğrencilerin;

- Din ve ahlakla ilgili kavramları bilip bunlar arasındaki ilişkileri fark edebilmeleri,
- Millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri,
- İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünneti bilmeleri,
- Hz. Muhammed'in İslam dinindeki konumunun farkına varmaları,
- İslam dininin iman, ibadet ve ahlak esasları arasında ilişki kurup analiz etmeleri,
- İslam dininin; toplumsal alanlardaki etkisini görmeye yardımcı olmaları,
- Türk-İslam kültürünün oluşmasında ve yayılmasında etkili olan bazı önemli isimleri tanımaları,
- İslam düşüncesinin farklı anlayış ve yorum biçimlerini tanımaları,
- Yaşayan dünya dinleri hakkında bilgi sahibi olmaları,

⁸² Mehmet Yaşar, “Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 0/16 (01 Kasım 2024), 28.

⁸³ https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim.pdf

- Farklı din, inanç ve yorumları zenginlik bilip saygı duymaları,
- İnsanlar, toplumlar ve milletlerarası ilişkilerde dinin önemli bir unsur olduğunu fark etmeleri amaçlanmaktadır.⁸⁴

2018 Öğretim Programının amaçlarına baktığımızda toplumda gerçekleşen gelişmelerin göz ardı edildiğini görmekteyiz. İnternet ve bilgisayarın hayatımızda olduğu o dönemlerde bile amaçların arasında dijitalleşme ile ilgili bir maddenin olmaması bu programın bir eksikliğidir. Çünkü lise dönemi öğrenciler ergenlik dönemindedir. Bu dönemde olan gençler daha önce de belirttiğimiz gibi dini anlamda bir arayış ve bir sorgulama içerisine girerler. Bu gençlerin sorularına cevap verebilmek için, içinde bulundukları çağı iyi tanımak ve ihtiyaçlara cevap vermek gerekir. Bu nedenle dijital alanı ihmal etmemeliyiz.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin genel yapısına baktığımızda milli ve manevi değerler manzumesi ile maddi gelişmenin zirvesini hedefler. Öğretim programlarının temel yaklaşımı ise öğrenci profili, Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi, beceriler çerçevesi bileşenlerinden oluşmaktadır.⁸⁵ Öğrenci profilinde amaç öğrencilerin; ahlaklı, cesaretli, bilge, iradeli, rahmetli ve sorgulayıcı olmalarını sağlamaktır. 2018 öğretim programının genel amaçlarına baktığımızda bu amaçlar arasında benzerlik bulunmaktadır. Ancak daha önceki öğretim programlarında olmayıp Maarif Modeli'nde olan bir bileşen dikkat çekmektedir. Bu bileşen Erdem-Değer-Eylem Çerçevesidir. Bu bileşen şu şekilde tanımlanmaktadır: Erdemler, eğitim-öğretim etkinlikleri sonucunda kişiye kazandırılması hedeflenen, kişiliğin güçlü yanlarını ifade etmektedir. Bu erdemlere kişiler yaşantıları sonucu geliştirdikleri değerler aracılığıyla ulaşabilmektedir. Kişinin sahip olduğu değerler ise eylemlerinde kendini göstermektedir. Bu bakış açısı ile tutarlı olarak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde kişiyi erdemlere ulaştıran ve dahası eylemleri aracılığıyla gözlemlenebilen değerler Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi ile kavramsallaştırılmıştır.⁸⁶ Bu bileşen din eğitimi açısından bizler için önemli bir bileşendir. Biz öğrencilere din bilgisi yanında bir de ahlak bilgisi vermekteyiz. Verdiğimiz bu bilgilerin sadece öğrencilerin zihinlerinde kalmasını değil öğrencilerin davranışlarına da yansımaları bekleriz.

⁸⁴ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018.

⁸⁵ “Öğretim Programları Ortak Metni - Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” (Erişim 21 Kasım 2024).

⁸⁶ “Öğretim Programları Ortak Metni - Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”.

Çünkü dinimizde bilgi amele dönüşmediği sürece değersizdir. Bu bileşende adalet, saygı ve sorumluluk değerleri temelinde birikimli bir şekilde diğer değerler de öğretim programına dahil edilmektedir. Bu yapılırken 2018 öğretim programında olduğu gibi öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınmaktadır.

Şekil 1: Erdem-Değer-Eylem (<https://tymm.meb.gov.tr/ortak-metin>)

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile din ve ahlak öğretimi süreçlerinde öğrenciyi merkeze alan, beceri temelli, probleme dayalı, proje tabanlı ve anlamlı öğrenme modellerine dayanan bir öğretim programı tasarlanmıştır. Bu yönüyle Maarif Modeli, 2018 DKAB öğretim programı ile benzerlik göstermektedir. İki program temelde öğrenci merkezli olarak hareket etmektedir. Maarif Modelle birlikte temel kaynaklardan faydalanarak dinin ve ahlakın yaşanan bir gerçek olarak öğrenilmesi, anlaşılması ve yorumlanması, din ve ahlak öğretimini bireyin kişilik gelişimine ve anlam arayışına katkı sağlaması istenmiştir.⁸⁷

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde dikkat çeken diğer bir yön ise din ve ahlak öğretiminde duyuşsal alanı da ihmal etmemesidir. Sağlıklı bir kişiliğin oluşmasında duyguların çok önemli yeri vardır. Din ve ahlak öğretimi, bireyin duygularını tanımasına ve onları yönetmesine imkân sağlayarak insan iradesinin güçlendirilmesini desteklemektedir.

Maarif Modeline göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıf) Öğretim Programıyla 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri"ne uygun olarak öğrencilerin;

- İslam dininin temel esasları arasındaki ilişkiyi fark etmeleri,

⁸⁷ https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim.pdf Erişim: 15.11.2024 22:47:36

- İslam’da inancın mahiyetini değerlendirek inancın bireye ve topluma neler kazandırdıklarını yorumlamaları,
- İslam’da bilgi kaynaklarını kullanarak insanın yaratılışından hareketle Allah’ın (cc) varlığı hakkında akıl yürütmeleri,
- İslam’daki temel ibadetlerin toplumsal ve ahlaki gelişime katkılarını yorumlamaları,
- Kur’an-ı Kerim’in temel özellikleri ile tevhid, nübüvvet ve risalet gibi ana konularını dikkate alarak ayetlerin mesajlarını özgün bir biçimde özetlemeleri,
- Hz. Muhammed’in (sav) insani ve peygamberlik yönünü ayırt ederek onu örnek alıp kendi hayatlarını şekillendirmeleri,
- Hz. Muhammed (sav) ve ev halkının (Ehlibeyt) sevgisi hakkında sosyal farkındalık kazanmaları,
- Dinî ve ahlaki meseleleri İslam’daki temel bilgi kaynakları olan Kur’an ve sünnetten faydalanarak çözmeye çalışmaları,
- Ahlaki tutum ve davranışlarında tutarlı kararlar almaları,
- Millî, dinî ve ahlaki kavram ve değerlerin yorumlanmasında bilgi, dijital, finansal, görsel, kültür, vatandaşlık ve sanat okuryazarlıklarından faydalanmaları,
- Millî, manevi ve ahlaki değerleri bireysel ve toplumsal hayata yansıtmaları,
- İslam düşüncesindeki yorum farklılıklarını bir zenginlik olarak değerlendirmeleri ve bunlara saygı duymaları,
- Dinin aile kurumuna verdiği değer ve önemi fark ederek aile bireylerinin birbirlerine karşı olan hak ve sorumluluklarını fark edip kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olmaları,
- İslam’ın evrensel mesajlarından adalet, eşitlik ve barış ilişkisini sentezlemeleri,
- Din, felsefe, bilim ve sanat arasındaki ilişkiyi bütüncül ve sistematik bir yaklaşımla değerlendirmeleri ve dinin diğer alanlar ile etkileşim halinde olduğunu fark etmeleri,
- İnsanın çevre ve teknolojiyle olan ilişkisini ahlaki değerler perspektifinde çözümlemeleri,
- Yaşayan dünya dinlerinin tarihsel süreçlerini ve kurucuları, nerede ortaya çıktıkları gibi temel özelliklerini özetlemeleri,

- Medeniyeti oluşturan unsurları analiz ederek İslam medeniyetini geçmiş, bugün ve gelecek perspektifinde değerlendirmeleri,
- Türk-İslam kültürünün oluşmasına ve yaşanmasına etki eden bazı önemli şahsiyetleri ve kurumları tanımaları amaçlanmaktadır.

İki programın amaçlarına baktığımızda ortak amaçların olmasının yanında 2018 DKAB öğretim programındaki amaçların daha az olduğunu, bilişsel alana daha fazla hitap ettiğini ve dijitalleşmeden hiç bahsetmediğini görmekteyiz. Maarif Modeli'nde ise amaçların daha fazla olduğunu hem bilişsel hem de duyuşsal alana hitap eden amaçların olduğunu ve dijital okuryazarlıktan bahsettiğini görmekteyiz. Amaçların arasında dijitalleşmeden bahsetmesi dönemin şartlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğunu göstermektedir.

3.2.1. İki Programın Uygulanma Esasına İlişkin Benzer ve Farklı Yönler

- İki programın amacı milli ve manevi değerlerimizi tanıyan, erdemli, ahlaklı, saygılı, merhametli, vatansever öğrencilerin yetiştirilmesi için hazırlanmıştır.
- İki programın ortak yönlerinden biri de beceri temelli olarak hazırlanmasıdır. Kazanımlar işlenirken öğretim programında yer alan temel becerileri gerçekleştirme ve dini, ahlaki kavramları kazandırmaya yönelik etkinliklere yer verilir.⁸⁸
- Programlar arası farklardan biri ölçme değerlendirme bölümündedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programına göre ölçme değerlendirme aracı seçilirken dijital teknolojilerden ve eğitici oyunlardan yararlanılmalıdır.
- İki programda da esneklik hakimdir. Esneklik programların temel ilkelerinden biridir. Bu ilke ile okulun ve sınıfın şartları her konuda göz önünde bulundurmaları istenmiştir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde ise bu ilke daha fazla dikkate alınarak programın içinde ayrı olarak ele alınmış ve *Okul Temelli Planlama* kısmı eklenmiştir. Okul temelli planlama; okulda oluşturulan zümre öğretmenler kurulu tarafından kararlaştırılan çalışmalara ayrılan süreyi belirtir. Bu kapsamda okulun tüm ihtiyaçları göz önünde bulundurularak esneklik sağlanmıştır. Okul temelli planlama çalışmaları öğretmenlere özgürlük tanıyan bu yapıyla öğretim programlarının tamamlayıcısı ve destekleyicisi bir alan olarak görülmelidir.⁸⁹

⁸⁸ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018.

⁸⁹ “Öğretim Programları Ortak Metni- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”, 70.

- Türkiye Maarif Modeli Öğretim Programında öğrenmenin daha kalıcı hale gelmesini sağlamak amacıyla *zenginleştirme ve destekleme* uygulamalarına yer verilmiştir. Ancak bu uygulamalara kitabın herhangi bir bölümünde yer verilmez. İhtiyaç halinde e-içerik olarak verilir. Bu da bizlere dijitalleşmenin eğitimi de etkilediğini göstermektedir.
- Programlarda her ünitenin süre ve sırası bellidir.
- İhtiyaç halinde çevre şartları ve imkanlar düşünülerek öğrencilerin dini, tarihi, kültürel mekanları yerinde ziyaret edebilirler. Böylece öğrencilerin o mekânı daha iyi tanımalarına yardımcı olur.
- İki programda da İslam düşüncesinde yer alan yorumlar olgusal bir yaklaşımla ele alınır. Her din, yorum ve inanç kendi kaynakları ve dayanaklarını dikkate alarak içeriğini şekillendirir.
- 2018 yılında hazırlanan bu öğretim programı 2018-2019 eğitim-öğretim yılı itibariyle topyekûn bir şekilde geçilmiştir⁹⁰. Ancak Maarif Modeli ise 2024-2025 yılı itibariyle belli sınıf kademelerinde hayata geçirilmiştir. İzleme ve değerlendirme aşaması sonrasında diğer sınıf kademelerinde hayata geçecektir.

3.2.2. Sınıf Kademelerine Göre İçerik Analizi

Bu bölümde her sınıfta yer alan üniteler iki programdan yararlanarak tablo haline getirilmiştir. Tablolardan hareketle sınıf kademelerinin içerik analizi yapılacaktır.

Tablo 1: 2018 Öğretim Programına göre 10.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri
https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim

Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1.Bilgi ve İnanç	3	16
2. Din ve İslam	5	16
3. İslam ve İbadet	6	14
4. Gençlik ve Değerler	4	12
5. Gönül Coğrafyamız	3	14

⁹⁰ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 7.

Tablo 2: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 9.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati
(<https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-dersi-2>)

Ünite Adı	Öğrenme Çıktısı	Ders Saati
1. Allah – İnsan İlişkisi	4	14
2. İslam’da İnanç Esasları	4	16
3. İslam’da İbadetler	4	14
4. İslam’da ahlak İlkeleri	4	12
5. Kur’an’a Göre Hz. Muhammed	4	12
Okul Temelli Planlama		4

9. sınıf DKAB 2018 Öğretim Programı ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programını karşılaştırdığımızda diğer sınıf kademelerine göre en fazla farklılığın bu sınıf kademesinde olduğunu görmekteyiz. Neredeyse tüm ünite adlarının değiştiğini tablolardan yararlanarak görebiliriz.

Birinci ünitelere baktığımızda 2018 programında İslam’ın bilgi kaynakları, iman mahiyeti⁹¹ gibi konular üzerinde durulurken, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında odak noktayı Allah- İnsan ilişkisi oluşturur. Burada da İslam’ın temel kaynakları üzerinde durulur. Ancak 2018 programından farkı Maarif Modeli programında temel kaynaklardan hareketle insanın, yaratılışını tefekkür etmesi istenmektedir. Diğer fark ise Allah’ın güzel isimleri olan Esma-ı Hüsnalara yer verilmesidir.⁹²

İkinci ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında ünitenin içinde bir bölüm olarak geçen İslam inanç esasları Maarif Modeli öğretim programında ise bir ünitenin adını oluşturmaktadır. Burada öğrencilerin inanç (iman) ve inancın kapsamı ile ilgili konuları sorgulayabilmesi, inanç esaslarını ayet ve hadislerden hareketle özetleyebilmesi amaçlanmaktadır. Kuran’dan mesajlar kısmında ise iki program arasında farklılık vardır 2018 öğretim programında Nisa suresi 136. ayet verilirken Maarif Modeli programında Bakara suresi 177. ayet verilmektedir.

Üçüncü ünitelere baktığımızda ise iki programda da benzer olduğunu görmekteyiz. İki programda da ibadetin temel ilkeleri ve İslam dinindeki ibadetlerin sınıflandırılması yer almaktadır. Ancak Kur’an’dan Mesajlar bölümüne baktığımızda

⁹¹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 15.

⁹² MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 16.

dikkatimizi çeken bir husus bulunmaktadır. 2018 öğretim programında Bakara Suresi 177. ayet bu ünitenin sonunda verilmektedir. Ancak bu ayet Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında ikinci ünitenin sonunda verilmektedir. Bize göre ayette geçen ‘birr’⁹³ (iyilik) kelimesi üzerinde durulduğundan üçüncü ünite sonunda yer alması daha uygundur.

Dördüncü ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında değerler ve kaynağı, temel değerlerimiz⁹⁴ üzerinde durulurken Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında ise odak noktayı ahlak oluşturur. Burada öğrencilerin İslam’da ahlakın niteliğini araştırabilmesi, ahlakın ana esaslarını çözümleyebilmesi, İslam’ın bizlere emrettiği bazı iyi davranışlara örnekler verebilmesi, ahlaki tutum ve davranışlara olan ihtiyaçla ilgili sorgulayarak düşünmesi amaçlanır.⁹⁵ Kur’an’dan Mesajlar bölümünde ise aynı ayetler (İsra 23-29.ayetler) verilmektedir.

Beşinci ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında Kur’an’a Göre Hz. Muhammed ünitesi 11.sınıf ünitesidir. Ancak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programına göre ise 9.sınıf üniteleri arasında yer almaktadır. Gönül Coğrafyamız ünitesi ise Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programına göre 11.sınıf üniteleri arasında yer almaktadır. Bize göre ahlak ve değer konuları üzerinde durduktan sonra Peygamberimizin hayatı üzerinde durmak, hayatından örnekler vermek daha doğrudur. Değer üzerinde durup İslam Medeniyeti hakkında bilgi vermek konular arasındaki bağlantıyı zayıf hale getirmektedir. Böyle olunca öğrenci zihinlerinde bilgi daha az kalıcı hale gelmektedir.

Tablo 3: 2018 Öğretim Programına göre 10.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim

Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1.İslam’da Allah İlişkisi	6	18
2. Hz. Muhammed ve Gençlik	5	14
3. Din ve Hayat	7	14
4. Ahlaki Tutum ve Davranışlar	5	12
5. İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi	6	14
Yorumlar		

⁹³ “Bakara Suresi 177. Ayet Tefsiri- Diyanet İşleri Başkanlığı” (Erişim 25 Kasım 2024).

⁹⁴ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 18.

⁹⁵ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 28.

Tablo 4: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 10.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati
(<https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-dersi-2>)

Ünite Adı	Öğrenme Çıktısı	Ders Saati
1.İslam’da Varlık ve Bilgi	3	14
2. Allah’ı Tanımak	3	16
3. İslam’ın Evrensel Mesajları	4	14
4. Din, Çevre ve Teknoloji	4	12
5. İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi	3	12
Yorumlar		
Okul Temelli Planlama		4

10.sınıf DKAB öğretim programlarını incelediğimizde bir ünite hariç diğer ünite adlarının değiştiğini görmekteyiz. Birinci ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında Allah inancı, Allah’ın varlığı ve birliğinden hareketle insanın Allah ile irtibatı konu edinmiştir.⁹⁶ Burada ayetlerden hareketle insanın olumlu özellikleri üzerinde durularak Allah inancının insan hayatındaki önemi öğrencilere anlatılmak istenmektedir. Öğrencilerin insanın varoluşsal olarak bir yaratıcıya inanma fitratı ile doğduğu kavratılmaya çalışılır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında ise odak noktayı İslam’da yaratıcı ve bilgi konusu oluşturmaktadır. Öğrencilerin İslam’da bilginin önemini ve kaynaklarını analiz edebilmesi, Allah ile evren ilişkisi üzerinde düşünerek sorgulama yapması amaçlanır.⁹⁷ Bu iki konunun aynı üniteye yer almasının ilgisi kurulamamaktadır. Bunlar 2018 programında iki üniteye yer almıştır. Bu aslında katma/katıştırma örneği olarak görülebilir.⁹⁸ Bundan hareketle ilk ünitenin tamamen değiştiğini görmekteyiz. İslam’da bilgi kaynakları 2018 öğretim programında 9.sınıf üniteleri arasında yer alırken yeni programda 10.sınıf üniteleri arasında yer almaktadır.

İkinci ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında gençler ve Hz. Muhammed’in gençlik yıllarındaki davranışlarına örnek verilmiştir. Sadece Hz. Muhammed’in örnek davranışlarına değil sahabelerinin de hayatlarına yer vererek gençlerin örnek almaları istenmiştir. Lise dönemi öğrencileri için bu konu oldukça önemlidir. Ancak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında

⁹⁶ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 20.

⁹⁷ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 36.

⁹⁸ Yaşar, “Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme”, 42.

Peygamberimizin gençlik dönemine ve örnek genç davranışlarına yer verilmemiştir. Bu öğretim programında ikinci üniteyi Allah'ı Tanımak ünitesi oluşturmaktadır. Burada öğrencilerin gözlemler yaparak Allah'ın varlığının delilleri üzerinde akıl yürütmeleri istenir.⁹⁹ Böylece öğrenciler bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa ilkelerini kullanarak evrendeki düzeni keşfeder.

Üçüncü ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında Din ve Aile, Din, Kültür ve Sanat Din ve Çevre¹⁰⁰ gibi konulara yer verilmiştir. Burada dikkatimizi çeken husus din ve aile konusudur. 2018 programında ünitenin içinde işlenen bu konu Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında 12.sınıfta bir üniteyi oluşturmaktadır. Maarif modeli programında bu ünite sadece üç evrensel mesaj verilmiş: adalet eşitlik ve barış. Bu mesajlar evrensel mesajlar olmasının yanında sadece bunlarla yetinilmesi anlaşılmamaktadır. Doğruluk, ahde vefa, emanet, liyakat gibi mesajlara da yer verilebilirdi.¹⁰¹ Dikkatimizi çeken diğer bir husus evrensel mesajlar içerisinde tevhit ilkesinin ele alınmasıdır. Bize göre bu ilkenin Allah'ı Tanımak ünitesi içerisinde ele alınması konu bütünlüğü açısından daha uygun olacaktır.

Dördüncü ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında İslam ahlakının konusu ve gayesi, İslam ahlakının kaynakları, İslam ahlakında yerilen davranışlar¹⁰² gibi konulara yer verilmektedir. Bu ünite 2018 öğretim programında 10.sınıfta verilirken Maarif Modeli öğretim programında 9.sınıfta verilmektedir. Ancak Maarif Modelinde bu ünite İslam'da yerilen davranışlara yer verilmez. Öğrencilerin insan çevre ve ahlak arasında anlamlı bağlar kurabilmesi, teknoloji ve ahlak ilişkisini çözümleyebilmesi, çevre ve teknoloji tartışmalarını özetleyebilmesi amaçlanır.¹⁰³ Böylece öğrencilerin sanal dünyada ve dijital oyunlar gibi teknolojik alanlarda sorumluluklarının farkına varıp mahremiyet ilkelerine uygun davranışlar getirilmesi hedeflenir.¹⁰⁴

Beşinci üniteye baktığımızda iki programda da yer almakta ve son üniteyi oluşturmaktadır. İki program da İslam'daki yorum farklılıklarını olgusal yaklaşımla

⁹⁹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 40.

¹⁰⁰ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 22.

¹⁰¹ Yaşar, "Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme", 42.

¹⁰² MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 23.

¹⁰³ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 48.

¹⁰⁴ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 50.

ele almakta ve öğrencilere bu farklılıklara saygı duyulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Tablo 5: 2018 Öğretim Programına göre 11.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri
https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim

Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1.Dünya ve Ahiret	5	18
2. Kur'an'a Göre Hz. Muhammed	4	14
3. Kur'an'da Bazı Kavramlar	3	16
4. İnançla İlgili Meseleler	3	12
5. Yahudilik ve Hristiyanlık	2	12

Tablo 6: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 11.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati
<https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-dersi-2>

Ünite Adı	Öğrenme Çıktısı	Ders Saati
1. Kader, İrade ve Sorumluluk	3	14
2. Din, Felsefe, Bilim ve Sanat	4	14
3. İslam Medeniyeti ve Gönül Coğrafyamız	4	14
4. İnançla İlgili Meseleler	4	16
5. Yahudilik ve Hristiyanlık	1	10
Okul Temelli Planlama		4

11.sınıf DKAB öğretim programlarına baktığımızda ilk üç ünitenin değiştiğini son iki ünitenin adının değişmediğini görmekteyiz. Birinci ünitelere baktığımızda 2018 DKAB öğretim programında öğrencilere ahiret inancının önemi, dünya ve ahiret hayatı arasındaki ilişki hakkında bilgiler verilmektedir. İmanın altı esasından biri olan ahiret inancı 2018 öğretim programında ayrı bir ünite olarak ele alınmaktadır. Ancak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında inanç konularından sadece ikisi alınmıştır. 10. sınıfta Allah ve 11. sınıfta kader konusu ele alınmıştır. 9.sınıfta ise genel bir inanç konusu bulunmaktadır.¹⁰⁵Bu kademedeki kader, irade ve sorumluluk üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin kader ve kaderle ilgili konuları yapılandırabilmesi, insan, akıl, irade ve sorumluluk arasındaki ilişki hakkında

¹⁰⁵ Yaşar, “Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme”, 42.

eleştirel düşünmesi amaçlanır.¹⁰⁶ Bize göre Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde de ahiret, nübüvvet gibi inanç esaslarının da verilmesi, bu konuların programa eklenmesi gerekir.

İkinci ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında yer alan bu ünite Hz. Muhammed'in şahsiyeti, peygamberlik yönü gibi konular ele alınmıştır.¹⁰⁷ Bu ünite Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde 9.sınıf üniteleri arasında yer almaktadır. Daha önce söylediğimiz gibi İslam ahlakından bahsettikten sonra Hz. Muhammed'in hayatının ele alınması daha doğrudur. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında ise öğrencilerin din tanımlarını, din, felsefe ve bilim arasındaki ilişkiyi sorgulayabilmesi, din ve sanat arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmesi amaçlanır.¹⁰⁸ Bu ünite İslam medeniyetinin bilim ve düşünce gelişimi hakkında bilgiler verilir.¹⁰⁹ Böylece öğrenciler üçüncü üniteye hazır hale getirilmeye çalışılır. 2018 öğretim programında İslam ve bilim ilişkisi 12. sınıf üniteleri arasında verilmektedir.

Üçüncü ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında Kuran'da geçen önemli kavramlar olan hidayet, ihsan, ihlas, takva, sırat-ı müstakim, cihat ve salih amel¹¹⁰ gibi kavramların tanımları ve İslam dininin doğru anlaşılması için bu kavramların önemi üzerinde durulur. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde bu kavramlara hiç değinilmemiştir. Ancak ibadet konusunda ihlas kavramının, ahlak konusunda salih amel kavramına değinilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Maarif Modeli öğretim programında bu ünitenin odak noktasını İslam medeniyeti ve İslam medeniyetinin yayıldığı diğer coğrafyalar oluşturmaktadır.¹¹¹ Bu ünite öğrencilerin İslam medeniyetine katkı sağlayan Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre gibi önemli şahsiyetleri tanımları sağlanır. Bize göre kimlik arayışında olan bu dönem öğrencilerinin bu önemli şahsiyetleri tanımları önemlidir ve kişilik gelişimlerine olumlu katkı yapacağını düşünmekteyiz. 2018 programında Gönül Coğrafyamız 9.sınıf üniteleri arasında yer almaktaydı. Ancak içerik açısından daha az kapsamlıdır. İslam medeniyetine katkı sağlayan herhangi bir kuruma yer verilmemiştir.

¹⁰⁶ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 56.

¹⁰⁷ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 26.

¹⁰⁸ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 60.

¹⁰⁹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 62.

¹¹⁰ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 27.

¹¹¹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 64.

Dördüncü ünitelere baktığımızda içeriğin, üzerinde durulması gereken önemli yerlerin neredeyse aynı olduğu görülmektedir. Sadece Kur'an'dan Mesajlar bölümünde 2018 öğretim programında Enam Suresi 59. ayet ve Lokman Suresi 7. ayetler¹¹² verilirken Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında Hadid Suresi 1-5 ayetler¹¹³ verilmektedir. Bu konunun günümüz gençleri için önemli olduğunu düşünmekteyiz. Gençlerin kendi kimliklerini oluşturuncaya kadar hem kendilerini hem ailelerini hem de inançlarını sorguladıklarını daha önce de belirttik. Bu dönemde onların doğru bilgiye ulaşması çok önemlidir. Çünkü maalesef günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber bilgiye ulaşmak kolay hale gelmiştir. Ancak bu kolaylık beraberinde hem avantajlar hem de dezavantajlar getirmiştir. Bu nedenle biz din eğitimcileri olarak okulda öğrencilere inançla ilgili doğru bilgileri vermekle sorumluyuz. Bu dönemde gençlerin sorularına cevap vermeliyiz. Cevaplarımızı verirken onların bulunduğu dönemi ve şartları göz önünde bulundurmalıyız.

Beşinci ümitlere baktığımızda içeriğin tamamen aynı olduğunu görmekteyiz. Burada amaç öğrencilerin gelişimsel özellikleri de dikkate alarak seviyelerine uygun bir şekilde bu iki dinin tarihi süreci, inanç esasları, ritüelleri ve kutsal kitapları hakkında bilgi verilir.

Tablo 7: 2018 Öğretim Programına göre 12.sınıf ünite, kazanım ve ders saatleri
https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/06191203_dkab_2018_ortaogretim

Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1. İslam ve Bilim	5	16
2. Anadolu'da İslam	3	14
3. İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar	5	14
4. Güncel Dini Meseleler	5	14
5. Hint ve Çin Dinleri	4	14

Tablo 8: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre 12.sınıf ünite, öğrenme çıktıları ve ders saati
<https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-dersi-2>

Ünite Adı	Öğrenme Çıktısı	Ders Saati
1. Kur'an'ı Kerim	5	14
2. Din ve Aile	4	12

¹¹² MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 28.

¹¹³ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 68.

Tablo 8 devamı

3. Güncel Dini Meseleler	5	16
4. İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar	5	16
5. Hint ve Çin Dinleri	1	10
Okul Temelli Planlama		4

12.sınıf ünitelerine baktığımızda üç ünite isminin aynı olduğunu iki ünitenin ise yeni eklendiğini görmekteyiz. 2018 öğretim programında ilk üniteyi İslam ve Bilim ünitesi oluşturmaktadır. Bu ünitenin içeriğiyle Türkiye Yüzyılı öğretim programı 11.sınıf İslam Medeniyeti ve Gönül Coğrafyamız ünitesi ve Din, Felsefe, Bilim ve Sanat ünitesinin içeriği benzerlik göstermektedir. Ancak Maarif Modeli'nde bu konu daha ayrıntılı ve günümüzde var olan İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlayan kurum ve kuruluşları da ele almaktadır. Maarif Modeli programında ilk üniteyi Kur'an'ı Kerim ünitesi oluşturmaktadır. Öğrencilerin Kur'an'ın tarihsel gelişimi hakkında bilgi toplayabilmesi, ana konularını sentezleyebilmesi ve Kur'an'ın kültürümüze etkisini yorumlayabilmesi amaçlanır.¹¹⁴ Burada dikkatimizi çeken bir husus bulunmaktadır. Bu üniteye Kur'an'ın mucizeliği ve benzerinin yapılamayacağı konusuna hiç değinilmemiştir. Bize göre onun mucizevi yönleriyle ilgili örnekler verilmelidir. Kur'an'la ilgili birçok tereddüdün ortaya saçıldığı bu dönemde bu konunun çok önemli olduğunu düşünmekteyiz.¹¹⁵

İkinci ünitelere baktığımızda 2018 öğretim programında 'Türklerin Müslüman Olmaları, Milletimizin İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler'¹¹⁶ konularına yer verilmiştir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde bu konu 11.sınıf üçüncü ünitesinde yer almaktadır. İslam Medeniyetine katkı sağlayan önemli şahsiyetlere 2018 programında 12.sınıfta yer verilmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne baktığımızda 'Din ve Aile' konusu bir ünite olarak programa yeni eklenmiştir. Bu ünite dinin aile kurumuna verdiği değer üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öğrencilerin İslam'ın aile kurumuna verdiği önemin farkına varabilmesi, aile hayatında dikkat edilmesi gereken ahlaki değerleri özetleyebilmesi amaçlanır.¹¹⁷ Programa yeni eklenen din ve aile ünitesi yine toplumsal beklentilerin bir cevabı

¹¹⁴ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 76.

¹¹⁵ Yaşar, "Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme", 42.

¹¹⁶ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 31.

¹¹⁷ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 80.

olacak şekilde devletin aksiyon olmasına örnek olarak okunabilir. Bu ünitenin varlığı Türkiye’de son birkaç yıldır gündemde tutulan aile ile ilgili tartışmaların devlet eliyle yönetileceği düşüncesine dayanmaktadır. Aile konusu önemli olduğundan programın tamamına yayılması önerilmektedir.¹¹⁸

Üçüncü ve dördüncü üniteler programlar arasında sadece yer değiştirmiştir. 2018 öğretim programında İslam düşüncesinde tasavvufi yorumlar ünitesi üçüncü ünite iken Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında dördüncü üniteyi oluşturmaktadır. Bu ünite de öğrencilerin tasavvufi düşüncenin oluşumunu ve kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumlar hakkında bilgi toplanabilmesi amaçlanır.¹¹⁹ 2018 öğretim programında dördüncü Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde üçüncü olan “Güncel Dini Meseleler” ünitesinin içeriği iki programda da benzerlik göstermektedir. İki program da dini meselelerin çözümünde temel ilke ve yöntemleri, gıda maddeleri ve bağımlılıkla ilgili meseleleri, sağlık ve tıpla ilgili meseleleri konu edinmektedir.¹²⁰ Ancak 2018 öğretim programında iktisadi meselelere de yer verilirken Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde yer verilmemiştir. Ayrıca bu üniteye güncelliğini önemli ölçüde koruyan boykot eklenebilir. Model ve marka ismi vermeden genel anlamda dini boyutu ile yerli ve milli markaların desteklenmesi hakkında bilgi verilerek öğrenciler bu konuda bilinçlendirilebilir.¹²¹

Son üniteye baktığımızda Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında içeriğin genişletilmiş olduğunu görmekteyiz. İki programda da Hinduizm, Budizm, Konfüçyanizm ve Taoizm dinleri yer almaktadır. Ancak Maarif Model’inde bir Çin dini olan Sihizm de ele alınmıştır.¹²² Böylece öğrencilerin dünya genelinde farklı dinlerin var olduğunun farkına varması sağlanır.

3.3. Öğretim Programının İnanç, İbadet ve Ahlak Konularına Göre Değerlendirilmesi

Tezimizin bu bölümünde günümüzde yürürlükte olan öğretim programlarında yer alan inanç, ibadet ve ahlak konularını ele alacağız. Bu konuların

¹¹⁸ Şeyma Turan - Bayramali Nazıroğlu, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin Din Öğretimi Yaklaşımında Birey ve Toplumun İdeolojik Tahayyülü”, *Rize İlahiyat Dergisi* 27 (20 Ekim 2024), 28.

¹¹⁹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 89.

¹²⁰ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 33.

¹²¹ Yaşar, “Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme”, 43.

¹²² MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 93.

öğrencilere özellikle ergenlik dönemi içerisinde bulunan öğrencilere nasıl aktarılması gerektiği üzerinde duracağız.

Şu an 9.sınıflarda Türkiye Yüzyılı öğretim programı uygulanırken 10,11 ve 12.sınıflarda 2018 öğretim programı uygulanmaktadır. Bu nedenle ayırım yapılırken buna dikkat edilecektir.

3.3.1. İnanç Konuları

İnanç, “doğruluğuyla ilgili kesin kanıtların ve sağlam verilerin bulunmadığı ancak yine de önermenin doğruluğu lehinde belirli dayanakların söz konusu olduğu gibi bir önermenin doğru olduğunu düşünme ya da savunma tutumu” olarak tanımlanmıştır. Kesin bilgidен daha zayıf ancak temelsiz sanıdan çok daha güçlü olan bilgi parçası anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹²³ İnanç imanın muhtevasını oluşturan fikrî boyutudur. İmanı, kendisinden önce gelen inanç tayin etmektedir.¹²⁴

Hayatın sorunsuz olmadığı herkes tarafından bilinen bir olgudur. Sosyal ve ekonomik durumları ne olursa olsun bütün herkes, büyüklüğü bireyden bireye değişebilen birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Zorluklarla, karşılaşılan sıkıntılarla göğüs germede ve hayata anlam katmada inancın yeri büyüktür. Bu sebeple inanç öğretimi bizler için önemlidir.¹²⁵ Kimlik ve kişiliğin oluşmaya başladığı ergenlik dönemi, hem bir dini uyanış ve bilinçlenme, hem de dini şüphe ve kararsızlığın en şiddetli olduğu dönem olarak kabul edilir. Zihinsel yeteneklerin gelişmesiyle birlikte dini konularda şüphe ve sorgulamalar da ortaya çıkmaya başlar. Ergenlik dönemindeki sorgulama ve şüphe süreci, bazı kişilerde taklit düzeyindeki dini inançları daha da güçlendirip pekiştirirken, bazılarında ise dini ilgisizlik ve inançsızlıkla sonuçlanabilmektedir.¹²⁶ Kişilerin kendilerini tanımladıkları birden çok farklı kimlik yapılarının şekillenmesinde dini inanç ve değerlerin belirleyici etkisi söz konusu olduğundan ergenlerin dini konularla ilgili yaşadıkları şüphe, çatışma, sorgulama ve gerginliklerin sebep ve sonuçlarının doğru bir şekilde çözülmesi önem

¹²³ Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü* (Say Yayınları, 2010), 279-280.

¹²⁴ Nazlı Tutku Kalfa, “Gençlik dönemi inanç gelişimi ve eğitiminde etkili olan faktörler üzerine nitel bir araştırma”, (25 Haziran 2019), 9.

¹²⁵ İrfan Erdoğan, “İnanç Öğretiminde Fonksiyonel Yaklaşım: Kader ve Kaza Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (30 Haziran 2021), 24.

¹²⁶ Celal Çayır, “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, *Düşünce Platformu*, (2014), 59.

kazanmaktadır.¹²⁷ İşte bu noktada biz din eğitimcilerine büyük görev düşmektedir. Bu dönem öğrencilerin yaşadığı çatışmayı sorunsuz ve doğru bir şekilde atlatması için onlara rehber olmalı ve doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamalıyız.

İnanç öğretimi yapılırken “kavram öğretimi yaklaşımı” ve “fonksiyonel yaklaşım” şeklinde bir ayrıma gitmek konuların anlaşılması açısından daha iyi olacaktır. Bu ayrımda kavram öğretimi yaklaşımının “ne?” ve “nasıl?” sorularına cevap ararken, fonksiyonel yaklaşımın “niçin?” sorusuna cevap aradığını söyleyebiliriz. Kavram öğretimi yaklaşımı, daha çok bilgiyi bilişsel alan basamaklarından olan hatırlama (alma) düzeyinde bir öğrenmeye yol açarken, fonksiyonel öğretim yaklaşımı ise anlama (kavrama) düzeyinde bir öğrenmeye yol açacağı söylenebilir.¹²⁸ Bilindiği üzere inanç konuları soyut konulardır. Soyut konuların öğrencilere anlatılması somut konulara göre daha zordur. Bu nedenle öğrencilerin bu konuları daha iyi anlaması ve anlamlandırması için bu konuları somutlaştırmak gerekir. Sınıf kademelerine göre inanç konularını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 9.sınıf ünitelerine baktığımızda sadece bir ünitenin inanç ile ilgili olduğunu görmekteyiz. “İslam’da İnanç Esasları” ünitesi bu kademede var olan tek inanç konusudur. Burada daha önce bahsettiğimiz gibi inanç esasları genel olarak alınır.
- 10.sınıf ünitelerine baktığımızda “Allah İnsan İlişkisi” ünitesini inanç konuları arasında ele alabiliriz. Bu ünite Allah inancı ve Allah’ın varlığı, birliği üzerinde durulur.
- 11.sınıf ünitelerine baktığımızda en fazla inanç konusunun bu sınıf kademesinde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu sınıf kademesinde “Dünya ve Ahiret” ve “İnançla İlgili Meseleler” olmak üzere iki tane ünite vardır. Dünya ve Ahiret ünitesinden ahiret inancı ele alınırken İnançla İlgili Meseleler ünitesinde ise inançla ilgili yaklaşımlar ve yeni dini akımlar ele alınmaktadır.
- 12.sınıf ünitelerine baktığımızda inanç konusu olmadığını görmekteyiz.

¹²⁷ Çayır, “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, 63.

¹²⁸ Erdoğan, “İnanç Öğretiminde Fonksiyonel Yaklaşım”, 25-26.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bize göre inanç konularının öğretim programlarında daha fazla yer alması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü altı inanç esasından sadece Allah inancı ve ahiret inancı ele alınmıştır. Son dönemde yapılan araştırmalar lise öğrencileri arasında deizm gibi inançların yaygınlaştığını göstermektedir.¹²⁹ Bu nedenle nübüvvet, kitaplara iman gibi konuların da öğrencilere verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

3.3.2. İbadet Konuları

Sözlükte “boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma” anlamlarına gelen ibadet, dinî bir terim olarak insanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlar için kullanılır.¹³⁰ Günlük dilde namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek gibi şekli ve zamanı belirlenmiş davranışlar için kullanılır. Ancak ibadet kavramının anlamı bu kadar dar değildir. Allah rızasını kazanmak amacıyla yapılan her türlü davranışı ibadet olarak değerlendirebiliriz. İbadet, bireyin Allah’a ve O’nun emir ve yasaklarına olan imanının, inancının bir göstergesidir. İnanan birey ibadet ederek kendisine bunca nimeti veren, yaratan Aşkın Varlığa olan şükran borcunu öder.

Ergenlik dönemi ibadetlerin bireylere farz kılındığı dönemdir. Yapılan araştırmalara baktığımızda çocukluğundan şimdiye kadar ailesi tarafından ibadetlerin yapıldığını gören gençlerin ibadetleri yerine getirmeye daha istekli oldukları görülmektedir. Bu ortamda yetişmeyen gençlerin ise bu isteğinin daha az olduğunu görmekteyiz.¹³¹ Erken yaşlardan itibaren çevrelerinde aktif bir dinî hayat yaşayan ergenler, dinî ilgi ve aktivitesi zayıf olan ergenlere göre daha uyumlu bir kişilik yapısı geliştirir ve yaşlılığın getireceği sorunlarla, yaşlandığında daha iyi başa çıkabilir.¹³² Bu nedenle ibadet, dinî bir davranış olması nedeniyle hem ergenin davranışlarını etkiler hem de onlardan etkilenir.

Ergenlik dönemi şüphenin ve sorgulamanın en üst düzeyde olduğu dönemdir. Aslında din bir yaşam tarzı sunduğundan ergen, dinin, sunduğu bilgilerden

¹²⁹ Gülten Koç, “Lise Öğrencilerinin Deizm Algısına Dair Sosyolojik Bir Araştırma İstanbul / Başakşehir Örneği”, *Edebiyat Dilbilim Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, (2022).

¹³⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İBADET”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 02 Aralık 2024).

¹³¹ Mustafa Koç, “Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri”, (2002), 42.

¹³² Hayati Hökelekli, “İbadet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 02 Aralık 2024).

yararlanarak hayat anlayışını oluşturmaya çalışır. Yani din, ergene hazır bir hayat felsefesi sunarak, onun kimlik sorununu çözümlemede önemli bir referans kaynağıdır.¹³³ Ancak dine göre ergenlere ibadetlere yönelik tutum ve davranış kazandırırken kesinlikle baskı uygulanmamalı onlara istenilen davranışlarla model olunmalıdır.

Bu dönemde kazandırılmak istenen dini davranışlarda eğitimin önemli yeri vardır. Bu nedenle ergenlerin dini pratiklerini artırmak için din eğitimi önem arz etmektedir. Ancak lise öğretim programına baktığımızda ibadet konularına çok az yer verildiğini görmekteyiz. Programı incelediğimizde sadece 9.sınıf üniteleri arasında “İslam’da İbadetler” ünitesi olduğunu görmekteyiz. Bu ünite de daha önce de bahsettiğimiz gibi ibadetlerin temel ilkeleri, ibadetlerin tasnifi ve insan-ibadet arasındaki ilişki ele alınmaktadır.¹³⁴ Ancak daha önceki sınıf kademelerinde verilmiş olmasına rağmen lise öğretim programında da namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin uygulanışı ve önemi konusuna kısa da olsa yer verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü bilindiği üzere bu dönem öğrencileri ergen olarak kabul edilmektedir. Ergenler de tüm ibadetlerden sorumludurlar. Bu nedenle ergenlerin dini pratiklerini neden yerine getirmesi gerektiğini hatırlatmak gerekir. Maalesef yapılan araştırmalara baktığımızda ergenlerin yerine getirdiği ibadetlerde bir azalma olduğu, namaz ve oruç gibi ibadetlere nazaran zaman ve mekân mefhumu olmadığı için duaya yönelik dinî tutum ve davranışlarında daha istekli oldukları görülmektedir.¹³⁵

3.3.3 Ahlak Konuları

Ahlak, insan ilişkilerinde “iyi” ya da “doğru” veyahut “kötü” ya da “yanlış” olarak adlandırdığımız değer yargılarını ifade eder.¹³⁶ Ahlak eğitimi, ailede başlayan bir süreçtir. Çocukluk döneminden ergenliğe kadar bireyin kendisine model olarak seçtiği kişiler değişiklik gösterir. Çocuklukta, kişi ailesini model alırken ergenlik dönemine gelindiğinde ailenin yerini, beraber oldukları sosyal çevre ve bireyler yer almaya başlar. Ergenlik döneminin en önemli özelliği daha önce de

¹³³ Kula, *Kimlik ve Din*, 80.

¹³⁴ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 25.

¹³⁵ Mustafa Koç, “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 170.

¹³⁶ Coşkun Can Aktan, “Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009), 39.

belirttiğimiz gibi kişilik gelişimidir. Bu bağlamda, bu dönemde öğrencilere verilen ahlak eğitimi ve ahlak eğitimi ile ilgili çalışmalar büyük önem arz etmektedir.

Ülkemizde ahlak eğitimiyle ilgili çalışmalar ne yazık ki oldukça azdır. Ahlaki problemlerin yaşandığı ve sosyal yapının bu ahlaki çöküş karşısında direnmeye çalıştığı bu dijital çağda, gençlerin ahlaki gelişimlerinin bütün yönleri ile tanımlandığı ahlak eğitimiyle ilgili önerilerin ortaya konduğu çalışmaların daha fazla yapılması gerekmektedir.¹³⁷ DKAB dersi okullarımızda ahlak eğitiminin de verildiği bir derstir. Çünkü gençlerin ahlaki değerleri benimsemesinde, bu değerleri kendi hayatlarında içselleştirmesinde ve davranışa dönüştürmesinde din ve ahlak birlikteliğine ihtiyaç vardır. DKAB öğretim programına baktığımızda;

- 9.sınıfta “İslam’da Ahlak İlkeleri” ünitesi bulunmaktadır. Bu ünite de İslam’da ahlakın mahiyeti, ahlakın ana unsurları ve İslam dininin emrettiği bazı iyi davranışlara yer verilmiştir.¹³⁸
- 10.sınıfta “Hz. Muhammed ve Gençlik”, “Din ve Hayat” ve “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitelerini ahlak konuları arasında değerlendirebiliriz. En fazla ahlak konuları içeren sınıf kademesi bu kademedir. Hz. Muhammed ve Gençlik ünitesinde Peygamberimizin ve bazı sahabelerin hayatlarından örnek davranışlar verilmektedir.¹³⁹ Bu dönem öğrencileri kendi ahlaki değerlerini oluşturur. Bu ahlaki değerleri oluştururken çevreden oldukça etkilenirler. Bu nedenle kendilerine Peygamberimizin ve ashabından örnekler vermek onların bunları rol model almaları kişilik gelişimleri için oldukça önemlidir. Ahlaki Tutum ve Davranışlar ünitesine baktığımızda ise burada İslam ahlakının konusu, amacı, kaynakları ve İslam ahlakında yerilen bazı davranışlara yer verilmiştir.¹⁴⁰
- 11.sınıfta “Kur’an’a Göre Hz. Muhammed” ünitesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu ünite de Peygamberimizin örnek şahsiyetinden örnekler verir.¹⁴¹

¹³⁷ Hacı Yusuf Acuner, *14-18 yaş arası gençlerde ahlaki yargı gelişimi ve ahlak eğitimi* (Sosyal Bilimler Enstitüsü, doctoral Thesis, 2018), 3.

¹³⁸ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM, 28.

¹³⁹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 21.

¹⁴⁰ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 23.

¹⁴¹ MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018, 26.

- 12.sınıf ünitelerine baktığımızda ise ahlak konuları arasında değerlendirebileceğimiz bir ünite bulunmaktadır.

Ergenlik döneminin özellikleri ve İslam'ın ahlaki eğitim anlayışı dikkate alındığında din ve ahlak eğitiminin bu evrede bilişsel (zihinsel), duyuşsal (duygusal) ve davranışsal (psikomotor) alanlarda etkili bir şekilde yapılandırılması gerekir. Din ve ahlak eğitiminin bilişsel boyutta bilgi aktarımının ötesine geçerek düşünsel kapasiteyi geliştirmeye odaklanması önemlidir.¹⁴² Bu bağlamda ilgili ünitelerin kazanımlarını incelediğimizde duyuşsal ve davranışsal alana ait kazanımların az olduğunu görmekteyiz. Öğrencilerin neyin iyi veya yanlış olduğunu bilmeleri bizler için yeterli değildir. Çünkü dinimize göre bilgi, amel edildiği ölçüde değer kazanır. Bu nedenle bize düşen görev öğrencilerin bu ahlaki davranışları öğretmekle beraber bunları hayatlarına geçirmede onlara rol model olmaktır.

¹⁴² Neslihan Parlar, *Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Ergenlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi* (Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2023), 33.

BÖLÜM IV

EĞİTİM SÜRECİ İÇERİSİNDE DİJİTAL MATERYALLER

4.1. Dijitalleşme Süreci

İnsanlar, tarih boyunca az çaba sarf ederek yüksek verim almak için çalışmışlardır. Tarihte yapılan tüm icatlara, yeniliklere baktığımızda ana fikrin bu olduğunu görmekteyiz. Dijitalleşmenin önemi de burada karşımıza çıkmaktadır. Ancak hiçbir gelişme kendiliğinden meydana gelmemiştir. Bir önceki gelişmelerden etkilenecek yeni haline dönüşmüştür.

İnsanlık tarihinde sınıflama yapılırken birden fazla kriter dikkate alınmaktadır.¹⁴³ Yapılan bu sınıflamalar aynı zamanda insanlık tarihinin gelişiminde yol kat ederken hangi toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimlerin yaşandığına ilişkin önemli veriler sunmaktadır.¹⁴⁴

Teknolojinin tarihi gelişimine baktığımızda son elli, altmış yıl çok hareketli geçmiş ve her on yılda bu hareketlilik daha da hızlanmıştır. Bunun sonucu olarak dünya nüfusunda artmış, ekonomi büyümüş, interneti kullanan kişi sayısı artmış, teknolojiye erişim ucuzlamış ve yaygınlaşmıştır.¹⁴⁵

Dijitalleşme sürecini üçüncü sanayi devrimi ile başlatmak mümkündür. Birinci sanayi devrimi su ve buhar gücünün mekanik üretim sistemleri üzerinde kullanılması ile başlamıştır.¹⁴⁶ Birinci sanayi devrimi diğer bir adıyla sanayi 1.0,

¹⁴³ Ahmet Tarhan, “Dijital Kültür ve Sosyal Medya” (Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ts.), 13.

¹⁴⁴ Tarhan, “Dijital Kültür ve Sosyal Medya”, 7.

¹⁴⁵ Serap Türkyılmaz, “Dijital Dönüşüm: Tarihçesi, Tanımı ve İşletmeler üzerindeki Etkisi”, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (03 Temmuz 2024), 280.

¹⁴⁶ Hüseyin Mert vd., “Dijitalleşme Sürecinin Gelişimi ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri Yönünden İstanbul İlinde SMMM’ler Üzerinde Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Denetim Bakış* 22/66 (06 Nisan 2022), 197.

İngiltere’de 1760 ila 1840 yılları arasında gerçekleşmiştir.¹⁴⁷ Önemli olan bu gelişme tarih için yeni beyaz bir sayfa olarak nitelenebilir. Bu sanayi devrimi, yalnızca 18. ve 19. yüzyılları etkilememiş ilerde kimya sanayi, elektrik ve petrole dayalı motor endüstrisinde yaşanan gelişmelerle kendisinden sonra gelen tüm sanayi devrimlerini etkilemiştir.¹⁴⁸

20.yüzyıl ile ikinci sanayi devrimi başlamıştır. Bu dönemde birinci sanayi devrimindeki gelişmelere ek olarak elektrik ve petrol de üretime katılmaya başlamıştır.¹⁴⁹ İkinci sanayi devrimi, başka bir ifadeyle sanayi 2.0, yaşanan teknolojik atılımlarla Amerika Birleşik Devletleri’nde, ardından Avrupa’da ve özellikle de Almanya’da ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰

Üçüncü sanayi devrimi, başka bir söylemle endüstri 3.0, teknolojinin de gelişmesiyle yakın tarihimizin belirleyicisi olmuş ve etkilemiştir.¹⁵¹ Üçüncü sanayi devrimi döneminde gittikçe önemi artan makineleşme kavramlarına ek olarak gelen otomasyon ve sayısallaşma kavramları eklenerek büyük dönüşüm süreci başlamıştır.¹⁵² Böylelikle günümüzde kullanılan donanım araçlarının yani sıra yazılımların da etkin bir şekilde uygulanmasıyla beraber bilginin dijitalleşme evresi hayat bulmuştur.¹⁵³ Üçüncü sanayi devrimi dijitalleşmenin başladığı ve sürekli gelişerek hayatımızın her alanını etkilediği bir süreci başlatmıştır.¹⁵⁴

Endüstri 4.0, sanayi devrimlerinin dördüncü evresini oluşturmaktadır. Günümüzde halen yaşanmakta olan bu dönem,¹⁵⁵Almanya’da 2011 yılında yapılan teknoloji fuarında ortaya çıkan Endüstri 4.0 kavramının gündeme gelmesiyle dünyanın gündeminde yer almıştır.¹⁵⁶Dijital devrim olarak da adlandırılan bu dönem akıllı sistemlerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Yapay zekanın da devreye girmesiyle

¹⁴⁷ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 18.

¹⁴⁸ İhsan Çapcıoğlu, Hilal Anık, “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, *Tevilat İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (2021), 30.

¹⁴⁹ Betül Ersöz- Mehmet Özmen, “Dijitalleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri”, *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 11/42 (17 Ekim 2020), 171.

¹⁵⁰ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 18.

¹⁵¹ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 19.

¹⁵² Ersöz - Özmen, “Dijitalleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri”, 171.

¹⁵³ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 19.

¹⁵⁴ Mert vd., “Dijitalleşme Sürecinin Gelişimi ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri Yönünden İstanbul İlinde SMMM’ler Üzerinde Bir Araştırma”, 197.

¹⁵⁵ İhsan Çapcıoğlu, Hilal Anık, “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, 31.

¹⁵⁶ Ersöz- Özmen, “Dijitalleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri”, 171.

kişiler kendilerini bu alanda geliştirdikçe kendilerine yeni iş imkanları ortaya çıkmaya başladı.¹⁵⁷

Sanayi 4.0 ile başlayan dijital dönüşüm sayesinde çalışma koşulları da büyük bir hızla gelişmeye başlamıştır. Bu dönüşüm ve yenilik arayışları büyük bir hızla sürerken dünyanın karşı karşıya kaldığı Covid19 salgını, teknolojiyi insan hayatının merkezine oturtmuştur.¹⁵⁸ Covid19 salgını, kısa zamanda bireylerin yaşamlarında radikal değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler ile sağlık başta olmak üzere birçok alanda değişimler meydana gelmiş olup hala devam etmektedir.¹⁵⁹

Teknolojiye ihtiyaç pandemi ile özellikle iş yaşamında ve eğitimde kendini daha fazla hissettirmiştir. Pandemi ile bugün birçok eğitim kurumu öğrencilere öğrenme sürecinde yardımcı olmak için bir tür uygulanabilir öğretim sistemleri kullanmaya başlamıştır.¹⁶⁰

Dijitalleşme süreci bireylerin bilgiye erişim yöntemlerini, iletişim yöntemlerini, iş yapma tarzlarını ve toplumsal ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Bu dönüşüm, dijital yerli ve dijital göçmen kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

Teknolojiyi rahat kullanan ve dijital çağı içinde doğmuş olan bireyler dijital araçları kolaylıkla kullanabiliyorken sonradan teknoloji ve dijitalleşme ile tanışanlar ise kullanmakta zorluk yaşamaktadır. Dijital dünyanın insanı ayırımı yani dijital göçmen ve dijital yerli kavramları ilk kez 2001 yılında Marc Prensky ortaya atmıştır.¹⁶¹ Dijital yerliler, dijital çağı içinde dünyaya gelmişlerdir. Bu bireyler teknoloji ile doğal bir ilişki içindedir. Dijital araçlar bu bireyler için amaca giden araçlar değil bizzat amacın ve yaşamın kendisidir. Büyük bir veri-bilgi akışına maruz kaldıklarından ötürü dikkat süreleri kısıtlıdır. İstekleri ise sürekli değişendir. Oyun bağlamında öğrenirler. 21.yüzyılda dünyaya gelen çocuk ve gençlerin dijital yerli

¹⁵⁷ Mert vd., “Dijitalleşme Sürecinin Gelişimi ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri Yönünden İstanbul İlinde SMMM’ler Üzerinde Bir Araştırma”, 197.

¹⁵⁸ İhsan Çapcıoğlu, Hilal Anık, “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, 404.

¹⁵⁹ İhsan Çapcıoğlu, Hilal Anık, “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, 405.

¹⁶⁰ İhsan Çapcıoğlu, Hilal Anık, “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, 408.

¹⁶¹ Hilal Gökbayrak, *Dijital Dinin Kuramsallaştırılması: Paradigmalar, Terimler, Sorular, Konular ve Yöntemler* (Marmara Üniversitesi (Turkey), Master’s Thesis, 2021), 24.

olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶² Dijital göçmenler ise teknolojiye uyum sağlamaya çalışan ve sonradan keşfeden bireylerdir. Bu bireyler, dijital araçları kullanırken bazen zorluklar yaşayabilirler, çünkü bu araçlar onlara yabancı olabilir.¹⁶³ Dijital göçmenler, dijital teknolojilere uyum sürecinde bazı zorluklarla karşılaşabilirler. Özellikle sosyal medya, dijital oyunlar ve internet tabanlı platformlar gibi araçlar, dijital göçmenler için daha karmaşık olabilir. Ancak dijital göçmenler de zamanla bu araçları kullanma becerisi kazanabilirler ve dijital dünyada daha aktif hale gelebilirler.

4.2. Dijitalleşmenin Eğitime Etkisi

Eğitim günlük dilde sıklıkla kullanılan bir kavram olmanın yanı sıra hakkında hemen herkesin birkaç söz edebileceği bir yöne sahiptir. Eğitim hakkında yapılan tanımlara baktığımızda eğitimin çok yönlü bir iletişim ağı olduğu görülmektedir. Bu ağda bireyi merkeze alanların eğitimi daha çok kişinin kendini gerçekleştirme süreci olarak kabul ettikleri, toplumu merkeze alanların ise yetişkinlerin maddi ve manevi kültürünün ve bilgi birikiminin devamlılığına odaklandıkları ve bireyi pasif konuma indirdikleri görülmektedir. Her iki durumda da eğitim belli bir süreç içinde bireyde oluşan değişimi temsil eden şemsiye kavram konumunda olduğu görülmektedir.¹⁶⁴ Eğitim bir süreç olduğundan toplumda meydana gelen değişimler onu etkilemektedir.

İçerisinde bulunan zaman ve çağın gelişimi ile dönüşümler meydana gelmiştir. Çağın bu kadar hızlı değişmesi eğitim anlayışını değiştirmiş ve yeni gelişmeler de öğrenme ortamını değiştirmiştir.¹⁶⁵ Gerçekleşen endüstri deneyimlerinin diğer alanlara etkisi olduğu gibi eğitime olan etkisi de göz ardı edilemeyecek derecede öneme sahiptir. Dinamik bir yapıya sahip olan eğitim sistemleri de endüstride yaşanan dört aşamaya benzer dört basamaklı bir gelişim arz etmiştir. Eğitim 1.0, bilginin öğretmen merkezli bir anlayışla öğretmenden öğrenciye sözlü anlatımla, kavramlar vasıtasıyla iletildiği, tarım toplumunun ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yapılan eğitim

¹⁶² Hilal Gökbayrak, Şevki Işıklı, “Yapay Zeka, Transhümanizm Din”, *Dijital Din Teorisi: Dijital Din, Geleneksel Dine Karşı* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021), 110.

¹⁶³ Gökbayrak, *Dijital dinin kuramsallaştırılması: Paradigmalar, terimler, sorular, konular ve yöntemler*, 25.

¹⁶⁴ İbrahim Turan - Bayramali Nazıroğlu, *Din Eğitimi* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 18-19.

¹⁶⁵ Gülay Şahin, *Fen bilimleri öğretmen adaylarının eğitimde dijitalleşme ve dijital teknoloji kullanımı ile ilgili görüşlerinin incelenmesi* (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023), 7.

olarak tanımlanabilir. Burada en geleneksel eğitim anlayışını görmekteyiz. Eğitim 2.0, sanayide yaşanan gelişmelere paralel ve ortaya çıkan iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda tasarlandığı bir eğitim anlayışı olarak tanımlanabilir. Bu gelişmelerle birlikte yavaş yavaş bireyin kendisi dikkate alınmaya başlamıştır. Eğitim 3.0, eğitim sisteminin dijitalleşmenin tesiri altına girdiği ve iletişim kanalı olan dijital medyanın işlevsel hale geldiği, kendi kendine öğrenme sürecinin tercih edildiği ve bilgi odaklı bir dönemdir. Eğitim 4.0 döneminde eğitimin en temel işlevlerinden olan toplum ve ekonomi özellikleri daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır. 21. yüzyıl becerilerine sahip bireylerin yetişmesinde eğitim-sanayi ilişkisi ekseninde eğitim, dijitalleşme evresinin en yoğun halini yaşamaktadır. Bu bağlamda istenilen hedefe ulaşma amacıyla neredeyse dijital araçların kullanılmadığı hiçbir eğitim öğretim kademesi ve kurumu kalmamıştır.¹⁶⁶

Eğitim yakın geçmişten itibaren hızlı bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Günümüzde de hızla devam etmektedir. Eğitimde dijitalleşme sürecinde eğitim artık sadece geleneksel yollar kullanılarak değil teknolojik cihazların kullanımı ile de sağlanabilmektedir. İnternetin ve dijitalleşmenin hayatımızdaki yerinin giderek genişlemesi bilgiye erişimi kolaylaştırmış, elektronik kitaplar, e-sözlükler, e-ansiklopediler, dijital kütüphaneler, makaleler ve arşivler gibi bilgi kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştırmış; zaman, mekân, ulaşım ve maddi yönlerden kolaylık sağlayarak eğitimin gelişmesine büyük oranda katkı sağlamıştır. Bu dijital dönüşümler sayesinde eğitim alanında kullanılan geleneksel yöntemler yerini yeni ve dijital yöntemlere bırakmıştır. Eğitimde dijitalleşme süreciyle birlikte dijital unsurların kullanımının okul öncesi eğitimden yüksek öğretime kadar geniş bir kullanım alanının olduğu gözlemlenmektedir.¹⁶⁷

Günümüzde diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de dijitalleşmenin getirdiği yenilikler mevcuttur. Bu yenilikler sayesinde geleneksel eğitim anlayışından ziyade eğitim öğretim sürecinde yeni bir döneme geçilmektedir. Dijitalleşme bizlere eğitimin sadece belirli ortamlarda değil evlere taşınıp evden de eğitime devam edilebileceğini göstermiştir. Böylece dijitalleşme mekân mefhumunu ortadan kaldırarak eğitimi

¹⁶⁶ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 24.

¹⁶⁷ Burak Büyükyazıcı, *Eğitimde dijitalleşme sürecinde çevrimiçi öğrenme engelleri: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği* (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023), 18.

mekanlardan bağımsız hale getirmiştir.¹⁶⁸ Dünya Sağlık Örgütü’nün pandemi ismiyle duyurduğu yeni tip koronavirüs salgını (Covid19) sebebiyle yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitim uygulanmıştır. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite düzeylerinde eğitime ara verilmesi ile eğitimin aksamaması adına eş zamanlı olan ya da olmayan uygulamalarla eğitime uzaktan devam edilmesini sağlayan uygulamalar Mart 2020 tarihinden itibaren yürürlüğe konmuştur. Türkiye bu dönemde herkesin eğitime devam etmesi için dersleri televizyon aracılığıyla devam ettirmiştir. Eğitimde teknoloji kullanımı ile “her yerde ve her zaman eğitim anlayışına” yönelik farkındalık pandemi ile hız kazanmıştır.¹⁶⁹ MEB öğrencilerin ve öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde faydalanabilecekleri içerisinde test, konu anlatımları, e-kurs olan EBA’dan yararlanmıştır.¹⁷⁰

Eğitimde dijitalleşme sürecine uyum sağlamaya çalışırken geleneksel eğitim öğretim yöntemlerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Çünkü değişen sadece teknolojiler değil, eğitim sisteminin hedef kitlesi olan öğrencilerin öğrenme alışkanlıkları da değişmektedir. Geleneksel eğitim programlarının yetersiz kaldığı bu süreçte öğrencilerin yaratıcı, araştırmacı, sorgulayıcı ve bilgiye ulaşmak için teknolojiyi etkin bir biçimde kullanabilen özgüveni yüksek bireyler olarak yetişmesi için, öğretmenlere ve öğrencilere büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Dolayısıyla öğretmen ve öğrenciler eğitimin daha etkili olabilmesi için teknoloji kullanımını giderek artırmaya başlamıştır. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de teknolojinin okullarda etkin bir şekilde kullanılmaya başlandığı projeler uygulamaya geçirilmiştir. Bu projelerin başında, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi isimli “FATİH” projesi yer almaktadır. Bu proje kapsamında her sınıfta akıllı tahta ve tablet bilgisayar teknolojileri kullanılmaya başlanmış öğretmen ve öğrencilerin eğitimde dijitalleşme sürecine uyum sağlamasına çok önemli oranda destek olmuştur.¹⁷¹

¹⁶⁸ Ali Gökhan Süner, “Eğitimde dijitalleşme Çağı”, *Kapadokya Eğitim Dergisi*, (2020), 31.

¹⁶⁹ Gülay Şahin, *Fen bilimleri öğretmen adaylarının eğitimde dijitalleşme ve dijital teknoloji kullanımı ile ilgili görüşlerinin incelenmesi*, 9.

¹⁷⁰ Gülay Şahin, *Fen bilimleri öğretmen adaylarının eğitimde dijitalleşme ve dijital teknoloji kullanımı ile ilgili görüşlerinin incelenmesi*, 10.

¹⁷¹ Burak Büyükyazıcı, *Eğitimde dijitalleşme sürecinde çevrimiçi öğrenme engelleri: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği*, 20.

Bu bağlamda bireylerin davranış değişikliklerinde eğitimdeki dijitalleşme etkili olmuştur. Günümüz şartlarına göre bireyler dijital dünyada varlıklarını sürdürmek durumunda kalmışlardır. Böylelikle dijital unsurlar insanlar için nefes almak kadar hayati bir öneme sahip olmuşlardır. Eğitimdeki dijital dönüşüm de günlük hayattaki gibi kendini hissettirmektedir.¹⁷²

Eğitimdeki bu dijital dönüşüm beraberinde birden fazla imkân getirmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Dijital unsurlar kolay taşınır ve eğitim içeriklerine ulaşmak kolaydır,
- Ekonomiktir. Kağıt israfının önüne geçer. Böylelikle doğanın korunmasına fayda sağlar,
- Küresel dünyada dijitalleşmeyle beraber zaman-mekan fark etmeksizin bireyler sınırları ortadan kaldırarak eğitime ulaşırlar. Dünya küçük bir sınıf ortamına dönüşür,
- Öğreticiler için ölçme ve değerlendirmeyi kolaylaştırarak anında geri dönütler vermesini sağlar,
- Eğitim materyallerinin dijital hale gelmesi sayesinde ürünlerin daha geniş kitlelere, daha kolay ve eşit şartlarda erişebilecekleri şekilde sunulmaları söz konusudur,
- Eğitim materyalleri geçmişe göre daha kolay güncellenip ihtiyaca göre yenilenmektedir.¹⁷³

Dijitalleşmeyle beraber eğitimin daha ulaşılır ve daha kolay hale gelmesi verimliliği artırdığı söylenebilir. Fakat eğitimde dijital materyallerin kullanımında ortaya bazı sorunlar çıkabilmektedir. Bu sorunların başında gençlerin yaşamış olduğu bağımlılık ve dikkat dağınıklığı gelmektedir. Bu bağımlılık onların eğitim sürecinde istenen verimi almalarına engel olur. Bu nedenle de dijitalleşmenin eğitimde kullanılması hala tartışılan bir konudur. Çünkü bu konu öğrencilerin eğitim sürecine odaklanmaları konusunda ortaya sorunlar çıkarabileceği düşünülmektedir.¹⁷⁴

4.3. Dijital Materyal Çeşitleri ve Uygulama Alanları

Dijital materyaller günümüzde hemen her derste kullanılmaya başlandı. Gelişen teknoloji ve öğrencilerin ihtiyaçları bunu gerekli kılmaktadır. Çünkü dijital

¹⁷² Özge Zeynep Atık, *Eğitimde dijitalleşme faaliyetleri ve eğitim yöneticilerinin sürece uyumu* (İstanbul Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019), 19.

¹⁷³ Özge Zeynep Atık, *Eğitimde dijitalleşme faaliyetleri ve eğitim yöneticilerinin sürece uyumu*, 22.

¹⁷⁴ Özge Zeynep Atık, *Eğitimde dijitalleşme faaliyetleri ve eğitim yöneticilerinin sürece uyumu*, 28.

materyaller, öğrencilere interaktif öğrenme deneyimleri sunmaktadır. Çeşitli etkileşimli öğrenme araçları ve oyunlar, öğrencilerin konuları daha etkili bir şekilde öğrenmelerine ve anlamalarına yardımcı olmaktadır.¹⁷⁵

Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alana katkı sunabilecek materyallerin geliştirilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir. Tasarlanan dijital materyaller, bilişsel alanda geniş bilgi sunarak öğrencilerin konuları anlamalarına yardımcı olurken, çeşitli oyunlar ve interaktif etkinliklerle problem çözme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Duygusal alanda ilgi çekici içerikler öğrenci motivasyonunu artırarak duygusal bağlamda içerikleri anlama ve değerlendirme fırsatı sunabilmektedir. Psikomotor alanda sanal deneyimler ve interaktif egzersizlerle, öğrencilere pratik beceriler kazandırmaktadır.¹⁷⁶

Din eğitim ve öğretiminde günümüze kadar en çok anlatım yöntemi kullanılmıştır. Bu durum halen de devam etmektedir. Anlatım yöntemi zamandan tasarruf sağlayarak ve öğretim programlarının daha kısa sürede işlenmesine olanak sağlar. Öğrencilerin bireysel olarak anlayamayacakları soyut konu ve kavramlar anlatım yöntemi ile daha kısa sürede ve daha kolay bir şekilde açıklanabilmektedir. Fakat anlatım yönteminde pasif durumda olan öğrenci, bir dinleyici konumundadır. Bu durumda öğrenci derse aktif olarak katılmadığından sıkıcı bir durum ortaya çıkmaktadır. Öğrenci derste daha çok hareketsiz oturmaya ve dinlemeye mecbur kaldığında yani pasif duruma düştüğünde derse olan ilgisi azalır. Öğrenci aktif olarak derse katılmadığı için yüksek seviyede bir öğrenme meydana gelmez. Bu nedenle DKAB dersi ilgi çekici, zevkli, öğrenciyi pasiflikten kurtaracak bir şekilde işlenmelidir. Yirmi birinci yüzyılda dijitalleşmenin hızlıca hayatımıza girdiği bu dönemde artık eğitim ve öğretim faaliyetlerinin içinde teknolojinin imkânlarından yararlanma bir gereklilik olmuştur.¹⁷⁷

Yaptığımız gözlemler neticesinde din öğretiminde en büyük problemlerden biri dijital materyallerin eğitim-öğretim sürecinde kullanılmamasıdır. Bu durumun

¹⁷⁵ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 153.

¹⁷⁶ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 99-100.

¹⁷⁷ Bilal Yorulmaz, "Teknoloji Destekli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, (ts.), 114.

nedenlerinin başında öğretmenlerin bu materyallere yeterli ilgiyi göstermemesi gelmektedir.¹⁷⁸ Öğretmenlerin bu ilgiyi gösterememesinin nedeni de yeterli bilgi ve beceriye sahip olamamasıdır. Yapılan araştırmalara baktığımızda DKAB öğretmenlerinin “Teknoloji özürü olduğum için teknolojik materyalleri fazla kullanmıyorum.” dedikleri görülmüştür.¹⁷⁹ Bu nedenle DKAB öğretmenlerinin bu konuda kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Dijital materyaller, elle yapılan diğer materyaller gibi çeşitlilik göstermektedir. Bizler burada din öğretiminde öğretmenlerin kullanabileceği dijital materyalleri ele almaya çalışacağız.

4.3.1.EBA (Eğitim Bilişim Ağı)

Eğitim Bilişim Ağı (EBA), Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından bireylerin kullanımına ücretsiz bir biçimde sunulmuş çevrimiçi bir sosyal eğitim platformu (Eğitim Bilişim Ağı, 2016) olarak tanımlanmaktadır. EBA içerisinde birden fazla hizmet barındırmaktadır. 2012 yılında eğitim hayatına giriş yapan bu uygulama ilkokul öğrencileri ve ortaokul öğrencileri tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca bu uygulama dönemin ihtiyaçlarına göre kendini yenilemekte ve geliştirmektedir.¹⁸⁰

Eğitimde ortaya çıkan yenilikler, ülkemizde de şartlara göre tercih edilmektedir. Uzaktan eğitim sistemi bunlardan biridir. Diğer bir adım ise FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) projesidir. 2011 ve 2012 yıllarında hayata geçirilen bu projenin ilk amacı fırsat eşitliğini sağlamaktır.¹⁸¹ Teknolojinin eğitim sürecine dahil olmasıyla öğrenme daha etkili ve daha kaliteli olmuştur.

EBA sisteminin ilk dönemlerinde kullanımı zorunlu değildi. Ancak yüz yüze eğitimin sekteye uğrayabileceği durumlarla karşılaşıldığında özellikle 2020 yılında

¹⁷⁸ Tuncay Ceylan - Eyüp Şimşek, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretim Materyali Kullanım Süreçlerinde Karşılaştıkları Sorunlar”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (22 Mayıs 2023), 279.

¹⁷⁹ Ceylan - Şimşek, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretim Materyali Kullanım Süreçlerinde Karşılaştıkları Sorunlar”, 280.

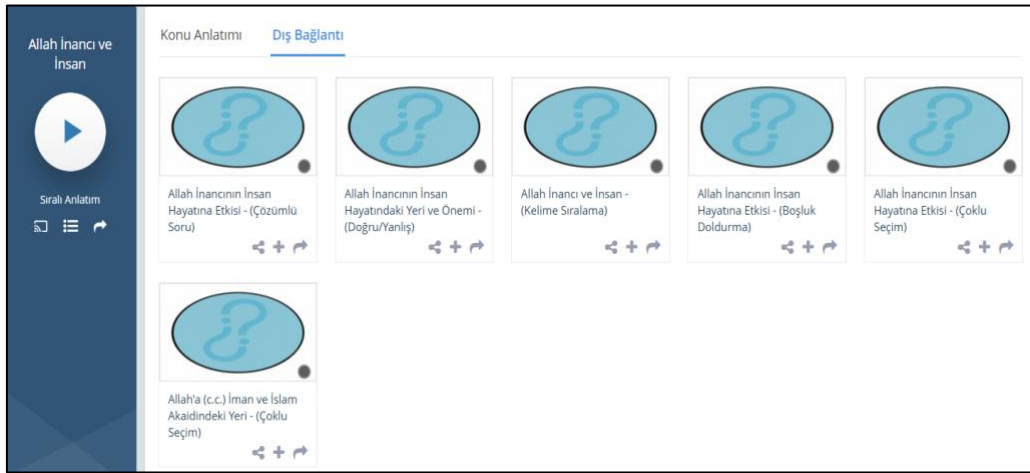
¹⁸⁰ Sayım Aktay - Tuba Keskin, “Eğitim Bilişim Ağı (EBA) İncelemesi”, *Eğitim Kuram ve Araştırmaları Dergisi* 2/03 (2016), 28.

¹⁸¹ Esma Koçak, “EBA Sistemi Bağlamında Uzaktan Eğitim Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (ts.), 111.

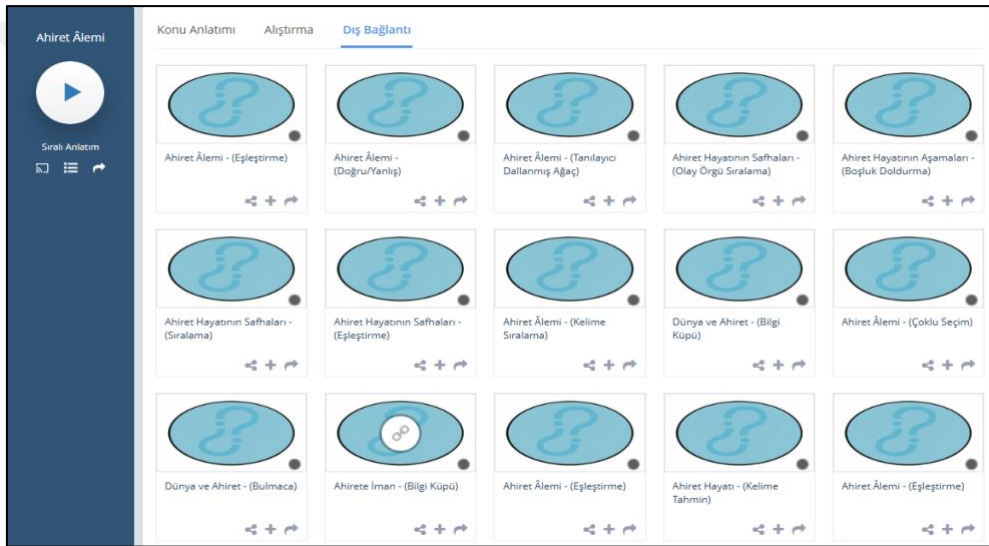
karşılaştığımız ve bizleri derinden etkileyen Covid19 pandemisiyle sistemin kullanımı artmıştır. İnsan hayatı kutsal kabul edildiği için bu dönemde eğitime ara verilmiştir. Bu süre zarfında öğrenciler daha önceden alt yapısı oluşturulan EBA sistemi ile eğitim almaya başlamışlardır. Ortaya çıkan olağanüstü durumdan dolayı eğitimde herhangi bir aksaklık olmaması için sistem gerek televizyon gerek internet üzerinden yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu konuyla ilgili TRT EBA kanalı yayınlara başlamıştır. Öğrencilerin bu kanalı rahatlıkla kullanabilmeleri için gerekli olan internet gibi ihtiyaçlar operatörlerin de katkılarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Bu sayede EBA sistemi pandemi döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Kesintisiz eğitimi sağlamak adına sistemden düzenli konu paylaşımları, canlı dersler ve sınavlar yapılmaya çalışılmıştır. Örgün eğitime ara verildiği için EBA sistemi bir nevi okul işlevi görmüştür. Çalışmalar müfredat programına paralel olarak devam etmiştir. Tüm branşlar ve sınıf kademelerinde devam eden eğitimler sırasında veliler de bu durumun yakından takipçisi olmuştur.¹⁸²

EBA sisteminin öğrenci, öğretmen ve veli olmak üzere üç girişi bulunmaktadır. Bu sayede hem veliler hem de öğretmenler öğrencilerin takipçisi olabilmektedirler. EBA 9,10,11 ve 12 sınıf DKAB içeriklerini incelediğimizde içeriklerin daha fazla zenginleştirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Özellikle 9.sınıf DKAB dersi ile ilgili yeterli içerik olmadığı görülmüştür. Geçmiş yıllarda bu sınıfa ait içerikler bulunurken yeni yapılan güncellemelerle birlikte EBA üzerinde içerik bulunmamaktadır. Ancak ders kitaplarında ilgili yerlerde karekodlar bulunmaktadır. Bu karekodlar sayesinde ihtiyaç halinde içeriklere ulaşılabilir. 10,11 ve 12.sınıf DKAB içeriklerine baktığımızda öğrencilerin yararlanabileceği materyaller bulunmaktadır.

¹⁸² Koçak, “EBA Sistemi Bağlamında Uzaktan Eğitim Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, 111-112.

Şekil 2: EBA 10.sınıf 1.üniteye ait içerikler

Şekil 3: EBA 11.sınıf 1.üniteye ait içerikler

Bu içerikler sınıf içinde yapılabileceği gibi öğrencilere ödev şeklinde verilerek de takibi yapılabilmektedir. Ayrıca öğretmen isterse kendi içeriğini hazırlayıp öğrencileri ile paylaşabilmektedir.

4.3.2.Kavram Öğretimi ve Kavram Materyalleri

Kavram, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımıdır.¹⁸³ Kavramlar insanların geçirdikleri yaşantılarla var olurlar. Kavramlar dünyayı anlamlandırmayı sağlayan, insanlar arasında iletişim kurmaya yardımcı olan çeşitli bilgi formlarıdır.¹⁸⁴

¹⁸³ “kavram ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 10 Aralık 2024).

¹⁸⁴ Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme* (Pegem Akademi Yayıncılık, 2001), 100.

Din öğretiminde birçok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar soyut ve geçmişî fazla olan kavramlar olduklarından öğrencilerin anlamlandırması zorlaşmaktadır. Bu nedenle bizlerin bu kavramları somutlaştırması gerekmektedir. Kavram öğretiminde kullandığımız geleneksel yöntemler yeterli gelmediği gibi öğrencilerin de ilgisini çekmemektedir. Bu nedenle öğrencilerin ilgisini çekecek yeni araçlar kullanma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte, kavram haritaları oluşturmak için birçok etkili web aracı geliştirilmiştir. Bu araçlar, soyut kavramların görselleri ile öğrencilerin kavramları daha iyi anlamalarını sağlar, bilgilerin hiyerarşik düzenlenmesi sayesinde hafızayı güçlendirir ve iş birliği imkânı sunarak ortak çalışmalar yapılmasına olanak tanır. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerin oluşturduğu haritaları inceleyerek öğrenme düzeyleri hakkında bir değerlendirmede bulunabilirler.¹⁸⁵ Bu çalışmada öğrencilere ilgi çekici kavram haritaları hazırlayabileceğimiz birkaç uygulama hakkında bilgi vereceğiz.

4.3.2.1.Cmap Tools

Cmap yazılımı, Florida İnsan ve Makine Bilişî Enstitüsü'nde (IHMC) yürütülen araştırmanın bir sonucudur. Kullanıcıların kavram haritaları olarak temsil edilen bilgi modellerini oluşturmasını, gezinmesini, paylaşmasını ve eleştirmesini sağlar.¹⁸⁶

Cmap Tools, zihin haritaları oluşturmak ve paylaşmak için kullanılan bir yazılım web aracıdır. Bu yazılım aracı kullanıcıların karmaşık konuları ve soyut konuları anlamalarına yardımcı olmak için bağlantılar ve hiyerarşiler kullanarak kavramları yapılandırmalarına olanak sağlar. Eğitimde öğrencilerin konular arasındaki ilişkileri görselleştirmelerine, kavramları anlamalarına ve konuları daha iyi öğrenmelerine yardımcı olmak için kullanılabilir.¹⁸⁷

Bu uygulama ücretsiz olarak kullanılmaktadır. Her sınıf kademesine ait eğlenceli zihin haritaları oluşturulabilir.

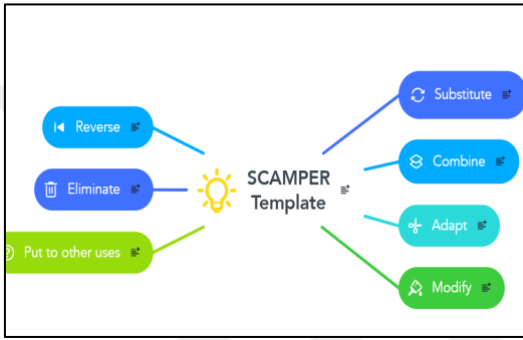
¹⁸⁵ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı D.S.İ./Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, ts.), 119.

¹⁸⁶ "Cmap | CmapAraçları" (Erişim 10 Aralık 2024).

¹⁸⁷ Gülşah Yavuz - Mehmet Fatih Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 2024, 44.

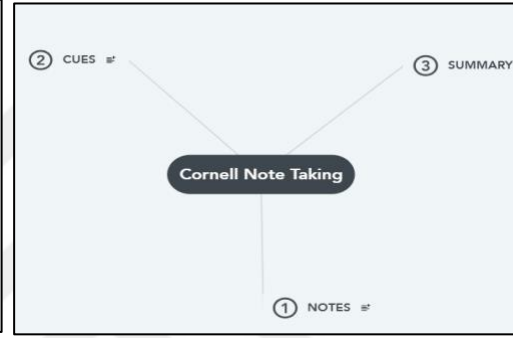
4.3.2.3.MindMeister

Çevrimiçi zihin haritaları oluşturma ve iş birliği yapma platformudur. Bu platformun birden fazla işlevi bulunmaktadır. Eğitimde bu platformu öğrenciler ve öğretmenler ders planları oluşturma, not almak, konu öğrenmek ve grup çalışmaları yapmak için kullanabilirler. Öğrenciler görsel zihin haritaları oluşturarak konuları daha iyi anlayabilir ve öğrenme süreçlerini destekleyebilirler. Aynı zamanda öğretmenler bu uygulamayı sınıfta derse katılımı teşvik etmek, konuları toplamak ve öğrencilerin fikirlerini organize etmek için kullanılabilirler. Buna yardımcı olması amacıyla öğretmenler beyin fırtınası şablonunu kolaylıkla kullanabilir.¹⁸⁹

Şekil 6: Beyin fırtınası şablonu

(<https://www.mindmeister.com/app/map/>)

Şekil 7: Not alma şablonu

Kavram haritası ve zihin haritaları hazırlama araçları sadece bunlarla sınırlı değildir. Kavram öğretimi, genel eğitim-öğretim sürecinde ve din öğretiminde önemli bir yeri olduğundan son zamanlarda bu araçların sayısı artmıştır. *Canva*, *Gitmind*, *Padlet*,¹⁹⁰ *Mindly*, *Mindomo*, *Wisemapping*¹⁹¹ gibi araçlar da kavram haritaları hazırlama araçlarıdır. Bu araçlar öğrencilerin ön bilgilerini ortaya çıkarmak ve yeni bilgileri bu ön bilgilerle ilişkilendirmek, öğrencilerin öğrenme düzeylerini değerlendirmek ve öğrenme eksikliklerini belirlemek amacıyla kullanılabilir.

4.3.3. Karikatür ve Çizgi Roman Oluşturma

Kavram karikatürleri birden fazla karakterin bir olay üzerinde karşılıklı olarak görüşlerini belirttikleri konuşmalara denir. Konuşma balonları içerisinde geçen diyaloglar, tartışmaların resimle görselleştirilmesi hali veya karikatür tarzı düşünsel

¹⁸⁹ Yavuz- Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 47.

¹⁹⁰ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 119-120.

¹⁹¹ Yavuz- Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 44-49.

çözümlerdir.¹⁹² Kavram karikatürü güncel ve dikkat çekici bir olay ve konu üzerine çizilen birden fazla karakterin kendi aralarındaki tartışma ve konuşmaların gösterildiği eğlenceli çizimlerdir. İçerisinde konuşmaların olması ve karakterlerin bulunması öğrencilerin dikkatini daha da çekmektedir. Böylece öğrencilerin konular üzerinde farklı bakış açıları ortaya koymasını sağlar.¹⁹³ Çizgi roman oluşturma web araçları, öğrencilere yaratıcılıklarını sergileme ve farklı derslerde edindikleri bilgileri görsel ve eğlenceli bir biçimde ifade etme fırsatları sunmaktadır. Böylece öğrenciler için disiplinlerarası yani dersler arası ilişki kurmak daha eğlenceli hale gelmektedir. Bu araçlar, bireysel ve grup çalışmalarını destekleyerek aktif öğrenme süreçlerini teşvik etmektedir. Çizgi romanlar aracılığıyla ders içerikleri yaratıcı bir şekilde anlatılabilir ve bu yöntemle bilgi aktarımı daha etkili ve etkileşimli hâle getirilebilir.¹⁹⁴

Türkiye’de kavram karikatürü hakkında yapılan çalışmalara baktığımızda bu çalışmaların fen bilimleri, matematik ve sosyal bilimler alanında olduğu göze çarpmaktadır.¹⁹⁵ Karikatürler ve çizgi romanlar henüz yaygın olarak din öğretiminde kullanılmamaktadır. Ancak kullanıldığında öğrencilerin dikkatini çekeceğini ve derse olan ilgilerini artırabileceğini düşünmekteyiz.

4.3.3.1. Pixton

Pixton, çizgi romanlar oluşturmak için kullanılan bir çevrimiçi araçtır. Kullanıcılar hazır karakterler, arka planlar ve diğer öğeleri kullanarak özgün çizgi romanlar ve grafik hikayeler oluşturabilirler. Öğrenciler bir konuyu öğrenirken ya da bir hikâye anlatırken Pixton’u kullanarak çizgi romanlar oluşturabilirler. Bu sayede öğrencilerin konuları daha iyi anlamlandırmalarına ve kendilerini ifade etmelerine imkan tanır. Öğretmenler ise öğrencilere konuları açıklamak için çizgi romanlar oluşturabilir, sınıf içi etkinliklere görsel destek sağlayabilir veya öğrencilerin yaratıcılıklarını teşvik etmek için projeler düzenleyebilirler.¹⁹⁶

Pixton, sınırlı bir şekilde ücretsiz olarak kullanılabilir. Ancak belli bir süre sonra uygulama ücretli olmaktadır.

¹⁹² Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 86.

¹⁹³ Servan Uslu - Mürşet Çakmak, “Türkiye’de Kavram Karikatürleri ile İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi”, *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi* 10/20 (2021), 209.

¹⁹⁴ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 112.

¹⁹⁵ Uslu - Çakmak, “Türkiye’de Kavram Karikatürleri ile İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi”, 216.

¹⁹⁶ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 118.

Şekil 8: Pixton çizgi roman karakterleri (<https://www.pixton.com/welcome>)

4.3.3.2.Voki

Voki, öğretmenlerin ve öğrencilerin kendi dijital karakterlerini oluşturup seslendirebildikleri web tabanlı bir araçtır. Kullanıcılar avatarlarına ses kaydedilebilir veya karakterlerinin konuşmasını sağlayabilirler. Öğrenciler sunumlarını Voki karakterleriyle zenginleştirilebilir, dil becerilerini geliştirmek için konuşma pratiği yapabilir veya ödevlerine sesli olarak sunabilirler.¹⁹⁷

Şekil 9: Voki karakter oluşturma ekranı (<https://www.voki.com/site/create>)

4.3.4.Görsel Materyaller

Öğrenme ve öğretme süreçlerinde görselleştirme çok önemlidir. Çünkü öğrenmenin gerçekleştiği ortama giren duyu organı sayısı arttıkça gerçekleşen öğrenme o kadar kalıcı olmaktadır. Din öğretiminde kullanılan resimler, fotoğraflar, grafikler ve haritalar görsel materyaller arasında değerlendirilmektedir. Öğretimi somutlaştırmak, soyut öğrenmeleri kolaylaştırmak ve anlamlı öğrenmelere katkı sağlamak için görsel materyaller, din öğretiminde kullanılabilecek alternatif materyal türleridir.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 119.

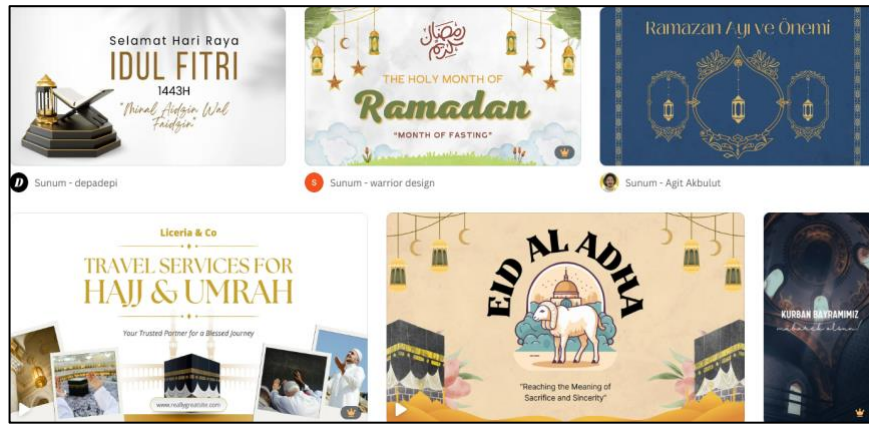
¹⁹⁸ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 104.

Haritalar, mekânsal ya da coğrafi verileri somutlaştırarak, bilginin zihinde netleşmesini sağlayan önemli araçlardır. Haritalar, mekâna ilişkin var olan sorunların çözümünde kullanılan görsel iletişim araçlarıdır. Günümüzde birçok alanda olduğu gibi din öğretiminde de özellikle mezheplerin ve dünya dinlerinin dağılımını göstermede haritalar kullanılmaktadır.¹⁹⁹

Görsel düzenleme web araçları, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmelerini sağlayan ve aynı zamanda öğrenme becerilerini destekleyen etkili araçlardır. Bu araçlar, öğrencilerin görsel zekasına katkılar sunarak öğrenme süreçlerine daha aktif bir şekilde katılmalarını sağlar.²⁰⁰

4.3.4.1. Canva

Canva, çevrimiçi grafik tasarım aracıdır ve kullanıcıların çeşitli tasarım ihtiyaçları için şablonlar, grafikler, metinler ve resimlerle çalışmasını sağlar. Öğrencilerin bu uygulamayla sunumlar, afişler, broşürler ve diğer görsel materyaller oluşturmaya olanak sağlar. Öğrenciler, hazır şablonları kullanarak kolayca tasarım yapabilir ve yaratıcılıklarını sergileyebilirler. Öğretmenler ise bu uygulamayı eğitim materyalleri hazırlamak, sınıf içi görseller oluşturmak ve öğrencilerin projelerini desteklemek için kullanabilirler.²⁰¹

Şekil 10: Canva hazır şablon örnekleri (<https://www.canva.com/search?q=islam>)

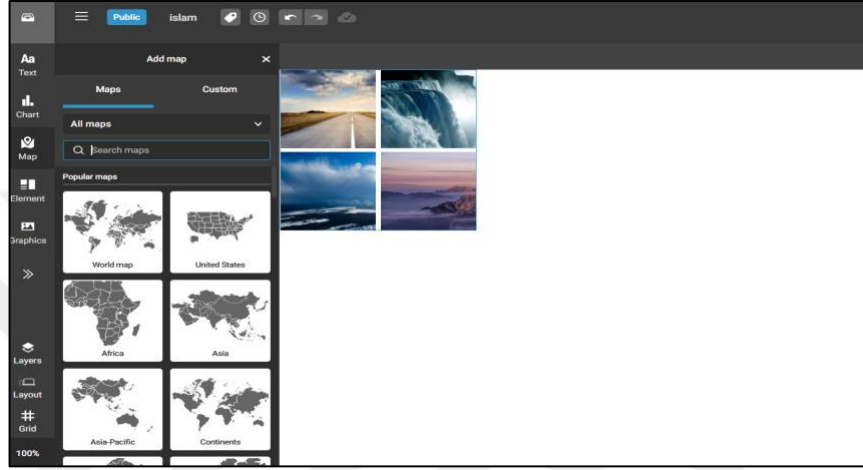
¹⁹⁹ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 140.

²⁰⁰ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 100.

²⁰¹ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 109.

4.3.4.2. İnfogram

İnfogram, kullanıcıların hızlı ve kolay bir şekilde görsel içerikler, grafikler, haritalar, raporlar ve sosyal medya gönderileri oluşturulmasına olanak tanıyan bir online tasarım aracıdır. Eğitimde öğretmenler ve öğrenciler, derslerdeki verileri daha anlaşılır hale getirmek, projelerde bilgi sunmak ve araştırma sonuçlarını etkili bir şekilde paylaşmak için bu uygulamayı kullanabilirler.²⁰² Bu uygulamayı incelediğimizde harita, poster, sunu şablonları olduğunu görmekteyiz.

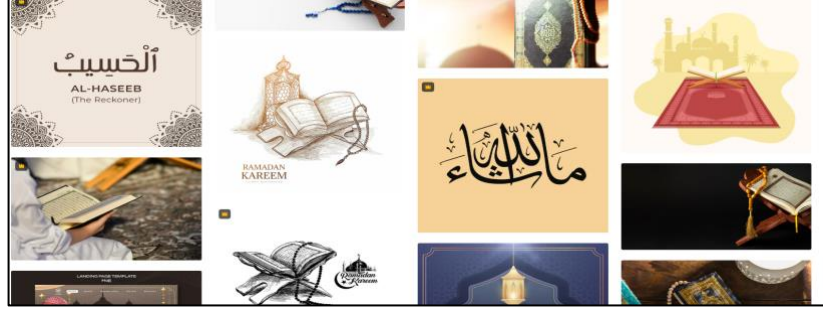
Şekil 11: İnfogram resim hazırlama ekranı (<https://infogram.com/app/#/edit/10a3719c-04eb-472e-b73>)

4.3.4.3. Freepik

Freepik yaratıcı projelerde faydalı şekilde kullanılabilen bir arama motorudur. Freepik, kullanıcıların ücretsiz ve ücretli olarak vektörel grafikler, PSD dosyaları(Adobe Photoshop), ikonlar, fotoğraflar gibi tasarım kaynaklarını barındırır. Tasarım çalışmaları için kullanabileceğiniz bir platformdur. 2010 yılında, Pablo Blanes ve Joaquín Cuenca tarafından kurulan dünya genelinde milyonlarca kullanıcısı olan en popüler tasarım kaynaklarından biridir. Canva aracına benzerlik göstermektedir. Amacı, tasarımcıların projeleri için yüksek kaliteli görselleri kolayca bulmalarını sağlamaktır.²⁰³ Kullanıcılar kullanmak istedikleri resimler hakkında arama butonuna uygun bir kavram yazarak ilgili şablonlara ulaşabilir. Geniş şablonlar sayesinde vakit kaybetmeden istenilen resimlere, fotoğraflara ulaşmak mümkün hale gelmektedir.

²⁰² Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 113.

²⁰³ Anıl Çağlıyan, "Freepik Nedir? - Nasıl Kullanılır?", *Anıl Çağlıyan* (09 Mart 2023).

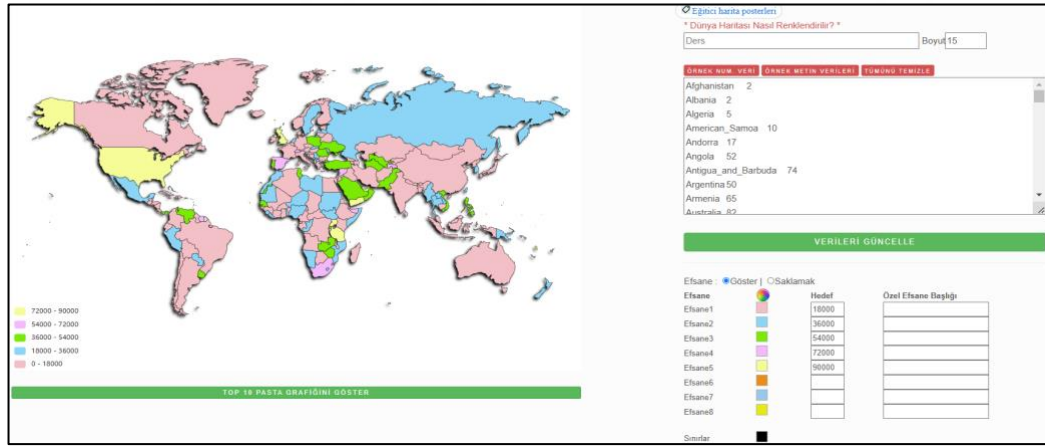

Şekil 12: Freepik hazır şablon örnekleri (<https://www.freepik.com/>)

4.3.4.4. Paint Maps

Paint Maps, harita tabanlı bir çevrimiçi çizim aracıdır. Eğitimde, öğrencilere sosyal bilgiler ve coğrafya derslerinde etkileşimli olarak harita bilgisi kazanmalarını sağlayabilir. Din eğitiminde ise din ve mezheplerin dünya üzerinde yayıldığı yerleri göstermek için kullanılabilir. Öğretmenler ise öğrencilere konseptleri daha iyi görselleştirmelerine yardımcı olabilir. Harita üzerinde belirli bölgeleri vurgulayabilir ve öğrenme materyallerine daha ilgi çekici hale getirebilirler.²⁰⁴

Ders esnasında öğrenciler ile hazırlayabilme imkânı sunan bu uygulama sayesinde öğrencilerin konuyu daha iyi pekiştirmesini sağlamaktadır. Sunduğu renk seçenekleri ile bilginin zihinde kodlanmasını kolaylaştırmaktadır.

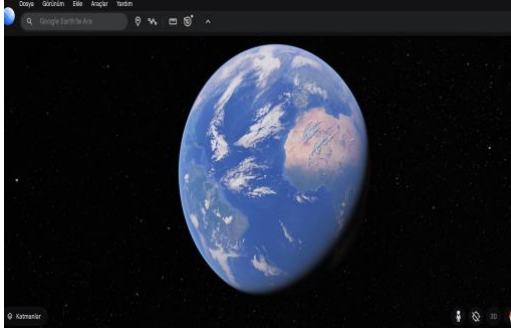
Şekil 13: Paintmaps ile renklendirilen dünya haritası (<https://paintmaps.com/map-charts/293/World>)

4.3.4.5. Google Earth

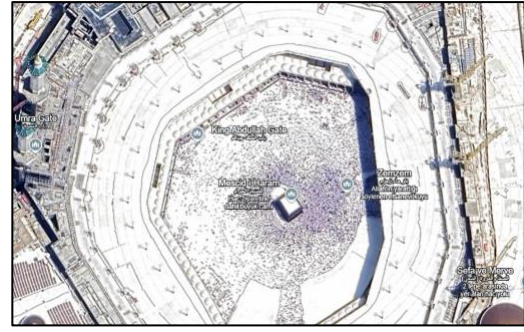
Google Earth, hareketli harita programıdır. İnternet destekli çalışan bu program sanal bir yerküre üzerinde bütün dünyayı gezmeye imkân tanır. İslam dininde

²⁰⁴ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 42.

önemli sayılan dini mekanların gerçeğe en yakın görüntüleri bu program üzerinden derse taşınabilir.²⁰⁵

Şekil 14: Google Earth arayüzü

Şekil 15: Google Earth Kâbe

(<https://earth.google.com/web/>)

4.3.5. Etkileşimli Çalışma Kâğıdı Materyalleri

Çalışma yaprakları, öğrencilerin ne yapması gerektiği hakkında bilgi verir. Bu bilgileri verirken öğrencinin yapacağı işlemleri aşama aşama belirtir. Böylece öğrencilerin öğrendiklerini kendi zihinlerinde kodlamalarına yardımcı olur. Çalışma yapraklarının olumlu yanlarından biri de tüm sınıfın aynı anda aynı etkinliğe katılımını sağlamaktır.²⁰⁶ Çalışma kağıtları, ön öğrenmelerin ortaya çıkmasına yardımcı olduğu gibi pekiştirmeyi de sağlar. Öğrencilerin materyal üzerinde işlem yapmasına olanak sağlaması ise çalışma yapraklarının öğrenmenin kalıcılığına etkisini artırır. Çalışma ya da etkinlik yaprakları olarak adlandırılan bu materyaller yapılandırmacı öğrenme ilkelerinin sınıf ortamlarında uygulanmasını kolaylaştırmak mevcut öğrenmelerdeki eksiklikleri gidermek ve sınıf içi organizasyona ilişkin problemleri en aza indirmek için etkili uygulamalardır.²⁰⁷

Çalışma yaprakları içinde konu ve seviyeye uygun olan her türlü etkinlik kullanılabilir. Boşluk doldurma, test soruları (çoktan seçmeli sorular), kısa cevaplı sorular, doğru yanlış etkinlikleri, eşleştirme etkinlikleri, sıraya koyma etkinlikleri, kelime türetme etkinlikleri ve bulmaca etkinlikleri çalışma yaprakları arasında yer alır.²⁰⁸

²⁰⁵ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 140-141.

²⁰⁶ Hülya Demircioğlu, Şengül Atasoy, “Çalışma Yapraklarının Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2006), 73.

²⁰⁷ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 219.

²⁰⁸ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 221.

eğlenceli bir şekilde düşünme becerilerini artırması için kullanılabilirler.²¹¹Bu yazılımı kolayca kullanabilmek için öncelikle bilgisayara indirmek gerekmektedir.

Elliden fazla bulmaca türü mevcuttur. Bundan dolayı bulmacalar birbirinden farklı birçok formatta hazırlanabilirler. Din öğretiminde *anagram*, *çengel*, *kelime avı*, *sarmal*, *labirent* ve *çapraz bulmacalar* kullanılabilir. Bunları elle hazırlamak kolay değildir. Bu nedenle dijital ortamda hazırlamak işimizi kolaylaştıracaktır.²¹² Eğitimde bulmacaların kullanım amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yaratıcılığa özendirmek,
- Öğrencilerin yeni kelimeler öğrenmelerini kolaylaştırmak,
- Yeni kavramlar öğrenmeye yardımcı olmak ve önceden zihinlerinde var olan kavramları tekrar gözden geçirmek,
- Öğrencilerin derse olan ilgi ve motivasyonlarını artırmak,
- Öğrencilere eğlenceli bir öğrenme ortamı sunmak,
- Öğrencilerin derse olan ilgi ve meraklarını üst düzeyde tutmak,
- Konuları ve kavramları pekiştirmek,
- Öğrencilerin bireysel olarak çalışabilmesini sağlamak ve ölçme ve değerlendirme amacıyla kullanılabilir.²¹³

Bulmacaların eğitimde kullanılma amaçlarını göz önünde bulundurduğumuzda ve din öğretiminde de soyut kavramların bulunması bizlerin bulmacaları derslerde daha etkin kullanmamız gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

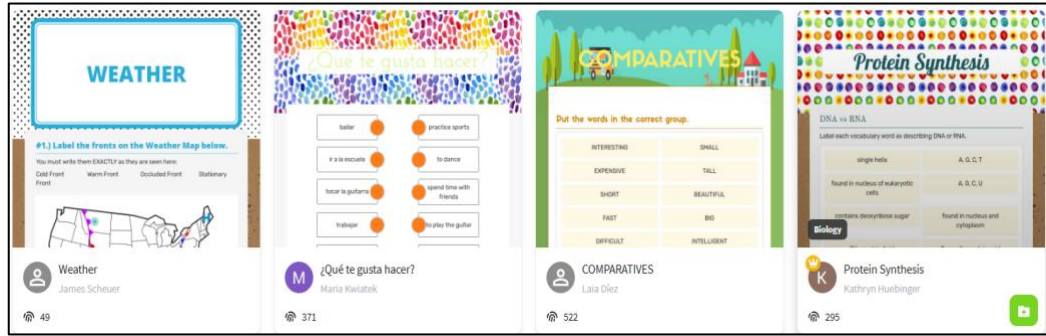
4.3.5.3. Wizer

Wizer, öğretmenlerin etkileşimli çalışma sayfaları (kısa cevaplı, doğru yanlış, eşleştirme vb.) ve quizler oluşturmaya olanak tanıyan çevrimiçi bir platformdur. Çeşitli soru türleri multimedya öğeleri ve etkileşimli özellikler sunarak eğitici içerikler hazırlamayı kolaylaştırır.

²¹¹ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 8.

²¹² Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 187.

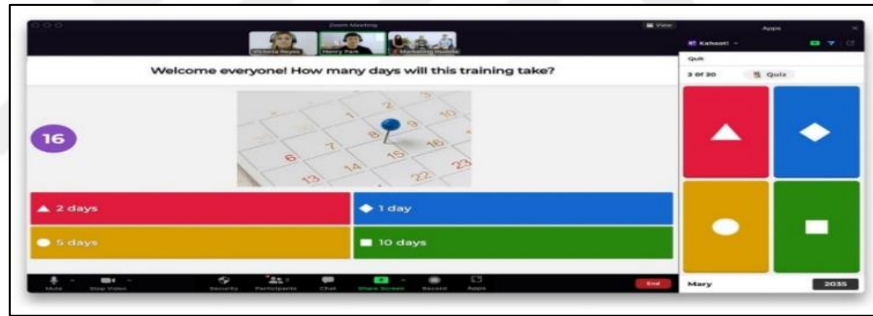
²¹³ Bayram Yesari, Halil Tokcan “Kavram Bulmacalarının 6.sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Başarısına Etkisi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (2019), 524.

Şekil 18: Wizer ile hazırlanan etkinlik örnekleri (<https://app.wizer.me/>)

4.3.5.4. Kahoot

Kahoot, öğretim ve öğrenme süreçlerini interaktif ve eğlenceli hale getiren bir eğitim platformudur. Kullanıcılar çeşitli konularda quizler, anketler ve oyunlar oluşturabilir ve bu etkinlikleri canlı olarak ve kendi hızlarında oynayabilirler. Kahoot, yarışma ve iş birliği unsurlarıyla öğrenmeye teşvik ederken dönüt almayı ve öğrenci katılımını artırarak eğitim deneyimini zenginleştirir. Bu özellikleri sayesinde öğretim yöntemlerine yenilik katma potansiyeline sahiptir.²¹⁴

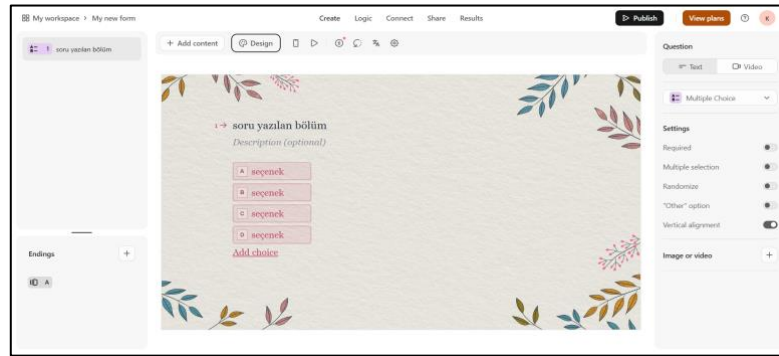
Şekil 19: Kahoot ile hazırlanan bir test (<https://kahoot.com/>)

4.3.5.5. Online Test Maker

Online Test Maker, çevrimiçi ortamda testler ve quizler oluşturmak için kullanılan bir araçtır. Bu tür platformlar öğretmenlerin, eğitmenlerin ve yöneticilerin kolayca test tasarımlarını, uygulamalarını ve analiz etmelerini sağlar. Eğitimde bu araç sayesinde dersin içeriğine uygun test hazırlamak, öğrencilerin hem ön bilgilerini ortaya çıkarmak hem de konu sonrasinda öğrendikleri bilgileri değerlendirmek ve sonuçları anlık olarak analiz etmek mümkündür. Öğretmenler farklı soru türleriyle sınavlar tasarlayarak öğrenci katılımını artırabilir ve geri bildirim alabilirler.²¹⁵

²¹⁴ Yavuz- Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 22.

²¹⁵ Yavuz- Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 23.

Şekil 20: Online Test Maker test hazırlama ekranı
<https://admin.typeform.com/form/XIqXp90P/create>

Kahoot, Online Test Maker uygulamaları çoktan seçmeli testleri hazırlama araçlarıdır. Çoktan seçmeli testler hazırlamayı sağlayan web araçlarının eğitimde kullanımı öğretim süreçlerini önemli ölçüde iyileştirmektedir. Bu araçlar öğretmenlere etkili ve hızlı test tasarlama imkânı sunarken öğrencilere de etkileşimli ve motive edici bir öğrenme deneyimi sağlar. Öğretmenler, testleri kolayca hazırlayıp güncelleyebilir, öğrenci performansını anlık olarak izleyebilir ve eğitim stratejilerini detaylı analizlerle geliştirebilir. Öğrenciler ise bu araçlar sayesinde kendi hızlarında çalışma fırsatı bulur ve anında geri bildirim alarak bilgilerini pekiştirme imkânı elde eder.²¹⁶ Ancak çoktan seçmeli testler hazırlamaya yardımcı olan web araçları sadece bunlarla sınırlı değildir. *Quizz*, *Quizlett*, *Plickers*, *Quizflight* gibi uygulamalar da örnek olarak verilebilir. Bu uygulamalarda sadece çoktan seçmeli testler değil doğru yanlış ve eşleştirme etkinlikleri de hazırlanmaktadır. Doğru-yanlış testleri, öğrencilerin belirli bir konuyu ne derecede kavradıklarını değerlendirmek amacıyla yaygın olarak kullanılan bir ölçme aracıdır. Bu testlerin çevrim içi ortamda hazırlanması, öğretmenlerin zaman verimliliğini artırırken aynı zamanda öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha etkileşimli hâle getirir.²¹⁷ Eşleştirme testleri de öğrencilerin kavramlar arasındaki ilişkileri anlamalarını ve bilgilerini pekiştirmelerini sağlayan etkili bir öğrenme stratejisidir. Teknolojiyle bütünleştirilen eşleştirme araçları, eğitim süreçlerini daha etkileşimli hâle getirerek öğrencilerin ilgisini artırmaktadır. Bu araçlar, öğrencilerin farklı öğrenme biçimlerine hitap etmeyi ve bireysel farklılıklarını dikkate almayı mümkün kılar.²¹⁸

²¹⁶ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 113.

²¹⁷ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 115.

²¹⁸ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 114.

4.3.6. Dijital Oyun Materyalleri

Dijital oyunların gençler arasında olumsuz etkilerine rağmen bu kadar fazla yaygın olması bizlerin bunları nasıl olumlu yöne çevirebiliriz diye düşündürmeye başlamıştır. Eğitsel oyunlar tekniği öğretmenler arasında ders esnasında tercih edilen bir tekniktir. Bu teknik genellikle oyun çağında bulunan çocukların eğlenerek bir şeyler öğrenmesine yardımcı olur. Yapılan araştırmalara baktığımızda geleneksel yöntemle bilgileri alan öğrenci grupları ile eğitsel oyunla bilgileri alan öğrenci grupları arasında değişikliklerin olduğu görülmüştür.²¹⁹ Dijital oyunlarda oyuncular öğretmen ve arkadaşlarıyla birlikte iletişim halinde olduklarından öğrenme gerçekleştirebilmektedirler. Özellikle çok oyunculu çevrimiçi oyunlarda oyuncular birbirlerine yardımda bulunarak öğrenmektedirler. Böylece öğrenciler arasında iş birliği artmakta ve akran öğrenmesi gerçekleşmektedir. Öte yandan dijital oyunlar aktif öğrenme ilkesine de uygun yapılar olduklarından oyun süresi boyunca kişi aktif kalmakta ve kendisine verilen görevleri veya yöneltilen soruları çözerken öğrenmektedir. Geleneksel öğretim ile dijital oyun temelli öğretim arasında öğretmenin ve öğrencilerin rolleri bakımından farklılık bulunmaktadır. Geleneksel öğretimde öğretmen aktif öğrenci ise pasif durumdadır. Eğitsel dijital oyun temelli öğretimde ise öğretmenin rolü rehberlik etmektir. Öğretmen, öğrencilere süreç boyunca rehberlik eder, onlara amaçlardan bahseder, sürecin doğru bir şekilde ilerleyip ilerlemediğini kontrol eder, öğrencilerin kendi aralarında gereksiz rekabete girmesine izin vermez ve gerektiğinde öğrencilere doğru geribildirimler verir. Öğrenci ise aktiftir ve oyunun amaçları hakkında bilgi sahibi olduğundan bu yönde planlar oluşturur ve bunları denemekten korkmaz. Gerektiğinde öğretmeninden veya akranlarından yardım isteyerek hedeflere ulaşır.²²⁰

Oyun tabanlı öğrenme, teknoloji odaklı öğrenme senaryolarıyla birleştğinde öğrencilerin dijital araçlar kullanarak oyun oynarken öğrenmelerine olanak tanır. Örneğin *dijital eğitsel oyunlar, simülasyonlar, artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) teknolojileri* oyun temelli öğrenme sürecini daha etkileşimli ve zengin

²¹⁹ Banu Gürer- Nursel Arslan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eğitsel Oyun Yöntemi ile Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Derse Tutumuna Etkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/34 (11 Aralık 2017), 110.

²²⁰ Bilal Yorulmaz, *Dijital Oyunlardaki Din ve Din Eğitiminde Dijital Oyunların Kullanılma İmkânı* (Erişim 14 Aralık 2024), 394.

hâle getirir. Bu nedenle bunları din eğitimi verirken de kullanmak gerekmektedir. Bu teknolojiler, öğrencilerin analitik düşünme, problem çözme ve iş birliği becerilerini geliştirirken öğrenmeyi daha eğlenceli ve çekici kılar.²²¹

4.3.6.1. Baamboozle

Eğitimcilerin ve öğrencilerin eğlenceli ve etkileşimli oyunlar ve quizler oluşturabileceği bir platformdur. Baamboozle, sesli ve görsel soruları, bulmacaları ve oyunları içeren çeşitli oyun modları sunar. Öğretmenler kendi sorularını ve oyun panoları oluşturabilir ve bu panoları sınıfta veya online (çevrimiçi) derslerde öğrencilerle paylaşabilirler. Bu sayede öğrenciler rekabetçi bir ortamda bilgiyi pekiştirirken eylemleri ve motivasyonları artar.²²²

Şekil 21: Baamboozle ana ekranı (<https://www.baamboozle.com/>)

4.3.6.2. Blooket

Blooket, quiz, hızlı soru cevap oyunları, yarışmalar ve diğer etkinlikleri içeren çeşitli oyun modları sunar. Öğrenciler kendi cihazlarından veya bilgisayarlarından katılarak canlı oyunlara dahil olabilir ve diğer öğrencilerle rekabet edebilirler. Öğretmenler kendi sorularını oluşturup oyun panoları tasarlayarak öğrencileri farklı konularda sınamak ve bilgilerini pekiştirmek için bu uygulamayı kullanabilirler. Bu sayede öğrenciler öğrenme sürecini keyifli ve etkileşimli bir deneyim haline getirirken aynı zamanda bilgilerini de güçlendirirler.²²³

²²¹ Özge Taştan, Taner Gürses, Gülfidan Aydın, Tolga Demir, vd., *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*, 38.

²²² Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 92.

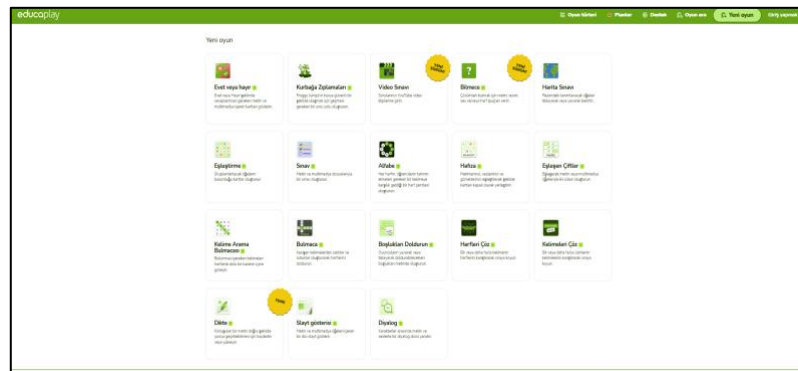
²²³ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 93.

Şekil 22: Blooket oyun ekranı (<https://play.blooket.com/solo?id=5db75fa3f1fa190017b61c0c>)

4.3.6.3. Educaplay

Educaplay, öğretmenlerin ve eğitimcilerin çeşitli etkileşimli öğrenme materyalleri ve aktiviteleri oluşturmalarına olanak tanıyan bir çevrimiçi platformdur. Quizler, bulmacalar, eşleştirme oyunları, interaktif haritalar ve diğer eğitim aktiviteleri gibi çeşitli araçlar sunarak öğrenme deneyimini zenginleştirir ve eğlenceli hale getirir. Eğitimde kullanıldığında öğretmenler öğrenciler için interaktif quizler, bulmacalar, çapraz kelimeler, kart eşleştirme ve diğer etkinlikleri kolayca oluşturabilirler. Bu etkinliklerle öğrencilerin konuları pekiştirmeleri ve test etmeleri sağlanabilir.²²⁴

Şekil 23: Educaplay oyun türleri seçenekleri (<https://www.educaplay.com/resource-editor/>)

4.3.6.3. Im-a-puzzle

Im-a-puzzle, kullanıcılara kendi dijital yapbozlarını oluşturma ve paylaşma imkânı sunan bir online platformdur. Kullanıcılar kendi resimlerini veya derse uygun olan resimleri yapboz haline getirebilirler. Yapbozların zorluk seviyesini, parça

²²⁴ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 95.

sayısını ve şeklini belirlemek mümkündür. Bunları öğrencilerin seviyesine göre ayarlayabiliriz. Ayrıca oluşturulan yapbozlar paylaşılabılır ve başka kullanıcılar tarafından çevrim içi olarak çözülebilir.²²⁵ Yapbozlar zorluk derecelerine göre okul öncesinden, ilk ve orta öğretime kadar her seviyede din öğretimi konusunda kullanılabilecek materyallerdir. Öğrencilerin akademik becerileri eğlenerek öğrenmesinde yapbozlar etkilidir. Kavrama, algılama, sembol eleştirme gibi zihinsel yeteneklerin gelişimine de sağlamaktadır.²²⁶

Şekil 24: *Im a puzzle* ile hazırlanan yapboz örneği (<https://im-a-puzzle.com/share/71aecb7ecc4d8ff>)

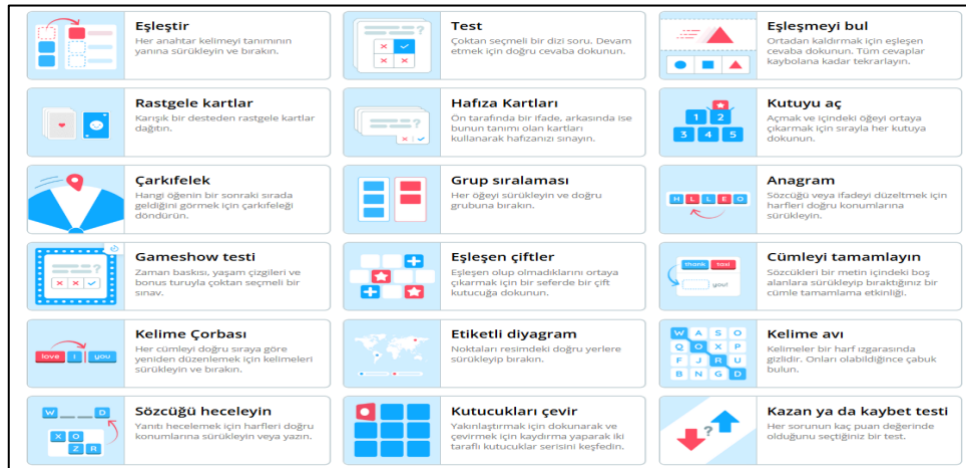
4.3.6.4. Wordwall

Wordwall, eğitimcilerin interaktif ve eğlenceli öğrenme materyalleri oluşturmasını sağlayan bir platformdur. Bu platform kelime oyunları, quizler, bulmacalar, kart eşleştirme oyunları gibi farklı etkinlikler oluşturmamıza olanak tanır. Eğitimde Wordwall kullanarak öğrencilerin dikkatini çekmek, öğrenmeyi eğlenceli hale getirmek ve öğrenme sürecini pekiştirmek mümkündür. Ayrıca öğrencilerin aktif katılımını teşvik ederek öğrenme verimliliğini artırabilir ve öğrenme materyallerini çeşitlendirebiliriz.²²⁷

²²⁵ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 98.

²²⁶ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, 299.

²²⁷ Yavuz - Bütün, *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*.

Şekil 25: Wordwall ile hazırlanabilecek etkinlikler şablonu (<https://wordwall.net/tr>)

İnternetin yaygınlaştığı ve mobil cihaz teknolojilerinin çok hızlı gelişim göstererek hayatımıza dahil olduğu günümüzde, bilimin ve teknolojinin gelişmesi her alanda kendini göstermeye başlamış ve bazı imkanlar sağlamıştır. Bu gelişim eğitimde de yeni teknolojilerin uygulanabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Eğitimde kullanılabileceği düşünülen ve kullanılan birçok uygulama bulunmaktadır.²²⁸ Bizler de çalışmamızda eğitim-öğretim sürecinde kullanabileceğimiz teknoloji destekli materyal hazırlayabileceğimiz uygulamaları ele aldık. DKAB dersi zihinsel (bilişsel), duyuşsal (duygusal), psikomotor (davranışsal) içerik barındıran bir derstir. Her alana hitap eden bir ders olduğundan bu dersin öğretimi yapılırken birden fazla duyuya hitap eden zenginleştirilmiş, teknoloji destekli materyaller kullanmak dersi daha işlevsel hale getirecektir.

²²⁸ Rıdvan Demir, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Dersi’nde Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi”, t.y., 201.

BÖLÜM V

DKAB DERSİNİN DİJİTAL MATERYALLERLE DESTEKLENMESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Dijitalleşme ve Din Eğitimi

Eğitim hayatımız boyunca devam edecek olan bir süreçtir. Din eğitimi de bu sürecin içinde yer almaktadır. Eğitim biçimsel (formal) ve doğal (informal) şekilde gerçekleşebildiği gibi din eğitimi de bilinçli veya bilinçsiz olarak meydana gelebilir. Din eğitimi insanda istenilen davranışların geliştirilmesine yönelik olarak ortak hareket eden din ve eğitim kavramlarından oluşmaktadır.²²⁹ Din eğitiminin birden fazla tanımı olmasına rağmen hedefleri doğrultusunda “bireyin kendi yaşantılarıyla dini davranışlarında bilerek ve isteyerek bir değişme meydana getirme süreci”²³⁰ olarak tanımlayabiliriz.

Tarihin her döneminde toplumlar doğru ve yanlış ayırmak için çeşit çeşit dinlere inanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Çünkü inanma duygusu insanın yaratılışından beri bulunan bir duygudur. Din, insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle dinin eğitime dahil edilmesi kaçınılmazdır. İnsanların dini doğru anlaması, inanç, ibadet ve duygu gelişimlerini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmesi için din eğitimine ihtiyaç vardır.

Teknoloji ile hayatımızda daha fazla yer edinen kitle iletişim araçları, dijital dünyaya yeni bir pencere açarken toplumsallığı yeniden üreterek iletişim, etkileşim ve dijitalleşme üçlüsü olarak varlık göstermeye başlamıştır. İletişim araçlarının gelişmesi

²²⁹ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 65.

²³⁰ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık) (Erişim 04 Ekim 2024), 34.

ve herkesin her şeye daha kolay ulaşmasının bir tepkisi olarak tüm dinler kendi inançlarını sanal ortamlarda anlatma olanağı bulmuş ve böylece daha fazla kişiye ulaşma imkanı bulmuştur. Bu yönüyle artık kitle iletişim teknolojileri dini öğrenme araçları sayılarak dinî anlatım, dinî içerik ve dinî tecrübelerin paylaşıldığı bir alan olarak hayatımıza katılmıştır.²³¹ İnternet kullanan kişi sayısının yüksek oranlara ulaştığı günümüz dünyasında dinî bilgi ve uygulamaların online (çevrimiçi) olarak herkese ulaşabilir olması hizmetin nitelik ve nicelik bakımından seviyesinin artmasına olanak sağlamıştır. Sanal ortamda kişilerin din hakkındaki fikirlerini serbestçe söyleyebildiği bir yer olması ve bilgilere kolay erişebilir olması açısından birçok avantaja sahiptir.²³²

Dijital çağ; yeni dindarlık biçimlerinin, yeni din perspektifinin ve medya üzerinden dini yaşamak gibi yapay bir din anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.²³³ Dijital çağ, dini bilgi ve uygulamalara ulaşmada bazı avantajlar sağlasa da dezavantajları da bulunmaktadır. İşte bu çağda ortaya çıkan bu dezavantajları engellemek ve tekrarının önüne geçmek için doğru din eğitimi gereklidir.

Her dönemde doğru din eğitimine ihtiyaç olmuştur. Dijitalleşme ile internet ortamında özellikle gençlerin ilgisini çeken bazı videolar, platformlar yanlış dini bilgilerin yayılmasına sebep olmaktadır. Dijital ortamın doğası gereği karşılaşılan bilgi kirliliği, yanlış ve yanıltıcı bilgilerin yayılması gibi sorunların gençlerin bu platformlardaki din eğitimi içeriklerine olan güvenini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.²³⁴ Bunları engellemek ve önüne geçmek için okullarda olan DKAB dersini etkili bir şekilde, öğrencilerin dikkatine çekerek işlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Değişen ve gelişen günümüz şartlarına ve ihtiyaçlarına uyumlu din eğitiminin nasıl verilmesi gerektiği üzerinde durularak araştırmalar yapılması önemlidir. Çağdaş gence veya bireye, gelişim özellikleri dikkate alınarak ve ilgi çekici biçimde nasıl davranış kazandırılabilir? Din eğitimi verilirken dini akidelere ters düşmemek şartıyla hangi yöntem ve araçlardan yararlanılabilir? gibi sorular sorularak din eğitiminin

²³¹ Neslihan Hocaoglu, *Dijital Dünyada Değişen Din Algısı* (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023), 10.

²³² Neslihan Hocaoglu, *Dijital Dünyada Değişen Din Algısı*, 10.

²³³ Neslihan Hocaoglu, *Dijital Dünyada Değişen Din Algısı*, 18.

²³⁴ Muhammed Emin Şimşek, "Dijital Din Eğitimi", *İlahiyat Akademi* 19 (30 Haziran 2024), 274.

sağlam bir temel üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Bu gibi doğru sorular din eğitiminin kalitesini arttırılmasına imkân tanıyabilmektedir. Aynı şekilde din eğitiminde öğretim programları tasarlanırken programın amaçları, hedefleri ve konuları, teknoloji entegrasyonu ve liderliğinin çeşitli yönlerini kapsamalıdır. Söz konusu yeni yaklaşımlar etkili bir din eğitimi için olmazsa olmazlardandır.²³⁵

Hayatımızın her alanında olan teknoloji ve görsellik günden güne eğitimin şartlarını ve imkânlarını doğrudan etkilemektedir. Bu etki beraberinde öğretim ortamına daha fazla duyuya hitap eden öğrenme metotlarına ve dijital materyal kullanımına ihtiyacı artırmaktadır. Bu ihtiyacın din eğitimi ve öğretiminde de olduğu görülmektedir. Zengin içeriklere sahip dijital materyallerle sunulan bir din eğitimi ibadetler, Hz. Muhammed'in hayatı ve diğer peygamberlerimizin hayatı, Kabe, Mescidi Nebi gibi kutsal kabul edilen yerler, İslam tarihi ve medeniyetiyle ilgili birçok konunun daha kolay anlamlandırılıp pekiştirilmesinde önemli bir rol oynadığı gibi, soyut konular barındıran inanç ve ahlak alanlarının da somutlaştırılarak öğrenilmesine yardımcı olabilir. Öğrenciye ve tasarım ilkelerine uygun materyal kullanmak, din eğitim ve öğretiminde bilgiyi daha anlamlı öğrenmeye ve öğretmeye imkan sağladığı gibi, duygu ve davranış öğretiminde de daha etkili sonuçlar almaya imkan sağlar.²³⁶ Farklı yöntem ve teknik kullanan bir din eğitimcisi öğrencilerine kazandırmak istediği hedef davranışlara daha kolay ulaşmasını sağlarken dersin de kalitesini artırmaktadır. Derslerde aynı yöntemin kullanılması, farklı materyallere yer verilmemesi durumunda hedef davranışları kazandırmak zorlaşmaktadır. Ancak öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanan materyaller dersi daha eğlenceli ve ilgi çekici hale getirmesi daha kolay olacaktır.²³⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere DKAB öğretim programlarının amaç ve kazanımlarına ulaşabilmesi için öğrencilerin ona uygun yaşantılar geçirmesine bağlıdır. Bu da ancak etkili ve doğru materyal seçmekle mümkündür.

5.2. Dijital Materyallerin İnanç Konuları Açısından Uygulama Olanağı

İnanç konuları, din eğitiminin temelini oluşturan konuların başında gelmektedir. Gençlerin ergenlik döneminde yaşadığı sorgulama ve şüphe sürecini en

²³⁵ Adem Güneş, *Din Eğitimi Materyalleri*, 17-19.

²³⁶ Adem Güneş, *Din Eğitimi Materyalleri*, 15-17.

²³⁷ Ali Baltacı, "İslam Eğitim Tarihinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı: Tarihsel Bir Analiz", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, t.y., 79.

iyi şekilde atlatabilmelerine yardımcı olan konulardır. İnsanın yeme, içme uyuma gibi ihtiyaçlarının yanında güven duyma, inanma, sığınma, mutlu olma gibi ihtiyaçları da vardır. Geçmiş toplumlara ait bulgular, insanın inanma ve yüce bir varlığa sığınma ihtiyacı içinde olduğunu bizlere göstermektedir.²³⁸ Fıtrat olarak bu şekilde yaratılan insan, sıkıntılı ve üzüntülü anlarında kendinden daha güçlü bir varlığa ihtiyaç duymaktadır.

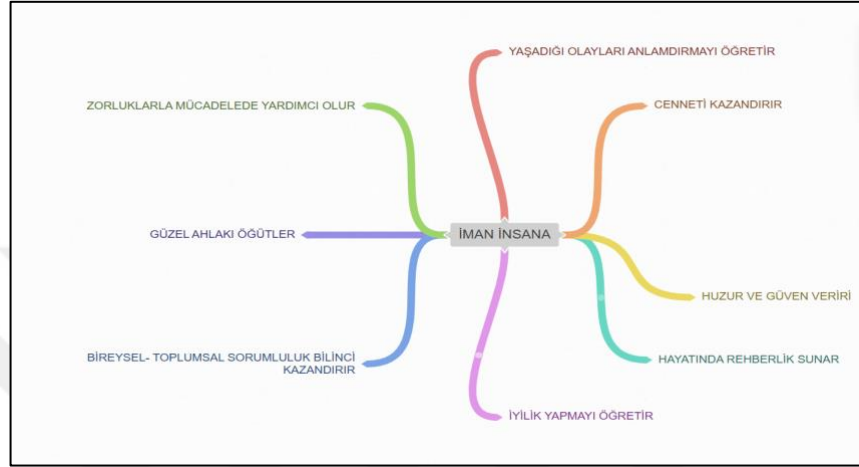
İman ve amel arasında güçlü bir ilişki vardır. Dinin bizlere emrettiği veya yasakladığı emirleri yerine getirmek için öncelikle bunlara inanmak gerekmektedir. Bu nedenle ibadet ve ahlak gibi konuların öğrenciler tarafından benimsenmesi ve hayata geçirilmesi için bunları bizlere emredene, yapmamızı isteyen inanmaları gerekmektedir. Kişi inandıktan sonra yaptığı davranışlar sonucunda mutlu olur ve Allah’la olan bağının güçlenmesini sağlar. Böylece şüphe ve sorgulama döneminde olan öğrenci psikolojik olarak kendini daha iyi hissetmektedir.

İnanç konuları daha önce de ifade ettiğimiz gibi soyut konulardır. Soyut konular olduğundan öğrencilerin bu konuları tam olarak anlamlandırması zorlaşmaktadır. Bu nedenle bu konuları somutlaştırmak gerekir. Somutlaştırmayı dijital materyaller kullanarak emek ve zamandan tasarruf edebilir ve öğrencilerin derse olan ilgilerini artırabiliriz. İnanç konularını daha önce sınıf kademelerine göre ele almıştık. Bizler bu bölümde dijital materyallerin inanç konularını anlatırken uygulanabilir olup olmadığı üzerinde duracağız.

9.sınıf üniteleri arasında yer alan “İslam’da İnanç Esasları” ünitesinde iman, imanın mahiyeti, İslam’ın inanç esasları ve imanın insana neler kazandırabileceği üzerinde durulur. İnanç konularında soyut kavramlar fazladır. İman, inanç, ahiret, melek gibi kavramlar bu ünitenin anahtar kavramlarını oluşturmaktadır. Bu kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermek gerekir. Bu nedenle Google veya Cmaps Tools web tabanlı kavram haritaları kullanarak İslam’ın altı inanç esasını ve aralarındaki ilişkileri rahatça ifade edebiliriz. Bu araçlarda görseller de kullanılabildiğimizden öğrenme daha kalıcı hale gelecektir. Bu kavram haritalarını öğrencilerle beraber hazırlamak ise öğrenmenin kalıcılığını daha da artıracaktır. Öğrencilerin bu kavramları öğrenip öğrenmediğini ise ünite sonunda Crossword Labs

²³⁸ Dr. Muhammed Emin Şimşek vd., *9.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (ANKARA: MEB, 2024), 96.

veya Eclipse Crossword uygulamaları kullanarak hazırlayacağımız bulmacaları sınıf içinde öğrencilerle beraber çözerek ölçme ve değerlendirme yapabiliriz. İmanın insana neler kazandırabileceği konusunda ise bir beyin fırtınası tekniği uygulanabilir. Beyaz tahta kullanarak yapacağımız bu etkinlik öğrencilerin dikkatini çekmeyebilir. Ancak Mind Meister uygulamasının beyin fırtınası şablonunu kullanabiliriz. Bu uygulamada her bir fikir farklı bir renkle ifade edildiğinden öğrencilerin dikkatini çekecektir.

Şekil 26 : İmanın insana kazandırdıkları ile ilgili kavram haritası

10 sınıfta “Allah İnsan İlişkisi” ünitesinde İslam’ın altı iman esasından biri olan Allah inancı üzerinde durulmaktadır. Öğrencilerin ön bilgilerini hatırlatmak amacıyla Mind Meister uygulamasının beyin fırtınası şablonunu kullanarak öğrencilerin önceki bilgilerini hatırlamaları sağlanabilir. Allah’ın varlığını evrendeki düzenden hareketle öğrencilere aktarmaya çalışabiliriz. Bu nedenle görsel materyallerden yardım alabiliriz. Görsel materyal hazırlayabileceğiniz Canva ve Freepik uygulamalarını kullanarak evrendeki düzeni, ahengi ve evrende var olanların belli bir düzene göre yaratıldığını, yaratılanların bir amacının olduğunu gösteren görseller oluşturabiliriz. Böylece öğrenme ortamına dahil olan duyu organı sayısı arttıkça öğrenmenin kalıcılığı da artacaktır. Bu ünite Allah’ın zati ve subuti sıfatları²³⁹ da öğrencilere verilmektedir. Bu sıfatların öğrenciler tarafından pekiştirilmesi için Wordwall uygulaması üzerinden bir eşleştirme etkinliği hazırlanabilir. Öğrenciler sırayla tahtaya gelip sıfat ve anlamları eşleştirebilirler. Böylece öğrenciler derse aktif olarak katıldığından pasif dinleyici olarak kalmayacaktır.

²³⁹ Numan Konaklı vd., 10.sınıf Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2020), 21.

Şekil 27 : Allah'ın zati ve subuti sıfatları eşleştirme etkinliği

11 sınıfta ise iki ünite inanç konularını içermektedir. Bu ünitelerden bir tanesi “Dünya ve ahiret” ünitesidir. Bu ünite de İslam’ın altı inanç esasından olan ahirete iman konusu üzerinde durulmaktadır. Öğrencilere ahirete imanın insana neler kazandırdığını Wordwall uygulaması üzerinden hazırlayabileceğiniz bilgi kartları ile açıklayabiliriz. Ahiret hayatının aşamalarını ve bu aşamaların anlamlarını ise Kahoot uygulaması üzerinden hazırlayabileceğimiz bir oyunla öğrencileri derste aktif kılarak bu konunun pekişmesini sağlayabiliriz. Çünkü yaptığımız gözlemler neticesinde öğrenciler ahiretin aşamaları konusunda zorlanmaktadır. Bizler böylece öğrencileri aktif kılarak anlamlı öğrenmeyi sağlayabiliriz. Ünitenin sonunda burada yer alan tekfin, defin, mizan, haşr gibi kavramların pekişmesi için Wizer uygulaması üzerinden hazırlayabileceğimiz ve içerisinde de farklı soru tipleri olan bir çalışma kağıdını öğrencilerle paylaşabiliriz. Bu sınıf kademesinde olan diğer bir inanç konusu ise “İnançla İlgili Meseleler” ünitesidir. Bu üniteyi çok önemsemekteyiz. Çünkü ergenlik dönemi içinde bulunan öğrenciler yaşadıkları şüpheler neticesinde farklı inanç biçimlerine sahip olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin bu konudaki doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamak bizlere düşmektedir. Öğrencilerin bu konuya ilgilerini çekmek amacıyla din eğitiminde neredeyse hiç kullanılmayan dijital karakterler, çizgi romanlar hazırlanabilir. Hazırlanan her bir karakter teizm, deizm, materyalizm gibi inanç biçimlerini anlatabilir. Ünitenin sonunda genel bir özet yapmak amacıyla Online Test Maker uygulaması üzerinden bir quiz hazırlanabilir.

İnanç konuları din eğitiminde diğer konuların temelini oluşturmaktadır. Bu konular arasında yer alan kavramların tarihi de oldukça eski bir döneme

dayanmaktadır. Bu nedenle bu konuları somuttan soyuta ve basitten karmaşığa ilkelerini göz önünde bulundurarak anlatmak anlamlı öğrenmeyi sağlayacaktır. Ayrıca derste sadece takrir yöntemini kullanmamak, öğrencileri derste aktif kılmak anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Yukarıda da örnek vererek açıkladığımız ünitelerden hareketle diyebiliriz ki dijital materyaller inanç konularının anlatılmasında bizlere yardımcı olmaktadır. Kısacası dijital materyaller inanç konuları anlatımında kullanılabilir.

5.3. Dijital Materyallerin İbadet Konuları Açısından Uygulama Olanğı

Tarih boyunca insan, kendisinden daha üstün bir varlığa inanmış ve ona saygı göstermek istemiştir. Bu isteğı de inandığı varlığa söz ve davranışlarıyla gerçekleştirmiştir. Evrende var olan her şey belli bir amaç için yaratılmıştır. Biz insanların da amacı hiç kuşkusuz Yaradan’a ibadet etmektir. İbadet kişinin imanının göstergesidir. Kendisine bunca nimeti verene bir teşekkürüdür.

Dinimize göre ergenlik döneminde ibadetler kişilere farz kılınmaktadır. Bu nedenle lise dönemi öğrencilerinin bu konuları iyice anlayıp, içselleştirip, hayatına geçirmesi için biz din eğitimcileri onlara yardım etmeliyiz. İbadet konuları lise öğretim programında çok az yer almaktadır. 9,10,11 ve 12. sınıf kademelerinde sadece 9.sınıfta “İslam’da İbadetler” ünitesi bulunmaktadır.

İbadetler ile ilgili konular hem bilişsel hem de psikomotor alana hitap etmektedir. Bu nedenle derslerde dijital materyal kullanmak bizlere yardımcı olacaktır. 9.sınıfta yer alan bu üniteye baktığımızda ibadet kavramının anlamı ve İslam’ın farz ibadetlerinden olan namaz konusu üzerinde durulduğu görülmektedir.²⁴⁰ Öğrenciler ibadet kavramı hakkında önceki öğrenmelerinden hareketle bazı bilgilere sahiptirler. Bu bilgileri ortaya çıkarmak için Mind Meister uygulamasının beyin fırtınası şablonunu kullanabiliriz. Burada öğrencilerin ibadet deyince akıllarına neler geldiğı sorulabilir ve cevapları eleştirilmeden uygulama üzerine yazılır. Uygulama her bir fikri ayrı bir renk olarak gösterdiğinden öğrencilerin dikkatini çekecek ve aslında herkesin birbirinden farklı düşünebileceğinin farkına varacaklardır. Beyin fırtınası etkinliğı sonrasında öğrencilere ibadet kavramının aslında geniş bir anlama sahip olduğunu, ibadetlerin sadece namaz, oruç, zekât ile sınırlandırılmaması gerektiğini

²⁴⁰ Dr. Muhammed Emin Şimşek vd., *9.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*.

vurgulamamız gerekir. Salih ameller başlığı altında Freepik veya Canva üzerinde hazırlayacağımız çevre temizliği, yardım etme, yaşlılara saygı vb. temalı görsel materyaller sunarak bunu pekiştirebiliriz. Böylece öğrenciler ibadetin tüm hayatı kapsayan insani bir tutum olduğunun farkına varacaktır.

İbadetlerin kabul şartları bulunmaktadır. Bu şartları da Coggle veya Cmap Tools uygulamaları ile hazırlayabileceğimiz kavram haritası ile öğrencilere bir bütün halinde sunabiliriz. Öğrencilerin İslam dininde olan temel ibadetleri pekiştirmek için Wordwall uygulaması üzerinden kutu açma etkinliği hazırlanabilir. Bu kutuların içinde İslam dininin ana ibadetlerinden olan namaz, oruç, zekât ve hac ile ilgili sorular yer alır. Gönüllü olan öğrenciler tahtaya gelerek istedikleri kutuyu açıp soruyu cevaplayabilir. Böylece öğrencilerin aktif olarak derse katılımı sağlanmış olur.

Bu ünite de temel ibadetlerden olan namaz hakkında ayrıntıya gidilmiştir. Abdest, namazın hazırlık şartları ile kılınış şartları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Abdestin alınışı ve namazın kılınışı Canva üzerinden hazırlayabileceğimiz görsellerle anlatılabilir daha sonra hadesten taharet, necasetten taharet gibi namazın şartlarının pekişmesi için Wizer uygulaması üzerinden bir eşleştirme etkinliği hazırlanabilir. I'm a puzzle uygulaması üzerinden küçük parçalı yapbozlar hazırlanarak rükû, secde, kadei ahire gibi kavramlar somutlaştırılabilir. Ünite sonunda EBA üzerinden bir değerlendirme testi gönderilip öğrencilerin hangi kazanımlarda iyi veya kötü olduğu belirlenebilir.

Şekil 28: İslam ve İbadet konulu kutu açma etkinliği örneği

İbadet konuları inanç konularının hemen ardından gelmektedir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi imanın göstergesi ibadetlerdir. İbadetler bilişsel ve psikomotor alana hitap eder. Ancak sadece bunları bilmek veya yapmak önemli değildir. Bunları hayata geçirmek, hayatın bir parçası haline getirmek daha önemlidir.

Bu nedenle elimizden geldiğince bu konuların öneminden bahsetmeliyiz. Bunu yaparken sadece geleneksel yöntemler kullanamayız. Dijital çağın içerisine doğan bu öğrencilerin dikkatlerini çekecek materyallere ihtiyacımız vardır. Bu nedenle onları aktif kılacak, ilgilerini çekecek materyaller kullanmamız gerekir. Dijital materyaller de burada bizlere yardımcı olmaktadır. Kısacası diyebiliriz ki dijital materyaller ibadet konularının öğretiminde de kullanılabilir.

5.4. Dijital Materyallerin Ahlak Konuları Açısından Uygulama Olanğı

Ahlak her insanda bulunan bir karakter yapısını ifade eder. İnsan ahlakı; eğitimle, yaşam tecrübeleriyle ve çevreden gelen etkilerle değişebilen bir özelliktir.²⁴¹ Ahlak eğitimle de değişebilen bir özellik olduğundan dersimiz olan DKAB dersi önem arz etmektedir. Çünkü bu dönem öğrencilerinin rol model aldığı çevre günden güne değişiklik göstermektedir. Dijitalleşmenin de etkisiyle sosyal medyada yer alan kişileri rol model alabiliyorlar. Bu nedenle bizler dersimizi daha da önemsemeliyiz. Öğrencilerin içinde bulunduğu dönemi dikkate alarak bu konuları ilgi çekici hale getirip içselleştirmelerine yardımcı olmalıyız.

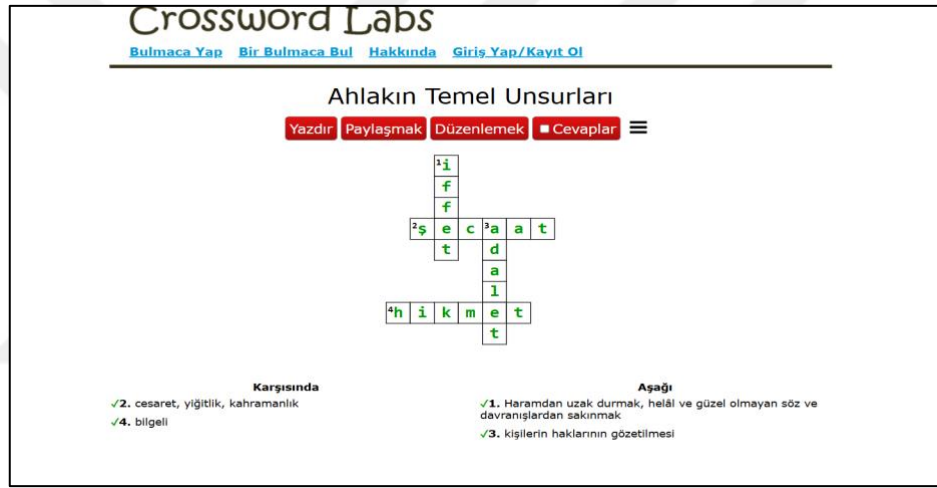
Ahlaki konular günümüzde sadece bilişsel alan dikkate alınarak öğrencilere verilmektedir. Ancak bu konuların zihinsel olarak bilinmesi yeterli değildir. Bu konuları bilinip hayata geçirilmesi lazımdır. Çünkü ahlak sadece bireysel hayatı değil toplumsal hayatı da etkilemektedir.

Ahlak konularını daha önce sınıf kademelerine göre ele almıştık. Bizler bu bölümde dijital materyalleri ahlak konularını anlatırken uygulanabilir olup olmadığı üzerinde duracağız.

9.sınıf üniteleri arasında yer alan “İslam’da Ahlak İlkeleri” ünitesinde İslam dininde ahlakın özellikleri, ana unsurları ve dinimizin emrettiği bazı ahlaki davranışlar üzerinde durulur. Öncelikle öğrencilerin ahlak kavramı hakkındaki ön öğrenmelerinden hareketle Mind Meister uygulamasını kullanarak beyin fırtınası tekniği uygulanabilir. Öğrencilere ahlak kavramı verildikten sonra Coggle veya Cmap Tools araçlarını kullanarak bir kavram haritası üzerinde ahlakın amacı, ahlakın kaynağı verilir. Bu kavram haritası öğrencilerle beraber ders esnasında hazırlanabilir. Böylece öğrenciler derste aktif olacaktır.

²⁴¹ Dr. Muhammed Emin Şimşek vd., *9.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, 118.

Ahlakın temel unsurları olan adalet, şecaat, iffet ve hikmet erdemlerinin bireysel ve toplumsal hayat açısından önemlerini belirtmek amacıyla Canva veya Freepik uygulamaları üzerinden konuyla ilgili görsel materyaller hazırlanabilir. Bu erdemler olmayınca bireysel ve toplumsal hayatta oluşabilecek eksiklikleri öğrencilerle birlikte Pixton uygulaması üzerinden çizgi romanlar hazırlanabilir. Bu kavramların anlamlarının öğrenilip öğrenilmemesini de Crossword Labs uygulaması üzerinden bir bulmaca hazırlanarak derste öğrencilerle birlikte çözülebilir. Toplumsal hayatta bizim için olan dürüstlük, yardımseverlik, sabır ve adabımuaşeret gibi konular hakkında Wordwall uygulaması üzerinden günlük hayattan örneklerle doğru yanlış etkinliği hazırlanıp öğrencilerle beraber çözülebilir.

Şekil 29 : Ahlakın Temel Unsurları bulmaca örneği

10.sınıfta ahlak konuları içerisinde değerlendirebileceğimiz üç ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerden bir tanesi “Hz. Muhammed ve Gençlik” ünitesidir. Bu üniteyi burada ele almamızın nedeni öğrencilere güzel rol modeller sunmaktır. Peygamberimiz döneminde gençler nasıldı, Peygamberimiz gençlere nasıl davranırdı, bir genç olarak Peygamberimiz nasıldı sorularına cevap vermektir. Burada öğrencilere İnfogram uygulaması üzerinden bir tarih şeridi hazırlanabilir. Şeritte yer alan tarihlerde peygamberimizin erdemli davranışlarına örnekler verilebilir. Daha sonra öğrencilere EBA üzerinden etkinlik verilerek konuyu pekiştirmeleri sağlanabilir. Peygamberimiz özellikle kendi döneminde bulunan gençlere çok özen göstermiştir. Onlara çocuk gözüyle bakmamış ve yetişkin bir birey gibi davranmıştır. Böylece geleceğimizin inşası için önemli olan gençlere önemli birer birey olduklarını hissettirmiştir. Hz. Muhammed gençlere öylesine candan ve şefkatli davranmıştır ki

gençler etrafından ayrılmamıştır.²⁴² Peygamberimizin etrafında olan gençleri anlatmak için Cmap Tools uygulaması üzerinde bir kavram haritası hazırlanabilir. Her bir genç sahabe hakkında kısa bir bilgi verilir ve konuyla ilgili bir resim eklenebilir. Böylece konunun anlaşılması kolaylaşmaktadır. Örneğin genç sahabelerden biri olan Hz. Ali hakkında kısa bilgiler verildikten sonra “Allah’ın aslanı” ve “vahiy kâtibi” olduğunu hatırlatacak resimler eklenebilir. Tüm genç sahabeler bu şekilde anlatıldıktan sonra Wizer uygulaması üzerinden bir eşleştirme etkinliği hazırlanabilir.

10.sınıfta yer alan diğer bir ünite ise “Din ve Hayat” ünitesidir. Bu üniteye İslam dininin aile kurumuna verdiği önem, çevre sorunlarına karşı duruşumuz ve sunacağımız öneriler üzerinde durulmaktadır. Toplumun en temel birimi ve sosyal düzenin yapı taşı olan aileye ayrı önem vermekteyiz. Maalesef bu dönem içinde olan gençler bazen aileden uzaklaşabilmekte ve onlara aykırı davranabilmektedir. Bu nedenle öğrencilere aile kurumunun önemini anlatmak, aile içindeki sorumluluk ve görevleri hatırlatmak için bu konuyu ilgi çekici hale getirmemiz gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilere Canva üzerinden hazırlayabileceğimiz görsel materyaller sınıfta sunulur. Görsellerden hareketle ailenin önemi konulu bir beyin fırtınası yapılabilir. Mind Meister uygulaması üzerinden öğrencilerin görüşleri eleştirmeden yazılır. En sonunda genel bir değerlendirme yapılarak sonuca ulaşılabilir. Ailede herkesin yerine getirmesi ile sorumlu olduğu görevler vardır. Herkes bu görevinin farkına varmalı ve uygulamak için çaba sarfetmelidir. Bunu öğrencilere kazandırmak için aile içindeki görevler ve bu görevler yerine getirilmezse ne gibi sorunlar ortaya çıkabilir? konulu bir metin yazmaları istenir. Yazdıkları bu metinler Pixton uygulaması üzerinden çizgi romanlar haline dönüştürülebilir. Böylece öğrencilere görsel destek sağlanır ve yaratıcılıkları teşvik edilir.

Günümüzde dijitalleşmeyle beraber daha da önemli hale geldiğini düşündüğümüz özel yaşamın gizliliği bu üniteye yer alan diğer bir konudur. Öğrencilere her insanın kendine ait özel bir alanın olduğu ve bu alan hakkında bilgi verme konusunda kendilerinin karar vereceği²⁴³ bir özel alanın olduğunu, başkalarının gizli kalması gereken yönlerinin araştırılmamasının anlatılması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu nedenle öğrencilere EBA üzerinden konuyla ilgili bir video

²⁴² Konaklı vd., *10.sınıf Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı*, 44.

²⁴³ Konaklı vd., *10.sınıf Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı*, 83.

izletilebilir. Kişilerin kusurlarını araştırmanın bir hak ihlali olduğu anlatılabilir. Quizz uygulaması üzerinden bir doğru yanlış etkinliğiyle konu pekiştirilebilir.

10.sınıfta ahlak konuları arasında değerlendirebileceğimiz diğer bir ünite ise “Ahlaki Tutum ve Davranışlar” ünitesidir. Burada ahlakın tanımı, konusu, gayesi ve İslam ahlakında yerilen davranışlar yer almaktadır. Bu davranışlar öğrencilere zıddıyla verilirse daha anlamlı bir öğrenme gerçekleşeceğini düşünmekteyiz. Bu nedenle Coogel üzerinden hazırlayacağımız bir kavram haritası üzerinden görsellerle destekleyerek öğrencilere bu davranışlar zıddıyla beraber gösterilir. Daha sonra bu davranışların toplumda oluşturacağı etkiyi göstermek amacıyla öğrencilere videolar izletilebilir. Öğrencilerin konuyu pekiştirmeleri için Wordwall uygulaması üzerinden bir kutu açma etkinliği hazırlanabilir.

11.sınıfta ahlak konuları arasında “Kur’an’a Göre Hz. Muhammed” ünitesini değerlendirebiliriz. Bu ünite 10.sınıfta yer alan Hz. Muhammed ve Gençlik ünitesi ile benzerlik göstermektedir. Rol model olması için öğrencilere Hz. Muhammed’in şahsiyeti üzerinde durulur.

Ahlak konuları din eğitiminde önemlidir. Bilgi ve amelin bir arada olduğu konulardır. Öğrencilerin öğrendiklerini içselleştirmelerini isteriz. Bu nedenle konuları ilgi çekici ve öğrencileri aktif hale getirmemiz gerekir. İşte tam bu noktada dijital materyallerden yardım alabiliriz. Kısacası inanç ve ibadet konularında olduğu gibi ahlak konularında da dijital materyaller kullanabiliriz.

Dijital materyallerin inanç, ibadet ve ahlak konularında uygulanabilir olup olmadığını ders ünitelerini dikkate alarak örneklerle birlikte açıklamaya çalıştık. Dijital materyaller günümüzde din eğitiminde etkin bir şekilde kullanılmamaktadır. Ancak yukarıdaki örneklerimizden anlaşılacağı gibi din eğitiminde de kullanılabilir. Çünkü dijital materyaller aracılığıyla öğrenciler, dinin soyut bir kavram olmadığını, hayatın kendisiyle yakından bağlantılı olduğunu anlayarak, dine farklı bir bakış açısı kazanabilmektedir. Dijital din eğitimi materyali, dini veya ahlaki konunun sunulması kısmında görev almaktadır. Herhangi bir dini normu değiştirmekten ziyade din eğitimine teknolojinin entegre edilmesiyle yalnızca dini normların alıcıya iletilme şekli ve eğitimin etkililiği değişmektedir. Zira bireylerin öğrenme sürecinin “%83’ü görsel” , “%11’i işitsel” , “%3,5’i koku” , “%1,5’i dokunma” ve “%1’i tatma”

duyularıyla gerçekleşmektedir. Maksimum duyu organın eğitime dâhil olmasına imkân tanıyan dijital materyallerin din eğitimi süreçlerini kolaylaştırmaktadır.²⁴⁴

Dijital materyaller, çok geniş bir yelpazeyi ifade etmekte ve din eğitiminin konu alanlarına uyarlanabilir ve kullanılabilir çeşitliliktedir. Bu bağlamda bir din eğitimcisi ihtiyacı doğrultusunda dijital materyal tasarlayarak veya tasarlanmış bir dijital materyali kullanarak etkili bir din eğitimi süreci gerçekleştirebilmektedir.²⁴⁵ Burada önemli olan materyalin, hedef kazanıma ve öğrenci düzeyine uygun olmasıdır. Din eğitiminde bireylerin bulundukları çağın yaşam becerilerinin kazandırılmasına dikkat edilmelidir. Ana akım eğitimde olduğu gibi din eğitiminde de bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, yaratıcılık, iş birliği, eleştirel düşünme, dijital vatandaşlık becerileri gibi 21. yy becerilerini²⁴⁶ öğrenciye kazandırma hedeflenmelidir.

5.5. Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Yararları

Günümüz teknoloji ve bilgi çağında diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de teknoloji alanında meydana gelen yeniliklerden gün geçtikçe daha da yararlanılmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda teknoloji ve eğitim birbirinden ayrı olarak düşünemeyeceğimiz iki dinamik haline gelmiştir.²⁴⁷ Yakın zamanda yaşadığımız Covid19 pandemisi ve 6 Şubat 2023 depremi eğitimde teknolojinin ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermiştir.

Dijital materyaller, öğretme ve öğrenme ortamlarını zengin içerikleri sayesinde zenginleştiren dinamik, etkileşimli ve ilgi çekici hale getirmektedir. Geleneksel bilgi kaynaklarının ötesine geçerek bireyselleştirilmiş öğretim ve kendi kendine öğrenme için fırsatlar sunmaktadır.²⁴⁸ Dijital materyallerin bir dizi yararı bulunmaktadır. Bu yararlar hem öğrenci açısından hem de öğretmen açısından önemlidir. Bu yararları daha kolay anlamak için maddeler halinde sıralayacağız.

²⁴⁴ Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 81-84.

²⁴⁵ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına*, 61.

²⁴⁶ “Öğretim Programları Ortak Metni- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”.

²⁴⁷ Mete Alım, “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme (Ötmg) Dersinin Önemi ve Öğretim Sürecine İlişkin Öneriler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2007, 245.

²⁴⁸ Sartaj Sofi, “Role of Information and Communication Technologies (ICT) in Promotion of Religious Education (RE)”, (01 Ocak 2018), 3-4.

- Dijital materyaller birden fazla duyuya hitap ederek öğrenme ortamını zenginleştirebilmektedir. Dijitalleşme kâğıt kalem kullanımının azalmasına katkı sağladığı gibi öğreticinin derse hazırlık kısmında vakit kaybettiği fotokopi çekme, basılı ders materyali araştırma ve hazırlama, kâğıt tedariki gibi zahmetlerden de kurtarabilmektedir. Bu açıdan dijitalleşme sürdürülebilirlik için önemlidir.²⁴⁹
- Dijital materyaller, soyut kavramları daha anlaşılır hale getirmek için görüntüleri, sesleri, animasyonları ve simülasyonları kullanarak öğrenme süreci geliştirir ve öğrencilerin yaratıcılığını teşvik eder.²⁵⁰
- Sınıf ortamında dijital araçlarla üretilmiş içerikler, öğrencinin dikkat süresinin uzamasına ve motivasyonunun artmasına vesile olurken odaklanmaya, ilgisini daha çok çekmeye ve merakını daha fazla uyandırmaya fırsat sunar.²⁵¹
- Eğlenerek öğrenmeye fırsat tanırken öğrencinin sıkılmadan derse aktif bir şekilde katılmasını ve sınıfta bulunmasını ve dolayısıyla daha mutlu olmasını sağlar.²⁵²
- Ders içeriklerini birden fazla kaynakla desteklemek, öğrenme ve öğretim ortamlarının kalitesini arttırmaktadır. Kimi durumlarda zamandan tasarruf ettirmektedir. Uzun müfredatların öğrenciye aktarımını kolaylaştırarak öğretmenin yükünü hafifletmektedir.²⁵³
- Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olurlar.²⁵⁴ Öğrenciler kendi öğrenme hızlarına göre ilerleyebilirler. Dijital ortamda aldıkları geri dönütler onların motivasyonlarını artırır.

5.6. Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanmanın Olası Sakıncalar

Eğitimde dijital materyal kullanımı, geleneksel eğitim yöntemlerini tamamen ortadan kaldırmaz, ancak eğitim öğretime farklı bir boyut ve zenginlik katmaktadır. Öğrencilere kendi hızlarında bireyselleştirilmiş öğrenme deneyimi sunabilmekte, moral ve motivasyonlarını sağlayabilmekte ve dini konuları daha ilgi çekici hale

²⁴⁹ Rıdvan Demir, *Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme*, 24-25.

²⁵⁰ Sofi, "Role of Information and Communication Technologies (ICT) in Promotion of Religious Education (RE)", 4.

²⁵¹ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 106.

²⁵² Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 109.

²⁵³ Rıdvan Demir, *Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme*, 26-27.

²⁵⁴ Mete Alım, "Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme (Ötmg) Dersinin Önemi ve Öğretim Sürecine İlişkin Öneriler", 246.

getirebilmektedir. Ancak, eğitimcilerin dikkat etmesi gereken önemli veriler arasında güvenilir kaynakların kullanımı, bilgi güvenliği ve dijital merkezlerin kümeleri bulunmaktadır. Çünkü dijitalleşmeyle birlikte dini konular hakkında yanıltıcı ve yanlış bilgilere ulaşmak daha kolay hale gelmiştir. Bu bağlamda materyallerin seçiminde dikkatli olunmalı, dini değerlere uygunluk ve doğruluk gözetilmelidir.²⁵⁵ Eğitim ve öğretimde kullandığımız materyalleri daha etkili kullanabilmemiz için materyallerin özelliklerini bilip onları tanımak gerekmektedir. Bununla beraber sürecin daha anlamlı olması için dersin planlamasını, öğretim ilkelerini ve öğrencilerin gelişim özelliklerini çok iyi bilmek gerekir. Özellikle hangi tür öğretim hedefleri için hangi tür materyallerin kullanılabileceğini bilmek önemlidir.²⁵⁶ Olası sakıncaları daha iyi anlamak için maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- Tüm öğrencilerin teknolojiye ulaşması mümkün olmayabilir, bu nedenle dijital malzemeleri kullanamama ihtimali vardır. Bu durum, dijital uçurum olarak eşitsizlikleri doğurabilmektedir.²⁵⁷
- Teknik sorunlar, internet bağlantı kesintileri, yazılım çökmeleri veya donanım arızaları gibi durumlar, eğitim trafiğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.²⁵⁸
- Dijital göçmen olan bazı öğretmenlerin, dijital araçları kullanma becerisindeki yetersizliği ve yeniliklere karşıt bir bakış açısı geliştirmeleri kullanımı zorlaştırmaktadır.²⁵⁹
- Dijital materyaller, öğrencilerin ilgisini çekebilir ve onları motive edebilir, ancak aynı zamanda sürekli olarak dikkat dağıtan unsurları aldıkları zaman öğrencilerin öğrenmelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Her öğrenci, dijital materyallerle aynı oranda güdülenmeyebilir. Öğrencilerin kişisel olarak farklı öğrenme alışkanlıkları ve tercihleri olduğunu unutmamak önemlidir.²⁶⁰
- Dijital araçlar, öğrencilerin telefon, tablet gibi araçların karşısında fazlaca vakit geçirmelerine, akranları ile sosyalleşememesine ve iletişimsizliklere neden

²⁵⁵ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 69.

²⁵⁶ Mete Alım, “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme (Ötmg) Dersinin Önemi ve Öğretim Sürecine İlişkin Öneriler”, 247.

²⁵⁷ Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 68-69.

²⁵⁸ Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 68-69.

²⁵⁹ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 113.

²⁶⁰ Gülsüm Şahin, *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*, 69-70.

olabilir. Dijital araçlar normal zamanda öğrencinin bireysel olarak öğrenmesine imkan sağlarken kitle iletişim araçlarının karşısında olduğu gibi pasif duruma düşmesine de yol açabilir.²⁶¹

²⁶¹ Bülent Koçoğlu, *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*, 110.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Din eğitimi, insanlık tarihi kadar eski ve önemli eğitim alanlarından biridir. Bu eğitimin etkinliğini artırmak için derste sadece geleneksel yöntem ve teknik kullanmak yeterli gelmemektedir. Öğrencilerin derse katılımını, etkileşimini ve ders başarısını artırmak için dijital materyallerden yararlanmamız gerekmektedir. Günümüzde bu materyallerin kullanımı artık bir ihtiyaç haline gelmiştir. Teknolojinin içinde olan öğrencilerin derse olan dikkatlerini ve ilgilerini çekmek için bunlara ihtiyaç vardır. Dijital materyaller birden fazla duyu organına hitap ettiğinden anlamlı öğrenme gerçekleşmesine yardımcı olmakta ve öğrencilerin derse aktif olarak katılmasına yardımcı olmaktadır. Öğrenciler derse aktif olarak katıldığında öğrenmeleri daha kalıcı hale gelmektedir.

Bilindiği üzere DKAB dersi konuları öğrenciler tarafından mitolojik olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu kavramlar soyut ve çok eski kavramlardır. Lise dönemi öğrencileri bilişsel açıdan soyut kavramları anlayabilir dönemde olmalarına rağmen derste kullanılan yöntem ve materyaller, öğrencilerin dinini öğrenmelerine yardımcı olmamaktadır. Eğitimdeki güncellik ilkesi gereği biz DKAB öğretmenleri, dijital materyalleri bilgilerin kalıcılığı ve öğrencilerin derse olan ilgilerini artırmak için kullanmamız gerekmektedir.

Dijital materyaller geleneksel materyallerin aksine güncel ve dinamik içerik sunma özelliğine sahiptir. Bu özellik, öğrencilerin derse karşı ilgi ve motivasyonlarını artırmaktadır. Öğrencilerin teknoloji ile büyümesi ve Fatih Projesi kapsamında okullarda akıllı tahtaların varlığı dijital materyallerin derslerde etkili bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. Günümüzde öğrencilerin teknolojik hazır bulunuşluğunun olması da bunu destekler niteliktedir.

Dijital materyallerin avantajları bulunduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Teknik sorunlar, elektrik kesintileri, internet alt yapı sorunları vb. etkenler dijital materyal kullanımını olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca sürekli

bilgisayar başında olmak göz yorgunluğuna ve dikkat dağınıklığına neden olabilir. Bunları engellemek ve en aza indirmek için okulun fiziksel ihtiyaçları ve öğrenci ihtiyaçları iyi bilinmelidir. Öğrencilerin fiziksel ve psikolojik sağlığı dikkate alınmalıdır. Din eğitimine bu materyaller entegre edilirken sağlık ve güvenlik hususlarına dikkat edilmelidir.

Alanımızın en büyük eksikliği DKAB öğretmenlerinin dijital materyalleri kullanmadaki çekimser tavrıdır. Bu çekimser tavır öğrencilerin bu derse olan ilgilerini azaltmaya neden olmaktadır. Bu nedenle dijital yerli olan lise dönemi öğrencilerinin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için İlahiyat Fakültelerinde dijital materyallerin etkili kullanımını içeren ders müfredatı geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece öğretmen adayları dijital materyaller konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olacaklardır.

Okullarda şu an görev yapan ve dijital göçmen olarak adlandırabileceğimiz bazı öğretmenlere hizmetiçi eğitim programlarıyla bu materyaller hakkında geniş bilgi verilebilir. Böylece öğretmenlerin dijital kaynakları ders içeriği ile entegre becerisi artırılabilir.

Özetle, dijital materyaller olumsuz yönleri dikkate alınıp gerekli önlemler alındığında, dijital materyallerin kullanıldığı derslerin daha eğlenceli ve daha etkin olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu materyaller sayesinde öğrencilerin ilgisi artmakta ve bu nedenle bilgilerin kalıcılığı da artmaktadır

KAYNAKÇA

- Acar Mustafa, Ömer Demir. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, ts.
- Acun, Fatma. “Dijital Tarih ve Dijital Tarihçiliğin Tarih yazımına Etkisi Üzerine”. *tarih yazımı* 2/1 (21 Haziran 2020), 66-90.
- Acuner, Hacı Yusuf. *14-18 yaş arası gençlerde ahlaki yargı gelişimi ve ahlak eğitimi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, doctoralThesis, 2018.
- Akdağ. Füsun “Çocukta Beyin Gelişimi ve Erken Müdahale”. *Hacettepe University Faculty of Health Science Journal*, 97-100
- Aktan, Coşkun Can. “Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009).
- Aktan, Osman - Yurtcu, Gülseher. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı Ders Kazanımlarının 21. Yüzyıl Becerileri Açısından İncelenmesi”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 17 (28 Haziran 2024), 13-50.
- Aktay, Sayım - Keskin, Tuba. “Eğitim Bilişim Ağı (EBA) İncelemesi”. *Eğitim Kuram ve Araştırmaları Dergisi* 2/03 (2016).
- Algur Hüseyin. *Nesiller Arası Farklılaşma ve Din Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2022.
- Alım Mete. “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme (Ötmg) Dersinin Önemi ve Öğretim Sürecine İlişkin Öneriler”. *Doğu Coğrafya Dergisi*.
- Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2022.
- Atik Aslıhan. “Dini Gelişim Kuramlarına Din Eğitimi Bağlamında Genel Bir Bakış”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/3 (27 Eylül 2015), 728.
- Atik Özge Zeynep. *Eğitimde dijitalleşme faaliyetleri ve eğitim yöneticilerinin sürece uyumu*. İstanbul Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Aygün Adem, Ulvi Mehmedoğlu Ali. “James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 6/1 (2006).
- Baltacı, Ali. “İslam Eğitim Tarihinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı: Tarihsel Bir Analiz”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Büyükyazıcı Burak. *Eğitimde dijitalleşme sürecinde çevrimiçi öğrenme engelleri:*

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Yüksek Lisans, 2023.

Cevizci, Ahmet. *Eğitim Sözlüğü.* Say Yayınları, 2010.

Ceylan, Tuncay - Şimşek, Eyüp. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin
Öğretim Materyali Kullanım Süreçlerinde Karşılaştıkları Sorunlar”. *Kilis 7
Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (22 Mayıs 2023).

Cüceloğlu Doğan. *İnsan ve Davranış.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 31. Basım, ts.

Çağlıyan, Anıl. “Freepik Nedir? - Nasıl Kullanılır?” *Anıl Çağlıyan.* 09 Mart 2023.

Erişim 11 Aralık 2024. <https://www.anilcagliyan.com/freepik-nedir/>

Çapcıoğlu İhsan, Anık Hilal. “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve
Dijital Dünyada Dinin Statüsü”. *Tevlat İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2
(2021).

Çayır, Celal. “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir
Araştırma”. *Düşünce Platformu.*

Demir, Rıdvan. ““Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Dersi’nde Artırılmış
Gerçeklik Uygulamalarının Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda
Değerlendirilmesi”.

Demir Rıdvan, Yürük Tuğrul. *Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme.*

Ankara: Nobel Bilimsel, 2022. Basım. Erişim 08 Aralık 2024.

Demircioğlu Hülya, Atasoy Şengül. “Çalışma Yapraklarının Geliştirilmesine Yönelik
Bir Model Önerisi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi.*

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme / Prof. Özcan Demirel.* Pegem
Akademi Yayıncılık, 2017.

Doğru, Çetin. “Din Eğitiminin Kültürel Temelleri: 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve
Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Bağlamında Bir İnceleme”. *Abant
İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.*

Dolgin, Kim Gale. *Ergenlik Psikolojisi.* Kaknüs Yayınları- Ders Kitapları, 2014.

Erdoğan, İrfan. “İnanç Öğretiminde Fonksiyonel Yaklaşım: Kader ve Kaza Örneği”.
Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8/1 (30 Haziran 2021), 20-

Ersöz, Betül - Özmen, Mehmet. “Dijitalleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Çalışanlar
Üzerindeki Etkileri”.

- Fowler, James. “İman Bilincinin Evreleri”. çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2000).
- Gökbayrak Hilal. *Dijital dinin kuramsallaştırılması: Paradigmalar, terimler, sorular, konular ve yöntemler*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Gökbayrak Hilal, Işıklı Şevki. “Yapay Zeka, Transhümanizm Din”. *Dijital Din Teorisi: Dijital Din, Geleneksel Dine Karşı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
- Gülistan Berkbasan. *Ergenlik Döneminde Duygusal Zeka Gelişimi Açısından Din Eğitimi*. Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024.
- Gülsüm Şahin. *Din Eğitiminde Dijital Materyal Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*. Muş Alparslan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2024.
- Güneş Adem. *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: Dem Yayınları, 2017. Gökbayrak, Hilal. *Dijital Dinin Kuramsallaştırılması: Paradigmalar, Terimler, Sorular, Konular ve Yöntemler*. Marmara Üniversitesi (Turkey), Master’s Thesis, 2021.
- Gürer, Banu - Arslan, Nursel. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eğitsel Oyun Yöntemi ile Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Derse Tutumuna Etkisi”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/34 (11 Aralık 2017), 87-127.
- Gözcü, Canan Özlem. “Orta ve Geç Ergenlik Dönemindeki Ergenlerde Tutum ve Davranış Farklılıkları”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (02 Temmuz 2012), 113-138.
- Hocaoğlu Neslihan. *Dijital Dünyada Değişen Din Algısı*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023.
- Hökelekli Hayati. “İbadet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 02 Aralık 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet>
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi (3.hm)*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- İltuş, Cüveyriye. “Din Eğitiminde Dijital Mecraların Kullanımın Önemi ve Sorunları”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8/3 (2021).
- Kalfa, Nazlı Tutku. “Gençlik dönemi inanç gelişimi ve eğitiminde etkili olan faktörler üzerine nitel bir araştırma”. <http://hdl.handle.net/11452/8239>
- Karagöl, İbrahim - Adıgüzel, Oktay Cem. “Duyuşsal Alan ve Duyuşsal Alan Taksonomileri”. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/2 (30 Nisan 2022), 217-240.

- Karaköse Şaban. *Etkili Din Öğretimi* -. İstanbul: Tedef Yayınları. Erişim 24 Ekim 2024.
- Kaytez Nazan. “Ergenlerde Bilişsel Gelişim”. *Gelişimsel Açıdan Ergenlik*. Ankara: Eğiten Kitap, ts.
- Kırman Aslı, Baysal Sevgi Aslan. “Ergenlerde Duygusal Gelişim”. *Gelişimsel Açıdan Ergenlik*. Ankara: Eğiten Kitap, ts.
- Kılcan, Tuğba. “Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerlerin Önem Sırasına ve Eğitimine İlişkin Görüşleri”.
- Koç, Gülten. “Lise Öğrencilerinin Deizm Algısına Dair Sosyolojik Bir Araştırma İstanbul / Başakşehir Örneği”. *Edebiyat Dilbilim Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Dergisi*.
- Koç, Mustafa. “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003).
- Koç, Mustafa. “Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri”.
- Koçak, Esmâ. “EBA Sistemi Bağlamında Uzaktan Eğitim Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Koçoğlu Bülent. *Dijitalleşen Dünyada Din Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 1. Basım, 2024.
- Konaklı, Numan vd. *10.sınıf Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim., 2020.
- Korkmaz Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Köylü, Mustafa. *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. Dem Yayınları, 2020.
- Kula, M. Naci. *Kimlik ve Din*. Ayışığı Kitapları, 2001.
- MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), 2018.
- MEB, Ortaöğretim DKAB Öğretim Programı (9,10,11,12), TYMM.
- Mert, Hüseyin vd. “Dijitalleşme Sürecinin Gelişimi ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri Yönünden İstanbul İlinde SMMM’ler Üzerinde Bir Araştırma”. *Muhasebe ve Denetim Bakış* 22/66 (06 Nisan 2022), 195-218.
- Öncü, Züleyha. *Din ve Ahlak Eğitim-Öğretiminde Materyal Kullanımı*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

- Özbey, İlknur Beyaz. “Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu”. *İmgelem* 6/10 (15 Temmuz 2022), 141-158.
- Özdemir, Osman vd. “Personality Development”. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar - Current Approaches in Psychiatry* 4/4 (2012), 566.
- Parlar, Neslihan. *Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Ergenlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi*. Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2023.
- Seferoğlu, S. Sadi. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Yargı Yayınevi, 24. Basım, 2015.
- Sinanoğlu Mustafa. “İbadet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 02 Aralık 2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ibade>Sürer Ali Gökhan. “Eğitimde dijitalleşme Çağı”. *Kapadokya Eğitim Dergisi*.
- Sofî, Sartaj. “Role of Information and Communication Technologies (ICT) in Promotion of Religious Education (RE)”.
https://www.academia.edu/86638989/Role_of_Information_and_Communication_Technologies_ICT_in_Promotion_of_Religious_Education_RE_
- Sunal, Gözde. “Sanal Gerçeklik ve Dijital Sinemanın Olanakları Üzerine Bir Değerlendirme” 1/2 (ts).
- Şahin Gülay. *Fen bilimleri öğretmen adaylarının eğitimde dijitalleşme ve dijital teknoloji kullanımı ile ilgili görüşlerinin incelenmesi*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023.
- Şimşek, Muhammed Emin. “Dijital Din Eğitimi”. *İlahiyat Akademi* 19 (30 Haziran 2024), 249-283.
- Şimşek Muhammed Emin vd. *9.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: MEB, 2024.
- Tarhan, Ahmet. “Dijital Kültür ve Sosyal Medya”. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ts.
- Taştan Özge, Gürses Taner, Aydın Gülfidan, Demir, Tolga vd. *Yenilikçi Yaklaşımlarla Teknoloji Odaklı Öğrenme Senaryoları İçin Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı D.S.İ./Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, 2024. Basım, ts.

- Üstündağ Alev. “Ergenliğin Tanımı, Sınıflandırılması ve Önemi”. *Gelişimsel Açıdan Ergenlik*. Ankara: Eğiten Kitap, ts.
- Yesari Bayram, Tokcan Halil. “Kavram Bulmacalarının 6.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Başarısına Etkisi”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (2019), 523-534.
- Tosun Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 9. Basım. Erişim 04 Ekim 2024.
- Turan İbrahim, Acuner Yusuf. “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”. *Din Eğitimi*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, ts.
- Turan, İbrahim - Nazıroğlu, Bayramali. *Din Eğitimi*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020.
- Turan, Şeyma - Nazıroğlu, Bayramali. “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin Din Öğretimi Yaklaşımında Birey ve Toplumun İdeolojik Tahayyülü”. *Rize İlahiyat Dergisi* 27 (20 Ekim 2024), 15-33.
- Turgay Gündüz. “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ts.
- Türkyılmaz, Serap. “Dijital Dönüşüm: Tarihçesi, Tanımı ve İşletmeler üzerindeki Etkisi”. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (03 Temmuz 2024), 276-297.
- Uslu, Servan - Çakmak, Mürşet. “Türkiye’de Kavram Karikatürleri ile İlgili Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi”. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi* 10/20 (2021).
- Ülçay, Osman. “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Değerlendirmesi”. *Ulusal Eğitim Toplum ve Dünya Dergisi* 1/2 (26 Temmuz 2024), 70-75.
- Ülgen, Gülten. *Kavram Geliştirme*. Pegem Akademi Yayıncılık, 2001. Yücel Göksel, Adiloğlu Burcu. “Dijitalleşme-Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler”. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*.
- Yaşar, Mehmet. “Yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 0/16 (01 Kasım 2024), 19-47.
- Yavuz, Gülşah - Bütün, Mehmet Fatih. *Öğretmenin Dijital İçerik Geliştirme Araçları*, 2024.

Yorulmaz, Bilal. *Dijital Oyunlardaki Din ve Din Eğitiminde Dijital Oyunların Kullanılma İmkani*. Erişim 14 Aralık 2024.

Yorulmaz, Bilal. “Teknoloji Destekli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi”. *Değerler Eğitimi Dergisi*.

Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı / Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. Özgür Yayıncılık, 2019.

Yürük, Tuğrul - Topchubaev, Kubatali. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/1 (30 Haziran 2022), 415-436.

İnternet Kaynakları

“Anayasa | Anayasa Mahkemesi”. Erişim 26 Mayıs 2024.

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>

“Bakara Suresi 177. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı”. Erişim 25 Kasım 2024.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/184/177-ayet-tefsiri>

“BİLİŞSEL ÖĞRENME Ansiklopediler - TÜBİTAK”. Erişim 08 Aralık 2024.

https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/bilissel_ogrenme

“Cmap | CmapAraçları”. Erişim 10 Aralık 2024. <https://cmap.ihmc.us/>

<https://admin.typeform.com/form/XIqXp90P/create>

<https://www.baamboozle.com/>

<https://coggle.it/gallery>

<https://crosswordlabs.com/>

<https://earth.google.com/web>

<https://www.educaplay.com/resource-editor/>

<https://www.freepik.com/>

<https://im-a-puzzle.com/share/71aecb7ecc4d8ff>

<https://infogram.com/app/#/edit/10a3719c-04eb-472e-b73>

<https://kahoot.com>

<https://www.mindmeister.com/app/map/>

<https://paintmaps.com/map-charts/293/World>

<https://play.blooket.com/solo?id=5db75fa3f1fa190017b61c0c>

<https://www.pixton.com/welcome>

<https://www.voki.com/site/create>

<https://wordwall.net/tr>